

L'ESTAT DEL RÈGIM: LA CRISI FREDA

Irene Montero

“El règim del 78 és un concepte que ens serveix per entendre una correlació de forces que ha entrat en una crisi molt profunda”

Una conversa amb Gabriel Rufián

Calàbria, 166 entresol
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PATRONAT

PRESIDENT

Joan Manuel Tresserras

VICEPRESIDENTA

Alba Castellví

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETÀRIA

Filo Tió

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Marta Cid

Josep Huguet

Georgina Linares

Enric Marín

Montse Palau

EQUIP TÈCNIC

COORDINACIÓ

Carla Genís

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas

Lourdes Masdeu

Dolors Maurício

PROJECTES

Pere Sàbat

IMATGE

Carme Pujol

ARXIU I BIBLIOTECA

Alfons Codina

CASA IRLA

Rosa Cuenca

eines⁴⁸

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a: **eines@irla.cat**

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-2007

ISSN PAPER
2013-1518

ISSN ELECTRÒNIC
2013-5505

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

DISSENY GRÀFIC
Carme Pujol
cpujol@irla.cat

ARXIU I BIBLIOTECA
Alfons Codina
acodina@irla.cat

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Sofia Lozano

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

IMPRESSIÓ
Gràfiques Cuscó

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

COORDINACIÓ
Carla Genís
cgenis@irla.cat

REDACCIÓ
Pere Sàbat
psabat@irla.cat

ADMINISTRACIÓ
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat

Lourdes Masdeu
lmasdeu@irla.cat

Dolors Mauricio
dmauricio@irla.cat

sumari

L'ESTAT DEL RÈGIM: LA CRISI FREDA

4

PORTAL

Impugnar el règim del 78

Teresa Jordà

6

CONNEXIONS

Transició i democràcia a l'Estat espanyol: una herència enverinada

Francesc Viadel

16

Els biaixos —conservadors— del sistema espanyol

Toni Rodon

28

La politització de la justícia i la judicialització de la política

Mercè Espasa

38

Independentisme català i *Deep State* espanyol. Impugnació i defensa de la raó d'estat

Damià del Clot

48

NAVEGADOR

Revolució, conflicte i transició: el cas de Portugal

Clara Morer

60

FÒRUM

Irene Montero

“El règim del 78 és un concepte que ens serveix per entendre una correlació de forces que ha entrat en una crisi molt profunda”

Una conversa amb Gabriel Rufián

74

VARIABLES

El preu d'una inversió insuficient

Mònica Peinado

86

FULL DE CÀLCUL

Individualisme estatista: la filosofia pública de l'estat del benestar suec

Lars Trägårdh

98

ARXIU

**La Primera República espanyola,
l'Estat català o quan lo poble
vol ser rei**

Jordi Serrano

110

EXPLORADOR

**Davallada demogràfica
i noves polítiques natalistes al Japó**

Rosalía Avila Tàpies

116

FINESTRA

**“Per què es tallen els cabells les
iranianes per «Dona, vida, llibertat»”**

Sahar Zand

122

CLÀSSIC

Sobre la reforma del Tribunal Suprem

Franklin D. Roosevelt

132

TRIBUT

Nawal El Saadawi
Mònica Ramoneda

134

FILMOTECA

The summer I turned pretty

Marta Pontnou

136

PINZELL

Gotes entre el passat i el futur

Octavi Arrizabalaga

138

GALERIA

L'art d'explicar històries

Maria Contreras Coll

142

LLIBRERIA

portal

Impugnar el règim del 78

Teresa Jordà

Diputada d'Esquerra Republicana al Congrés dels Diputats

@TeresaJorda

La transició espanyola, entre moltes altres coses, va estar marcada per l'anomenat «soroll de sabres» a les casernes. Les reformes democràtiques no eren acceptades pels militars franquistes i els hi explotava el cap quan pensaven en la legalització del PCE o en l'incipient desenvolupament de l'Estat de les autonomies.

La política sempre ha estat condicionada pels poders fàctics. Als segles XIX i XX eren els militars i l'església; a ple segle XXI, i desacomplexadament, qui ha pres el relleu són els jutges. Avui és precisament el poder judicial el qui actua, no només per condicionar de ple les decisions polítiques, sinó també per degradar la democràcia. Tot això no ho fan sols: ho fan i ho poden fer alimentats per la impunitat del PP i el to gens combatiu del partit de Ferraz, acompanyats, encara, per una brutal ofensiva d'una Conferència Episcopal amb menys fidels però amb més ràbia.

Espanya s'ha concebut i construït com una Gran Castella. És l'Espanya que es resumeix amb la frase: «*En España en español*». Una frase que indica la supremacia d'una de les nacions que compona l'Estat sobre la resta de na-

cions. És també l'Espanya de l'Íbex-35. Perquè Espanya és concebuda com una Gran Castella a tots els nivells, no només en el nivell cultural i lingüístic, també pel que fa a les infraestructures, a l'economia o a les polítiques socials.

La sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut marca un abans i un després. Una norma refrendada per una immensa majoria del poble de Catalunya i que aquest Tribunal va esquarterar erigint-se en alguna cosa semblant a un poder neoconstituent per fixar el model d'organització estatal. El 18 de febrer 2006 centenars de milers de persones es manifestaven a Barcelona en defensa del dret a decidir del poble català. Una manifestació que tindria la seva continuïtat en una nova mobilització el 10 de juliol de 2010, en resposta a la sentència. Aquest cicle de mobilitzacions culminaria amb la gran manifestació independentista de la Diada de 2012, un accelerador trepidant del que coneixem com el 'Procés'.

Paral·lelament, en el 2011 una convocatòria a través de les xarxes socials a les places de ciutats com Madrid o Barcelona i protagonitzada per joves cansats de no tenir futur i desencan-

tats amb el sistema, va esdevenir un moviment transformador de la democràcia a l'Estat espanyol i una mostra de la indignació de la societat contra el règim del 78.

Ambdós moviments són fills d'un mateix moment d'impugnació del règim i d'unes problemàtiques que s'expressen, amb propostes diferents, amb un gran clam de sobirania.

El cert és que tant el 15M com l'1 d'octubre han desbordat el règim del 78 i han posat davant del mirall un Estat en crisi i també la seva Monarquia. Un règim constitucional fonamentat en l'alternativa de dos grans partits que a dia d'avui no tenen projecte per Catalunya ni respostes a les necessitats vitals de la majoria de la ciutadania.

El règim trontolla però no es trenca, el bipartidisme espanyol no el vol trencar i el manté a clau i forrellat entre quatre parets de granit compartides: el capitalisme rendista, la democràcia limitada exercida cada quatre anys, la unitat d'Espanya i la Monarquia. Si tot això no es posa en risc, l'estatus quo segueix bategant. Només pot trencar-lo tot allò que impugni aquest formigó armat. ■

connexions

Transició i democràcia a l'Estat espanyol: una herència enverinada

[vista prèvia >](#)

Canviar perquè poca cosa canviï. Aquest podria ser el lema resum d'una transacció de règim com va ser passar del franquisme a la monarquia parlamentària. L'actual Estat espanyol beu dels fonaments del règim feixista i s'ha construït gràcies als pilars d'una «transició» que van pilotar els hereus del règim.

Francesc Viadel

Professor de Periodisme a la Blanquerna-URL

@FrancescViadel

Van haver de passar molts anys perquè el mite nacional espanyol de l'exemplar construcció de l'Estat espanyol democràtic comencés a qüestionar-se seriosament més enllà dels cercles polítics partidaris de la ruptura o de les reflexions d'urgència d'alguns intel·lectuals com Joan Fuster (1922-1992) o Ramon Barnils (1940-2001), per citar només dos exemples de ben propers.

No cal dir que les posicions crítiques van quedar diluïdes en un context d'acords i de conformitats, també de repressió i de pragmatisme. Resulta sorprenent com encara avui el més mínim matís, indicatiu de rèplica al relat oficial aconsegueix irritar l'establishment polític i econòmic. Cal entendre, doncs, aquest relat oficial i, sobretot, les seues conseqüències pràctiques en l'ordre de la vida política, econòmica i social, com la pedra angular de la restauració monàrquica.

Seguint el sociòleg suec Göran Therbon (1941) podríem dir que la societat espanyola en termes de la relació entre ideologia i poder es va «adaptar» a allò que les classes dominants oferien. Així doncs, els trets opressius i explotadors del present

es van mantenir en l'ombra, mentre que tota la llum es va projectar sobre les oportunitats del nou sistema. Aquesta adaptació, recorda Therbon, també inclou la possibilitat, però, d'una oposició adaptada atès que «poden haver certs aspectes del règim existent que la gent estiga disposada a acollir amb oposició i desobediència, però no a combatre'ls d'una forma sistemàtica en la mesura que les seues demandes es troben satisfetes».

D'altra banda, el sociòleg suec s'hi refereix també al sentit de la «inevitabilitat» o a l'obediència per ignorància de qualsevol tipus d'alternativa. També al factor de la «deferència», és a dir, a la percepció que els dominats tenen dels dominadors considerats com una casta amb unes qualitats superiors que tan sols ells posseeixen per a complir la seua funció.

I, encara, a la «resignació» és a dir, a una visió pessimista de les possibilitats de canvi: «*El terme s'empra per a designar una forma d'obediència que deriva de les concepcions de la impossibilitat pràctica d'una alternativa millor, més que de la força repressiva dels poders existents*».

I afegeix el sociòleg: «*Aquesta resignació pot provenir de la recepció i acceptació d'afirmacions tals com que tot poder, inclòs l'alternatiu corromp; que les forces que estan pel canvi són massa escasses, es troben dividides i són incompetents i poc fiables; que una societat alternativa seria incapaç de mantenir-se democràtica, econòmica i militarment. La majoria d'exsocialistes i d'excomunistes són un exemple del funcionament de la resignació*».

Com siga, el fet evident és que la democràcia a l'Estat espanyol va nàixer sense ruptura com a producte d'una entesa, d'una reforma pactada amb la dictadura sortint i bastida al voltant d'una Constitució que va ser redactada sota l'atenta vigilància dels que encara retenien el poder, dels dominadors seguint la terminologia de Therbon.

Un pacte que incloïa, a més, l'amnèsia, i un falsejament sobre el passat adesiara adoptat per les forces reaccionàries —així com per determinada esquerra— com un autèntic dogma. Sobre aquest dogma cal no oblidar que és la base des d'on s'ha construït el nacionalisme autoanomenat «constitucionalista» i una

La violència controlada pels aparells de poder de l'antic règim va servir a la pràctica com a contrapès de la dreta postfranquista que representava UCD i AP per als seus interessos electorals

monarquia parlamentària que va ser atorgada per la dictadura. L'operació permet que el nacionalisme espanyol es desentenga del seu passat feixista per a presentar-se —tant dins com a fora de l'Estat— com una opció democràticament legítima. El mateix passa amb la Monarquia que s'erigeix en l'origen de la democràcia mateixa obviant qualsevol relació amb el franquisme.

A tall d'exemple, una de les grans falsificacions d'aquest passat és justament el d'una Transició pacífica pertorbada a penes per l'activitat de grups extremistes i, sobretot, pel terrorisme d'ETA —el grup que més víctimes va causar, cert— com a expressió màxima de totes les amenaces que posen en perill la «unitat nacional». Només cal llegir el periodista Mariano Sánchez Soler (1954) que ha estudiat el fenomen de la violència durant la Transició per a capir la gravetat d'aquesta falsificació i dels seus efectes.

Segons el periodista d'investigació, autor de *La Transición sangrienta. Una història violenta del proceso democrático en España (1975-1983)*, la violència controlada pels aparells

de poder de l'antic règim va servir a la pràctica com a contrapès de la dreta postfranquista que representava UCD i AP per als seus interessos electorals i per a dirigir el procés de Transició, mentre «*es desmuntava l'obsolet aparell de l'Estat franquista i es consensuaven les noves regles de joc*».

Per a Sánchez Soler, «*terrorisme, repressió i guerra bruta són els tres eixos coercitius del procés de la Transició espanyola, durant la qual es va tornar a una legislació pròpia de la postguerra, amb lleis penals especials suposadament selectives, mentre se desenvolupava una repressió sistemàtica de gran duresa per a controlar el carrer*».

La violència, manté el periodista, fou selectiva, dirigida per les institucions de l'Estat i canalitzada a través de les denominades «trames negres» en què els elements de l'extrema dreta, amb la participació directa o indirecta de membres de l'aparell de l'Estat, van organitzar atemptats i operacions de càstig. Segons el seu minuciós estudi, la *Violència indiscriminada* executada pels cossos policials es va saldar amb 54 víctimes mortals, una

xifra superior als 49 morts causats pels grups incontrolats, els 16 de la guerra bruta i els 9 detinguts/presos que van morir sota custòdia.

D'altra banda, en el primer trienni de la Transició, durant un període de grans mobilitzacions de masses, Sánchez Soler comptabilitza 39 víctimes mortals i 482 ferits. En aquest sentit, apunta que la Memòria de 1978 del fiscal del Regne referida a l'any anterior la policia va carregar contra 788 manifestacions en el carrer, el que representa el 76,6 % del total de les manifestacions que es van fer, 1.028 per a ser exactes. Entre 1979 i 1983, el nombre de morts per la repressió policial baixa a 15 i el de ferits a 148. Tot i el descens, els grups incontrolats van matar 30 persones i ferir-ne 67. Així mateix, segons Sánchez Soler, el terrorisme d'ETA i del GRAPO, lluny d'erosionar l'Estat, va unir els partits democràtics a l'entorn de la reforma.

La historiadora francesa Sophie Baby (1977), autora d'*El mito de la Transición pacífica. Violència i política en España (1975-1982)*, comptabilitza 713 morts, de les quals 376 les hauria causat ETA, 178 l'Estat i la resta

La violència blavera no va desaparèixer amb l'acabament de la Transició, sinó que ha estat una constant en la vida política valenciana

grups com el GRAPO o pertanyents a l'extrema dreta.

Cal assenyalar com la violència política exercida amb total impunitat per l'extrema dreta en connivència amb les Forces de Seguretat així com de membres de l'entorn del mateix Exèrcit és encara un tema poc estudiat o fins i tot —com és el cas del País Valencià— silenciats.

No és una qüestió menor si tenim en compte la llarga llista d'incidents violents registrats al País Valencià: l'assassinat del jove militant comunista Miquel Grau; els intents d'assassinat de Joan Fuster (1922-1992) o Manuel Sanchis Guarner (1911-1981); els atemptats i agressions contra el president del pre-Consell Josep Lluís Albinyana (1943) o contra l'alcalde de València Ricard Pérez Casado (1945); contra les llibreries; contra les seus de partits polítics; contra els Aplecs; contra els clubs culturals; les escoles d'estiu... El dirigent socialista Alfons Cucó (1941-2002) —des de ben jove vinculat al valencianisme— va ser un dels que va denunciar en diverses ocasions en el Senat el clima de violència que es vivia al País Valencià. En una de

les seues compareixences el juny de 1979, el ministre de l'Interior Antonio Ibáñez Freire (1913-2003) va arribar a minimitzar els fets mentre que el senador ucedista Manuel Broseta Pont (1932-1992) intentava responsabilitzar-ne el catalanisme.

L'historiador Borja Ribera (1987) ha quantificat en 1.000 els episodis violents ocorreguts durant aquest període. El 73% de les 162 accions més greus les atribueix a grups d'extrema dreta anticatalanista.

Val a dir que la violència blavera no va desaparèixer amb l'acabament de la Transició, sinó que ha estat una constant en la vida política valenciana. Així les coses, i tornant als arguments de Mariano Sánchez Soler, les conseqüències al País Valencià d'aquesta violència han estat duradores en el sentit que van propiciar la pràctica imposició de l'univers ideològic i sentimental de la dreta indígena a les estructures autonòmiques, va condicionar notablement la política de les esquerres i del valencianisme progressista mateix i va ofegar el procés de recuperació cultural i lingüística del país.

Escribia ja fa alguns anys l'historiador Antoni Segura i Mas (1952) a propòsit de la memòria i de la història del període de què tractem: «*La Transició es reviu, s'explica en clau espanyola, gairebé madrilenya. És allò que es cou en els confins dels heterodoxos, dels evolucionistes del poder franquista i, en el millor dels casos, d'una oposició democràtica que també actua i es defineix en clau espanyola, encara que els seus dirigents parlin des de l'exili. Aquesta tampoc és una reconstrucció casual i desinteressada. De nou, el rerefons de la Guerra Civil se'ns fa present*».

«*La figura del rei i de determinats polítics de l'anterior règim —apunta Segura— són la clau per explicar la Transició, fins al punt que aquesta ens apareix com un treball d'encaix on tot estava previst des de feia molt de temps i on cada passa es donava amb precaució però amb decisió per tal d'assolir la fita desitjada. La Transició seria així la realització d'un pla prèviament elaborat per ments clarividents al servei del futur rei. És massa simple per ser veritat, i representaria un enorme menyspreu per a tots aquells que, amb la seva lluita política i sindical, van fer inevitable la Transició*».

La Monarquia i l'Exèrcit representaven la garantia d'una continuïtat, un salconduit per a un canvi sense sorpreses que assegurava l'hegemonia de les elits del franquisme

En l'any que va des de la mort de Franco fins al Projecte de Llei per a la reforma política el règim, va anar decandint sense perdre algunes de les seues característiques constitutives com era el de la violència de la repressió, tal com recorda Segura.

La reforma política encarregada a un dirigent del Movimiento com era Adolfo Suárez (1932-2014) establia la convocatòria d'eleccions per sufragi universal, directe i secret al Congrés i al Senat abans del 30 de juny de 1977. A més, Suárez havia de garantir a l'Exèrcit que no es legalitzaria el PCE, que el govern controlaria tot el procés i, també, convèncer les Corts franquistes.

Recorda Segura com el president de les Corts i principal avalador de Suárez, Torcuato Fernández Miranda (1915-1980), advertia que la reforma política calia que es fonamentés en un principi de legalitat estricta. La fórmula exacta per a reeixir segons Fernández Miranda era, «*De la Ley a la Ley, pasando por la Ley*».

En qualsevol cas, la Monarquia i l'Exèrcit representaven la garantia d'una

continuïtat, un salconduit per a un canvi sense sorpreses que assegurava l'hegemonia de les elits del franquisme.

D'acord amb l'historiador Xavier Casals, la restauració monàrquica en aquell context fou possible perquè el rei Joan Carles I (1938) va poder efectuar una Transició política des del franquisme a la democràcia gràcies tant a la seua condició de «rei soldat» que li va conferir el dictador, com també pel fet que aquest li donés uns atributs de poder essencials i una legitimitat per a conduir la gestació d'una Monarquia parlamentària.

«*Aquest llegat del franquisme —escriu Casals— encara és visible en la Constitució de 1978, que consagra el comandament suprem del Rei sobre les Forces Armades, i que en l'article 62 —apartat vuitè, lletra h—, se presta a una certa ambigüïtat interpretativa a l'afirmar que 'Corresponde al Rey [...] el mando supremo de las Fuerzas Armadas'*».

Finalment, hi hagué eleccions i després un procés d'elaboració de Constitució que requerí, com és sabut, de complexos pactes i consensos.

«*En la redacció del projecte*», explica Segura, «*s'assumí, de forma implícita, que l'única forma de govern reconeguda era la monarquia i que el contingut del text calia consensuar-lo entre els principals partits polítics. El consens s'imposà tant pel resultat de les eleccions —cap partit no va obtenir la majoria absoluta— com per la creença que no convenia una 'constitución claramente partidista [que] marginaría una vez más a una inmensa mayoría del pueblo español', i perquè la transició havia estat, finalment, una 'reforma pactada', i en conseqüència, després de les eleccions del 15 de juny, el govern ostentava el poder però l'oposició conservava la legitimitat històrica*».

Del consens, prossegueix Segura, en resultà una Constitució que reconeix que la sobirania resideix en «*la Nación española*» tancant en fals el problema de la plurinacionalitat de l'Estat, que no hauria estat tolerada pels militars i que encara avui és una anatema per a la majoria de les forces polítiques espanyoles.

Un dels anomenats pares de la Constitució, el comunista Jordi Solé Tura

Les autonomies només serien una solució a mitges que va intentar frenar-se amb la LOAPA

(1930-2009) explicava¹ els problemes amb què es van trobar a l'hora de redefinir territorialment l'Estat perquè aquest deixés de ser centralista. Pesava l'oposició ferrenya de les dretes, les desigualtats entre les diferents zones de l'Estat, així com la memòria de l'experiència de la II República, on el desenvolupament de les autonomies catalana i basca van ser un dels detonants del cop d'estat feixista. No eren poques coses.

Les autonomies només serien en aquest sentit una solució a mitges que va intentar frenar-se amb la Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic (LOAPA), la redacció i aprovació de la qual es va accelerar definitivament després de l'intent de cop d'estat del 23 de febrer de 1981.

La qüestió de la plurinacionalitat de l'Estat i l'adopció d'una estructura federal és recurrent en el debat polític espanyol. Certament, aquest reconeixement i transformació podria apaivagar les tensions territorials. Així ho van entendre

José Luis Rodríguez Zapatero (1960) i Pedro Sánchez (1972), amb tot segurament més per qüestions de pur tacticisme que no per convenciment. Per exemple, el 39è Congrés del PSOE celebrat abans del referèndum de l'1 d'octubre del 2017, incloïa en les seues resolucions l'aspiració dels socialistes a un Estat plurinacional. És evident que es volien refredar les aspiracions de Catalunya i reconduir el conflicte amb la promesa vetlada d'una reforma.

Tant l'un com l'altre van trobar l'oposició radical de la dreta que invocava la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut de Catalunya la qual advertia que «*la Constitución no conoce otra nación que la nación española*». Convé no oblidar tampoc com es va gestar aquella sentència, la remor de sabres, l'onada de catalanofòbia arreu de la geografia espanyola que es tornaria a viure durant els anys del 'Procés'.

A ulls veients la plurinacionalitat, el seu reconeixement, no és una qüestió menor. Afecta profundament el futur i la pervivència de les nacionalitats dins d'un Estat que s'ha mos-

trat històricament castellanocèntric, amb una dreta que malda sempre que pot per la recentralització i una esquerra que majoritàriament combrega amb els postulats principals del nacionalisme espanyol.

Si pensem, per exemple, en el ple desenvolupament públic de les llengües diferents del castellà, el no reconeixement del seu caràcter nacional les condemna a una existència limitada dins de la mena de reserva índia que pot arribar a ser una autonomia. El català, el basc, el gallec o qualsevol altra llengua són cooficials només en els seus territoris, però legalment estan supeditades al castellà. És reconeix el dret dels catalanoparlants a usar la seua llengua, però aquest dret queda totalment triturat pel deure de tots els espanyols a conèixer i usar el castellà.

Sociolingüistes de renom com els valencians Lluís Vicent Aracil (1941) o Rafael Ninyoles (1943-2019) ja van advertir en va dels inconvenients que en el futur causaria aquesta distribució de funcions, aquesta jerarquia. La prova que no anaven gens equivocats són les reiterades sentències

¹ Taula redona amb Miquel Roca Junyent moderada per David Serrat al 2000 amb motiu dels 20 anys de la redacció de la Carta Magna.

El País Valencià com les Balears han estat el camp d'experimentació de les polítiques de desregularització i marginació del català abans d'aplicar-se en Catalunya

judicials contra el sistema d'immersió lingüística a Catalunya i la legitimitat social i política amb que actuaren els partidaris de l'anorreament del gallec, basc i català des dels primers anys de la restauració.

Els esforços perquè el català siga reconegut com una llengua de l'Estat fets per ERC des dels anys 2000 mitjançant, si cal, d'un desplegament de les al·lusions a les llengües de l'Estat fetes per la Constitució han ensopegat sempre contra un mur. Ni PP, ni PSOE han acceptat mai aquest reconeixement.

Tampoc el Parlament català se n'ha sortit en els seus intents de situar el català en un plànol d'igualtat amb el castellà. Justament, a finals de juny de 2023, l'entitat Plataforma per la Llengua desvetllava que el Consell Europeu mai no havia rebut cap proposta per part de l'Estat perquè el català fos reconegut llengua oficial i poder així usar-se en tots els organismes de l'UE.²

2 FAGEDA, «El Consell confirma que Espanya no ha demanat mai que el català sigui llengua oficial de la UE».

Lluny d'avançar cap a un reconeixement de la diversitat lingüística, la posició del nacionalisme espanyol s'ha endurit. El PP i VOX han redoblat la seua ofensiva que, amb el pretext de la llibertat, la legalitat o el bilingüisme, busca, en realitat, l'expulsió de les llengües diferents del castellà de la vida pública, la seua mort per inanició. Durant les converses entre el PP i VOX per la formació d'un govern de la Generalitat valenciana després de les eleccions de maig de 2023, una de les mesures pactades ha estat la de «frenar l'ensenyament del valencià». Resulta paradoxal que es vullga frenar un ensenyament que a la pràctica és molt limitat, més encara després del polèmic decret de plurilingüisme aprovat pel govern del Botànic format pel PSOE-PSPV, Compromís i Podem, i que a la pràctica és el model que Ciudadanos volia per a Catalunya. En un territori on, com a la resta dels Països Catalans, el retrocés lingüístic és evident. Tant se val. El País Valencià com les Balears han estat el camp d'experimentació de les polítiques de desregularització i marginació del català abans d'aplicar-se en Catalunya.

Una font anònima present en les conversacions dels dos partits de l'extrema dreta advertia que el fet de frenar l'ensenyament del valencià, «*serà un mensaje para Cataluña y también para todo el Estado*».³

La victòria aclaparadora del PSOE l'octubre de 1982 potser hauria servit per corregir els principals problemes que plantejava una democràcia atorgada, per dir-ho suaument. Però no va ser així. Les forces realment opositores no tenien prou força i, d'altra banda, amplis sectors de la societat combregaven amb la cultura política de l'anterior règim.

Com molt bé recorda Segura, durant els anys de la Transició, «*un sector majoritari de la població veia amb bons ulls el desenvolupament econòmic assolit en els anys 1960 i 1970 i creia, erròniament, que era fruit dels encerts de la dictadura més que no pas de la conjuntura internacional i de l'obligada liberalització econòmica —limitada perquè la dictadura mai deixà del tot les pràctiques intervencionistes i proteccionistes, sobretot quan es tractava de*

3 MIRÓ, «PP i Vox pacten frenar l'ensenyament del valencià: 'Serà un missatge per a Catalunya'».

És el règim el que decideix la liberalització i durant la major part del procés manté una posició que li permet exercir una influència significativa sobre el canvi polític

les grans empreses controlades per les principals famílies del franquisme— adoptada des del Pla d'Estabilització de 1959. A mitjans dels anys 1970, la dictadura conservava encara intacta una gran part de la seva base social».

En una línia molt semblant a la de Segura, s'ha referit més recentment a la Transició la doctora en Dret i professora de la Universitat de Oviedo, Lucia Payero López. Aquesta especialista en nacionalismes, filosofia legal i teoria constitucional, entre d'altres, defineix la Transició com una transacció en què es produeix una negociació entre les elits del règim autoritari i l'oposició democràtica. Payero assenyala que d'entrada hi ha una desigualtat de partida. És el règim el que decideix la liberalització i durant la major part del procés manté una posició que li permet exercir una influència significativa sobre el canvi polític. «Això va comportar —explica— que el saldo final del procés beneficiés els que van començar amb avantatge, atès que ells van dissenyar les línies mestres del canvi democràtic d'acord als seus interessos».⁴

⁴ PAYERO LÓPEZ, «Justicia de transición en España: claves para aprobar una asignatura pendiente».

La professora enumera diversos exemples. En primer lloc, la imposició per part de Franco de la Monarquia sense referèndum. En segon lloc, l'establiment d'un sistema electoral que a grans trets consagra el bipartidisme, atorga un major pes a les províncies escassament poblades i rurals —de tendència conservadora— i només dona resultats proporcionals en les circumscripcions de mida més gran, actuant com un sistema quasi majoritari en la resta. «Tot això —afirma— condueix a que el sistema produisca uns efectes psicològics que tendeixen a reforçar els seus efectes materials. Com a conseqüència, apareix un sentiment generalitzat d'absència d'alternatives i, per tant, s'escampa la sensació que la major part de ciutadans no estan representats per les opcions polítiques que governen».

En tercer lloc, la unitat nacional sorgeix —com ja hem vist— d'una imposició dels militars. En quart lloc, la Constitució, tot i que permet tant una interpretació socialista o més neoliberal, a la pràctica amb la liberalització dels mercats i l'entrada de l'Estat espanyol a la UE, esdevé un text que regula un programa tecno-

cràtic i neoliberal. En aquest sentit, només cal repassar els diferents pronunciaments dels alts tribunals espanyols sobre algunes mesures en matèria de regulació dels preus de lloguer, per exemple.

En cinquè lloc, no hi va haver cap càstig als responsables dels crims comesos durant la dictadura. La Llei d'Amnistia del 1977 va impossibilitar qualsevol mesura en aquesta direcció mentre que els intents de reparació si més no de la memòria de les víctimes ha estat sempre qüestionat pels tribunals. Per a la dreta, amb una incapacitat palesa per reconèixer i desprendre's del seu passat franquista, els intents de restabliment d'una memòria històrica reparadora s'han interpretat sempre com una autèntica amenaça que han combatut sense escrúpols amb discursos revisionistes.

Així les coses, el règim franquista va mutar en una democràcia mantenint les seues estructures econòmiques, repressives i judicials controlades per les seues pròpies elits.

Sobre la pervivència del franquisme en l'economia resulta molt esclaredor un assaig de Lluç Salellas i

El franquisme mai no ha desaparegut de les altes esferes judicials

Vilar (1984) on explica com les grans empreses de l'Íbex-35 —Iberdrola, Gas Natural, ACS...— van tenir una implicació directa amb la dictadura a través dels seus consells d'administració.⁵ Més important encara és la nodrida representació d'exministres franquistes en el sector financer que l'autor radiografia. Moltes de les famílies del règim continuen al capdavant d'aquests negocis o ocupant llocs en l'alta administració.

Segons un article signat pel periodista Alejandro Torrús, dels 119 ministres de Franco, 22 d'ells van ocupar llocs en consells d'administració d'importants entitats bancàries, nou en bancs oficials i quatre en caixes d'estalvi. Uns altres vuit exministres foren presidents o consellers del Banc d'Espanya.⁶

L'Església, amb menys influència avui que al principi de la restauració monàrquica, ha conservat els seus privilegis econòmics mantinguts fins i tot per diferents governs socialistes sense que això fos un impediment per a donar el seu suport a sectors

més immobiliistes. La llarguíssima llista d'exempcions fiscals de què gaudeix —a diferència d'altres cultes— és possible gràcies a la signatura del Concordat de 1979 amb valor de tractat internacional. Són desenes de milions d'euros que l'Estat no tan sols no recapta sinó que en molts casos ha d'ingressar per conceptes diversos. Fins i tot, l'UE ha advertit a l'Estat per permetre aquesta discriminació positiva.⁷ La relació entre la institució i el lucratiu negoci de l'educació privada és una altra de les herències de la Transició.

Una de les estructures més penetrades pel franquisme és la de la judicatura. La cúpula judicial —com els aparells repressius— mai no va ser depurada. Durant la Transició, se van introduir reformes com la creació del Tribunal Constitucional, la reforma del Poder Judicial perquè deixés d'estar controlat pels jutges i la jubilació d'un terç de l'escalafó judicial per apartar de la cúpula els magistrats més franquistes. I com siga, els jutges que van pertànyer

al Tribunal de Orden Público (TOP) van passar al Tribunal Suprem o a l'Audiència Nacional, un alt tribunal que sovint ha actuat com un autèntic tribunal polític.

Certament, el franquisme mai no ha desaparegut de les altes esferes judicials. Ho hem vist en moltes resolucions contràries a drets socials o com en el judici contra els dirigents independentistes catalans, una autèntica farsa que va comptar amb l'acompanyament de pràcticament tots els mitjans de comunicació dependents de les subvencions de l'Estat o vinculats als grups econòmics més rellevants.

L'herència d'aquella Transició ha acabat per enverinar una democràcia que ara mateix es troba en un procés accelerat d'invulsió. Es pot objectar que el tsunami del pensament reaccionari abasta totes les democràcies d'Europa però ignorar la singularitat espanyola seria un error de càlcul fatal.

Al 1982, Joan Fuster escrivia: «Aque- lles bromes de 'con Franco vivíamos mejor' i 'contra Franco vivíamos mejor' esdevé idiota, inclús per al xiste. Ara

5 SALELLAS, *El franquisme que no marxa*.

6 TORRÚS, «Del Valle de los Caídos al Ibx 35».

7 NACIÓ DIGITAL, «Les exempcions fiscals de l'Estat a l'Església podrien ser il·legals, segons la justícia europea».

podria intercalar en aquesta nota un altre sarcasme: 'Però ¿és que Franco s'ha mort, realment?'. El drama no era Franco: era el franquisme, i, contra el que diguen, pot haver-hi un franquisme sense Franco».⁸ ■

■ Bibliografia

ARACIL, Rafael; SEGURA, Antoni. *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2000.

BABY, Sophie. *El mito de la Transición pacífica. Violència i política en España (1975-1982)*. Madrid: Akal, 2018.

CASALS, Xavier. *Franco y los borbones. Historia no oficial de la corona espanyola*. Barcelona: Ariel, 2019.

CUCÓ, Alfons. *Papers públics*. València: Fernando Torres, 1983.

FAGEDA, Gerard. «El Consell confirma que Espanya no ha demanat mai que el català sigui llengua oficial de la UE» [en línia]. A *Ara*, d'1 de juliol del 2023. Disponible a: <www.ara.cat>.

FUSTER, Joan. «El tema de la por». A *Diario de Valencia*, de 5 de desembre de 1981.

MIRÓ, David. «PP i Vox pacten frenar l'ensenyament del valencià: 'Serà un missatge per a Catalunya'» [en línia]. A *ARA*, de 14 de juny de 2023. Disponible a: <www.ara.cat>.

NACIÓ DIGITAL, «Les exempcions fiscals de l'Estat a l'Església podrien ser il·legals, segons la justícia europea» [en línia]. A *Naciodigital*, de 27 de juny de 2017. Disponible a: <www.naciodigital.cat>.

SÁNCHEZ SOLER, MARIANO, *Las sotanas del PP*. Madrid: Temas de hoy, 2002.

SÁNCHEZ SOLER, Mariano. *La Transición sangrienta. Una historia violenta del proceso democrático en España (1975-1983)*. Barcelona: Península, 2010.

SÁNCHEZ SOLER, Mariano. *La familia Franco S.A. Negocios y privilegios de la saga del último dictador de occidente*. Barcelona: Roca Editorial, 2019.

SALELLAS i VILAR, Lluç. *El franquisme que no marxa*. Barcelona: Saldonar, 2015.

THERBON, Göran. *La ideología del poder y el poder de la ideología*. Madrid: Siglo XXI, 1987.

TORRÚS, Alejandro. «Del Valle de los Caídos al Ibex 35». A *Público*, del 18 de novembre de 2012.

8 FUSTER, «El tema de la por».

connexions

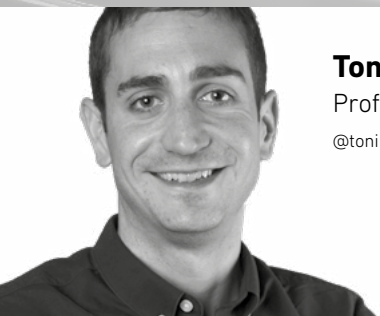

Els biaixos —conservadors— del sistema espanyol

vista prèvia >

El sistema electoral d'un estat és clau per determinar-ne el funcionament i les possibles majories. Sistemes majoritaris o proporcionals, llei electoral, grandària de la circumscripció...

A l'Estat espanyol hi ha un seguit d'elements que provoquen uns efectes en els resultats electorals, gens inocus, que afavoreixen de manera clara els partits majoritaris i en especial els conservadors.

Toni Rodon

Professor de Ciència Política de la UPF

@tonirodon

En moltes conteses electorals, arreu del món, i amb una intensitat més o menys forta en funció dels resultats, de la polarització política o de qual-sevol altre factor, és habitual sentir que el sistema polític i electoral beneficia alguns partits i, per contra, en perjudica d'altres. Es tracta d'una crítica que no és sempre consistent o unidireccional, que solen fer servir els partits perdedors o aquells que no han complert l'expectativa i que assenyalen diferents víctimes, sigui el sistema electoral, el repartiment del número de minuts en els mitjans de comunicació o d'altres entrecanvis institucionals.

Aquest article té la pretensió de destriar el gra de la palla al voltant dels biaixos existents en el sistema institucional i electoral de l'Estat espanyol. Sol passar que moltes de les crítiques que es realitzen als biaixos del sistema solen tenir una patina o un rerefons de certesa, però sovint existeix molta confusió analítica al respecte o es barregen factors de realitats diverses. En definitiva, es pretén tot seguit esclarir els diferents tipus d'elements sistèmics que intervenen en el sistema electoral —i, per tant, polític— en

les eleccions generals espanyoles, molts dels quals ja hem observat repetides vegades en les diferents eleccions que s'han anat celebrant —i alguns d'ells, com s'explicarà, és probable que encara els observem amb més intensitat en un futur.

Abans d'entrar en matèria, però, convé fer una ràpida perspectiva a l'evolució del vot en les eleccions al Congrés dels Diputats. El Gràfic 1 i 2 la il·lustra. Com es pot observar, en el repartiment dels escons des de les primeres eleccions fins l'actualitat, i deixant de banda els primers passos de govern de la UCD, el sistema partidista espanyol ha passat, a grans trets, per tres grans períodes. El primer comença amb les eleccions del 1982, unes eleccions «crítiques», segons la terminologia sovint utilitzada en ciència política, atès el canvi que va provocar en el sistema de partits i en el realineament entre les formacions polítiques i votants. Es tracta d'un període de dominació del PSOE, de dues majories absolutes i una tercera quasi *de facto*, i en què l'alternança de poder només es produïa en algunes administracions autonòmiques o municipals.

Es tractava d'un sistema de partits dominant.

El segon període s'inicia a principis de la dècada de 1990 i es tanca al voltant del 2008-2012. Es tracta d'uns anys d'alternança política i en què l'expectativa sobre el guanyador i el perdedor eren elevades. Com en algunes ocasions del primer període, es tracta també d'uns anys en què era necessària la intervenció d'altres partits per arribar a la majoria absoluta dels 176 escons, un paper que solien complir CiU i el PNB, primer, i ERC i, en menor mesura, ICV-EUIA després. El sistema partidista es podia definir com a sistema bipartidista imperfecte.

Finalment, el tercer període comença amb les turbulències econòmiques i amb l'inici i desenvolupament del conegut com a procés sobiranista a Catalunya. El sistema de partits a l'Estat espanyol es fragmenta, primer per l'esquerra —Podemos— i després per la dreta —Ciudadanos i Vox. A Catalunya, es consolida un canvi d'hegemonia, amb ERC al capdavant. Tant al nostre país com a l'Estat espanyol apareixen noves formacions polítiques que, a diferència d'anys anteriors,

Gràfic 1

Evolució del vot a les eleccions generals a l'Estat espanyol en nombre d'escons (1979-2023)

Font: Carlos G. Kindelán (20 minutos).

aconsegueixen entrar a les institucions i consolidar-s'hi. El sistema de partits s'uropeïtza. Com en d'altres estats del nostre entorn, navega entre un sistema de partits pluralista mode-

rat—existeixen diferents formacions polítiques, però els pactes entre elles flueixen—i un sistema de partits pluralista polaritzat—en el qual hi ha diferents formacions polítiques, però

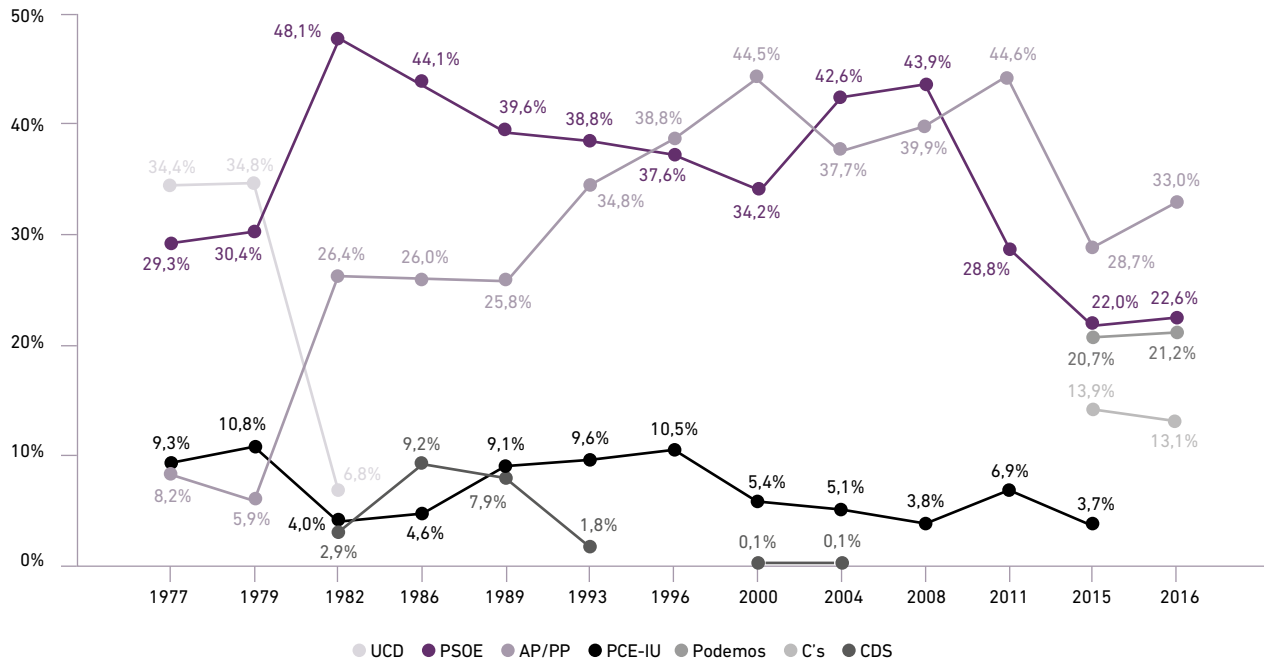
el pacte entre elles és més complicat i hi ha un cert nivell de polarització.

A fi i efecte de capturar una mica millor les característiques del sistema

El sistema de partits espanyol estava lleugerament fragmentat en les primeres eleccions

Gràfic 2

Evulció del vot a les eleccions generals a l'Estat espanyol en % (1979-2023)

Font: Carlos G. Kíndelán (20 minutos).

partidista, podem donar un cop d'ull a algunes de les mètriques sovint utilitzades en ciència política per tal de descriure la competició política i veure'n els canvis més importants. Així, la Figura 1 mostra alguns indi-

cadors habitualment utilitzats en la disciplina.

Si comencem donant un cop d'ull al gràfic superior esquerre, observem l'evolució del Número Efectiu de

Partits —conegut habitualment amb les seves sigles en anglès, ENEP, d'*Effective Number of Parties*. Es tracta d'un indicador que captura la fragmentació del sistema de partits, l'«oferta política», i que té en compte

En les eleccions del 2008, de fet, s'arriba al mínim de fragmentació, és a dir, la bipartidització del sistema és més forta que mai

el fet que no tots els partits tenen el mateix pes electoral. Tal com es pot veure, el sistema de partits espanyol estava lleugerament fragmentat en les primeres eleccions després de la transició a la democràcia, però la quantitat va començar a disminuir fins a arribar al 2008-2010. En les eleccions del 2008, de fet, s'arriba al mínim, és a dir, la bipartidització del sistema és més forta que mai. A partir de la primera dècada dels 2000, sobretot a cavall de la crisi econòmica i del procés sobiranista català, el número de partits creix de forma important, arribant al seu màxim en les eleccions d'abril del 2019. Posteriorment, hi ha una lleugera davallada, sobretot en els últims comicis del 2023, però el número de partits encara se situa en valors comparativament elevats.

Els dos gràfics en el panell superior dret mostren la concentració de vots o escons dels dos primers partits en les diferents eleccions que s'han anat celebrant —i que en la majoria de casos corresponen al PP i al PSOE. S'hi observa com durant bona part de la història, els dos primers partits —de nou, socialistes i populars la majoria dels casos— han ob-

tingut vora 300 escons i més del 70% dels vots. Això comença a canviar una vegada més a partir del 2008-2010, quan els dos principals partits perden protagonisme, els quals però es recuperen en els comicis de 2023. Amb tot, però, la concentració del suport electoral en poques opcions polítiques —«el bipartidisme»— és força elevada. Per exemple, al 2023 el PP i el PSOE concentren quasi un 75% dels escons en el Congrés dels Diputats.

El panell inferior esquerre mostra un altre dels indicadors força habituals en ciència política: el percentatge de vots rebut pels anomenats Partits d'Àmbit No Estatal (PANES), i el percentatge d'escons que aquestes formacions han rebut al Congrés dels Diputats. Com es pot veure, el patró no és lineal i el seu pes ha oscil·lat al llarg dels anys. Tanmateix, un dels elements més rellevants és la comparació entre els dos percentatges. En l'esfera política espanyola és habitual sentir la crítica que els partits «nacionalistes» o d'altres partits «petits» —és a dir, la gran majoria de formacions d'àmbit no estatal— obtenen una sobrerrepresentació en el Congrés dels Diputats.

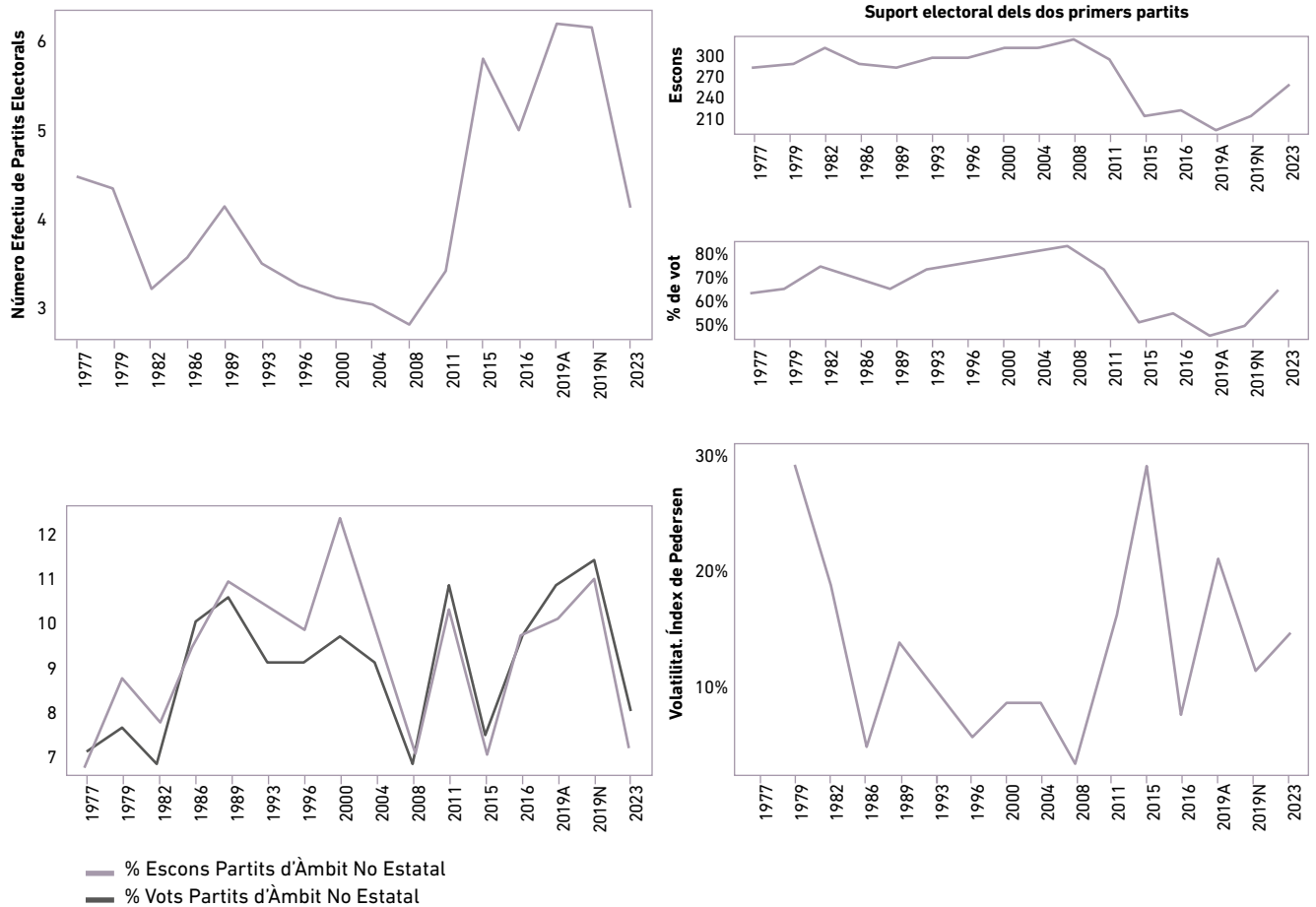
Segons aquesta interpretació, aconseguirien molts més escons dels que es «mereixen». El gràfic mostra que això no és així. De fet, el percentatge de vots i escons obtinguts pels PANES sol ser quasi idèntic i només durant el període 1993-2000 hi ha un cert desequilibri, però en contra d'aquests partits els quals van obtenir una representació inferior que la que es «mereixerien» en base al seu suport electoral.

Finalment, el panell inferior dret mostra l'índex de volatilitat, el qual mesura els canvis en la distribució dels vots que s'han produït d'unes eleccions respecte a les altres. De forma succinta, es poden identificar dos grans períodes en què la volatilitat ha sigut elevada. D'una banda, el període inicial democràtic, en un patró força comú en les primeres eleccions i que es deu essencialment al fet que molts partits desapareixen i els votants se reesituen en el nou panorama polític. De l'altra, el període iniciat a partir del 2011, resultat de les tensions polítiques sorgides i, sobretot, del fet que molts partits polítics van passar a ser viables i competitius —és a dir, a obtenir representació o expectatives de tenir-la.

El percentatge de vots i escons obtinguts pels Partits d'Àmbit No Estatal (PANES) sol ser quasi idèntic i només durant el període 1993-2000 hi ha un cert desequilibri, però en contra d'aquests partits

Figura 1

Evolució del sistema de partits espanyol —número de partits, concentració electoral, correspondència entre vots i escons i volatilitat

Font: Elaboració pròpia.

El sistema polític, institucional i electoral espanyol conté alguns biaixos sistèmics

Per tant, un cop d'ull a aquests indicadors ens mostren tres grans frases, però amb alguns patrons comuns, com la predominança del bipartidisme, el fet que la volatilitat hagi estat limitada o l'equivalència entre el suport rebut pels partits d'àmbit no estatal a les urnes i el seu pes polític al Congrés. Encara que subtils, sovint de forma indirecta, el sistema polític, institucional i electoral espanyol conté alguns biaixos sistèmics que expliquen aquesta estabilitat i la distribució de poder i que convé tenir en compte a l'hora d'interpretar el perquè del color final del Congrés dels Diputats i, per tant, del govern espanyol.

Un sistema electoral espanyol amb una llarga ombra

En els països en què es genera una finestra d'oportunitat i s'obre la porta a una possible transició de l'autocràcia a la democràcia, i en especial en aquells que no hi ha una revolució violenta que faci fora les elits dictatorials dirigents —com en el cas de Portugal—, es detecta un patró força universal: pressionades per altres formacions polítiques o per la ciu-

tadania, sovint temoroses de perdre els privilegis o, fins i tot, tota mena de llibertats, les elits autocràtiques que governen no volen renunciar al poder. Amb aquest objectiu en ment, dissenyen tota mena d'estratègies, entre les quals un sistema electoral que els beneficia.

Com és ben sabut, el sistema electoral establert en la Constitució i en la Llei Orgànica del Règim Electoral General (LOREG) va dissenyar-se amb l'objectiu d'atorgar una majoria absoluta d'escons a Unió de Centre Democràtic (UCD), el partit sorgit del franquisme liderat per Adolfo Suárez (1932-2014) que governava l'Estat i que havia pilotat bona part dels elements de la Transició. Ho exemplifica una frase, posteriorment famosa, de Pio Cabanillas (1923-1991), ministre en els últims governs de Franco (1892-1975) i en els primers d'UCD, que amb relació al sistema electoral va dir: «*Todavía no sé quiénes, pero ganaremos*». En efecte, UCD tenia enquestes preelectorals que els atorgaven un 36-37% dels vots. UCD va dissenyar un sistema electoral que li permetés arribar als 176 escons amb aquest percentatge de vot i, al seu torn, que

si el PSOE obtenia un bon resultat, arribés a la majoria absoluta només si el percentatge de vot se situés en un 39-40%. És a dir, facilitar la victòria i posar pedres a la sabata dels rivals.

La manera en què això es va aconseguir va ser a través d'una arquitectura electoral que combinava diferents elements. En primer lloc, unes circumscripcions de baixa magnitud. Segons la Constitució, i amb l'excepció de Ceuta i Melilla, tots els districtes electorals—la província—han de tenir un mínim de dos diputats, repartint la resta en funció de la població.

En segon lloc, i lligat a l'anterior, una important desviació del prorrateig, concepte que fa referència a la desviació que existeix entre el percentatge d'escons que s'escullen en un districte i el percentatge de persones amb dret a vot. Es tractaria del «valor d'un vot», que es coneix popularment. Així, un escó pot «costar» uns 90.000 vots a Barcelona província, mentre a Lleida un escó pot arribar a representar vora 20.000 vots. Atesa la important variació en el número d'escons que

Entre els experts en comportament polític i sistemes electorals, de fet, se sol dir que les eleccions espanyols són en realitat tres comicis diferents i simultanis

es reparteixen en les eleccions al Congrés de Diputats, alguns escons s'obtenen amb menys votants que d'altres.

Finalment, es va implementar una fórmula electoral —la fórmula d'Hondt— que era la menys proporcional de la família de fórmules electorals proporcionals i que, fins i tot quan es reparteixen molts escons, té tendència a afavorir les principals formacions polítiques.

Aquests elements, entre d'altres, van generar dos biaixos importants que marquen bona part de la composició del Congrés dels Diputats: un de majoritari i un de conservador. En molts districtes, hi ha una quantitat important de vots que es «perden», donat al fet que s'hi reparteixen pocs escons i, per tant, els partits més petits ho tenen molt complicat per obtenir representació, en tant que els seus vots no es tradueixen en diputats. Això, al seu torn, i a mesura que els votants i els partits aprenen aquesta dinàmica, aquests tenen més incentius per actuar de forma estratègica, és a dir, per votar estratègicament —el «vot útil», que es coneix popularment— o

per no presentar candidatures en districtes on hi és molt difícil treure un escó. Es tracta, a més de districtes on el vot conservador —AP, el PP o fins i tot VOX— hi és més elevat, beneficiant sistèmicament a les formacions polítiques conservadores en detriment d'altres.

Per a posar-hi algunes xifres: 52 escons del Congrés dels Diputats es reparteixen en les circumscripcions més petites, les quals envien sis o menys diputats cadascuna. Entre elles escullen vora el 40% del total d'escons al Congrés.

Entre els experts en comportament polític i sistemes electorals, de fet, se sol dir que les eleccions espanyols són en realitat tres comicis diferents i simultanis: el primer el formaria el grup de districtes que reparteixen entre un i cinc escons, com Castelló o Lleida. En aquests llocs, malgrat la suposada proporcionalitat del sistema, les eleccions són *de facto* majoritàries, és a dir, beneficien de forma sistemàtica els partits principals del sistema. El segon escenari és el dels districtes intermedis, com Girona, Tarragona o les Balears, llocs on es reparteix

entre sis i nou escons. Es tracta d'espais més proporcionals, però amb importants pulsions majoritàries. Districtes en què si els partits més petits actuen bé, hi poden obtenir algun escó. Finalment, l'altre grup electoral el formen els districtes on s'hi reparteixen deu escons o més, com Barcelona, València i Madrid. Districtes on la proporcionalitat existeix i que representen per a la majoria de la gent allò que fa el sistema electoral espanyol, malgrat afectar només set districtes.

En conclusió, la manipulació del sistema electoral espanyol d'origen, a fi i efecte de consolidar certes elits en el poder no només va ajudar a fer-ho, sinó que ha projectat una llarga ombra electoral en les eleccions posteriors. Una ombra que passa per facilitar la partida a les formacions majoritàries, especialment a les conservadores. És, en efecte, complicat saber si els partits espanyols principals —sobretot PP i PSOE— tindrien resultats diferents si apliquéssim un altre sistema lliure d'aquests biaixos sistèmics institucionals. Tanmateix, hom pot afirmar que, amb certa probabilitat, la seva situació de dominació es veuria afectada.

La Constitució espanyola del 1978 va sacralitzar les províncies com una entitat territorial de referència, no només en termes electorals

La participació rebla el clau

Així com la distribució d'un mínim d'escons per províncies, la proporcionalitat i la correlació dels diferents elements amb el vot conservador d'UCD va formar part del disseny electoral i de les elucubracions del partit centrista per obtenir la majoria absoluta, el sistema va generar altres biaixos, potser involuntaris, que han contribuït a la consolidació del biaix majoritari i conservador. Un d'ells és el de participació.

La idea fonamental és que la participació facilita a alguns partits obtenir els escons de forma més «fàcil» que d'altres. El biaix, tal com s'ha estudiat anteriorment, actua especialment quan la participació és baixa. En contextos de poca mobilització, els partits que obtenen més escons en les zones amb menys diputats —les que, com hem vist, són més conservadores i tenen un biaix promajoritari més elevat— ho tenen més fàcil que d'altres formacions polítiques amb un suport en zones on es reparteixen més escons. Per exemple, imaginem dos districtes que reparteixen cadascun un escó. En un d'ells, el partit A ha obtingut el 80% dels vots i en l'altre el 60%.

Hom podria dir que és més «legítim» guanyar per un 80% de vots que per un 60%, però és també més «ineficient», donat que per obtenir el mateix resultat —un escó— has de mobilitzar més gent. Lògicament, si això es produeix en només dos districtes, no genera un problema, però sí que ho fa quan afecta a molts districtes, com és el cas de l'Estat espanyol.

En conclusió, una baixa participació va beneficiar el seu dia UCD i ajuda avui al PP, perquè la menor mobilització està correlacionada amb els biaixos majoritaris, conservadors i amb la distribució territorial del vot. I heus aquí una altra part de la clau de volta. Una participació elevada no necessàriament beneficia els socialistes o els altres partits, per dos motius: d'una banda, perquè creixements en la mobilització, com veurem després, es concentren en algunes zones del territori, precisament en aquelles on els partits no majoritaris i no conservadors ja obtenen millors resultats. De l'altra, perquè una participació alta pot dificultar que els partits petits obtinguin representació, atès que els dificulta superar la barrera electoral legal del 3% i, encara més important, el llindar efectiu de representativitat,

que és el punt a partir del qual obtens un escó.¹

La província, del control militar al «control» electoral

El sistema electoral i polític espanyol compta amb altres tipus d'elements que, encara que sigui més suaument o de forma indirecta, poden generar altres biaixos o efectes de segon ordre. En altres paraules, el sistema dona poder a alguns partits i en treu a d'altres de forma sistèmica, habitual. Un d'ells, sovint imperceptible, és l'ús de la província com a element territorial per distribuir els escons.

La Constitució espanyola del 1978 va sacralitzar les províncies com una entitat territorial de referència, no només en termes electorals. Així, la —desgraciadament— famosa sentència emesa pel Tribunal Constitucional amb relació a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya indicava que no només el

¹ El llindar efectiu de representativitat equival a la mitjana entre el percentatge mínim de vots necessaris per assolir representació en circumstàncies favorables i els màxims d'exclusivitat en situacions més desfavorables, és a dir existència formació majoritària. En altres paraules, és el percentatge de vot que un partit necessita per obtenir representació.

El legislador va decidir donar més pes a les zones «rurals» en detriment de les zones «urbanes» i donar així una situació d'avantatge a UCD i, posteriorment, al PP

Parlament català no podia regular per llei els límits provincials, sinó que les províncies no es poden eliminar i que les vegueries només són compatibles si es conserven les províncies.

És conegut que la divisió territorial de l'Estat espanyol de 1833 del polític Javier de Burgos (1778-1848) es va realitzar per qüestions administratives i polítiques, però sobretot per temes militars i de control del territori. La consolidació d'aquesta unitat territorial al llarg del temps —per activa i per passiva— no ha de fer-nos oblidar que, en moltes ocasions, amalgama població amb característiques molt heterogènies. Idealment, un districte electoral pot agrupar persones en base a algun criteri social, polític o cultural, entre d'altres. La presència de districtes molt diversos internament fa que el pes poblacional d'alguns nuclis s'imposi respecte als altres, diluint la translació de certes preferències polítiques en representació parlamentària.

Dit d'una altra manera, les preferències —entre d'altres— d'un habitant de Barcelona capital probablement difereixen força de les d'un habitant de Berga, Manresa o Igualada i, malgrat tot, escullen formalment els mateixos

representants. Quan hi ha eleccions, la probabilitat que les preferències d'un habitant de Berga, Manresa o Igualada es traslladin al Congrés acaben sent menors que les d'un habitant de Barcelona, i un dels motius és que els escons que s'obtenen en aquesta província es deuen «més» a Barcelona ciutat que als altres municipis, fruit simplement del fet que hi viu més gent.

Lògicament, un partit amb visió de país ho pot mitigar, però un districte artificialment heterogeni condueix els representants a atendre sobretot una part del districte en detriment d'una altra.

Zones urbanes, zones rurals i zones despoblades

La pulsio anterior interactua, com s'ha explicat abans, amb la distribució dels escons en els diferents districtes —la variació en la magnitud del districte. El legislador va decidir donar més pes a les zones «rurals» en detriment de les zones «urbanes» i donar així una situació d'avantatge a UCD i, posteriorment, al PP. Actualment, i malgrat que encara s'utilitza, la distinció entre

zones urbanes i rurals és menys clara, però noves formes d'urbanisme i de distribució poblacional segueixen apuntalant el biaix sistèmic en favor dels partits conservadors.

Així, en molts llocs de l'Estat espanyol s'hi han creat ambients suburbans o suburbials, caracteritzats, entre d'altres, pels habitatges unifamiliars de nova creació i lluny dels centres històrics dels municipis. «L'Espanya de les piscines»,² en diuen alguns. En molts casos, i fruit del cost del sòl, aquests espais s'han creat en zones rurals o aïllades —això sí, properes a nuclis urbans. Aquests nous espais han atret classe mitjana, però han creat zones buides de capital i teixit social, en el qual el vot als partits conservadors —de C's a Vox, passant pel PP— és més habitual. Molts d'aquests espais han acabat en districtes més aviat petits, consolidant el biaix conservador dissenyat d'inici.

Finalment, una última dinàmica poblacional ha empès també en aquesta direcció: el de la despoblació. Com han mostrat nombrosos estudis, la despoblació a l'Estat

² DIONI-LOPEZ, *La España de las piscinas*.

espanyol ha estat més intensa que en d'altres països i ha comportat que molts municipis perdessin població en favor de les zones urbanes. Es tracta d'una situació que afecta sobretot els municipis vora Madrid, ciutat que ha actuat com a centrifugadora d'elements econòmics, polítics i socials, però també demogràfics.

Les persones que han marxat dels municipis rurals o petits són persones sobretot joves i amb un nivell formatiu de mitjana més elevat que els que es queden. Això implica que, indirectament, potencials votants d'esquerres marxin d'espais que, progressivament, es van fent més de dretes. No tant perquè les persones que s'hi quedin es tornin més conservadores, sinó simplement perquè els més progressistes en marxen. Addicionalment, les persones progressistes van a entorns urbans, on l'esquerra generalment ja hi treu molts vots i, des d'un punt de vista de la racionalitat, no en «necessitaria».³

3 Hi ha lògicament excepcions a aquest patró. L'estat espanyol és ple de ciutats on el partit principal hi és el PP, desafiant el patró europeu, força comú, en el qual els partits socialdemòcrates tenen bona part del seu suport en les ciutats. L'exemple més visible és el de Madrid, una de les poques capitals europees on hi guanya un partit conservador.

En última instància, aquest procés de despoblament interactua amb el disseny del sistema i, per tant, acaba beneficiant també els partits conservadors.

Jugar a la contra

Per motius d'intenció inicial o inesperats, el sistema polític espanyol ha acabat generant un deix favorable als partits majoritaris i conservadors. La crida al vot estratègic «útil», el fet que l'estructura de mitjans de comunicació afavoreixi els partits estatals majoritaris i les dinàmiques nacionalitzadores de l'Estat han contribuït també al fet que els partits independentistes, regionalistes o simplement els partits més petits d'àmbit estatal ho tinguin més difícil per jugar en igualtat de condicions. La història electoral espanyola ens mostra que petits canvis són possibles, però la convulsió partidista i electoral ha de ser important perquè aquests canvis els observem. Amb tot, el sistema té un biaix pro-status quo important, que fa que els partits independentistes no només pugin una muntanya, sinó que ho facin amb una motxilla plena de pedres. ■

■ Bibliografia

DIONI-LÓPEZ, Jorge. *La España de las piscinas*. Madrid: Arpa Editores, 2021.

ESTUDIS POLÍTICS I SOCIOECONÒMICS

FUNDACIÓ
IRLA

www.irla.cat/publicacions

connexions

La politització de la justícia i la judicialització de la política

vista prèvia >

Tot sistema democràtic ha de tenir un sistema judicial que sigui independent i imparcial. A l'Estat espanyol, des de fa dècades, hi ha en marxa una regressió partidista i ideològicament conservadora per utilitzar el poder judicial com la tercera cambra legislativa, no sotmesa a control democràtic, i afermar així un model d'Estat monàrquic, nacionalista i reaccionari. Una regressió que ha tingut en el combat contra l'independentisme un dels seus màxims exponents.

Mercè Espasa

Jurista

@mespasacardenas

El primer article de la Constitució espanyola (CE) de 1978 estableix que «Espanya es constitueix en un Estat social i democràtic de Dret, que propugna com a valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític».¹ És normal que una carta magna en una suposada transició d'una dictadura a una democràcia comenci definint com ha de ser l'estat. Qualsevol estat que es vulgui considerar democràtic ha de respondre a uns estàndards perquè se'l pugui reconèixer com a tal. De manera molt simple es podria resumir en què hi hagi una independència real entre els tres poders, l'executiu, el legislatiu i el judicial. Aquests poders s'han de fiscalitzar entre ells; per tant, si un d'ells no és independent de l'altre, el sistema deixa de funcionar correctament i la democràcia passa a ser defectuosa.

Si continuem llegint el tenor del primer article de la CE, podrem veure que la sobirania resideix en el poble, del qual emanen els poders de l'Estat, inclòs el poder judicial. De

fet, en l'article 117 de la CE, sobre la independència de la justícia, es constata que «la justícia emana del poble i és administrada en nom del Rei pels jutges i magistrats que integren el Poder Judicial».² De la mateixa manera s'estableix que aquests són independents, inamovibles, responsables i sotmesos únicament a l'imperi de la llei.

El Consell General del Poder Judicial (CGPJ) és l'òrgan de govern de l'Administració de Justícia. Ha de ser un òrgan autònom, integrat per jutges i altres juristes, que exerceix funcions de govern del Poder Judicial amb la finalitat de garantir la independència dels jutges en l'exercici de la funció judicial. Per garantir que això es compleixi, la CE i la Llei Orgànica del Poder Judicial estableixen que la seva composició ha de venir donada per les Corts Generals. Per començar, l'ha de presidir el president del Tribunal Suprem (TS), és a dir, un magistrat que hagi tingut una carrera judicial extensa. En total, hi ha d'haver 20 membres, en última instància tots nomenats pel monarca, per una

banda jutges i magistrats, i per l'altra, advocats i juristes de competència reconeguda i amb més de quinze anys d'exercici professional. Aquests han de ser nomenats pel Congrés i pel Senat per un període de cinc anys, quan s'haurà de renovar la seva totalitat sense poder ser reelegits en el Consell següent. Però què passa si això no és realment així? Què passa quan el Congrés i el Senat no renoven els membres del CGPJ?

El 3 d'agost del 2018 el president del TS i del CGPJ va publicar en nom de l'òrgan l'acord on es remetia al president del Congrés dels Diputats i al president del Senat la declaració de l'obertura del termini de presentació de candidatures per a la designació dels vocals del CGPJ corresponents al torn judicial. Gairebé cinc anys després, el CGPJ continua sense ser renovat. És a dir, que el màxim òrgan del Poder Judicial, aquell qui ha de vetllar per la independència judicial, resta aturat des de fa gairebé cinc anys per la inactivitat del Poder Legislatiu produïda pel bloqueig del PP.

Aquesta situació no és un fet puntual. De fet, des que va començar la seva activitat al 1980, el CGPJ només

1 CORTS ESPANYOLES, «Constitució espanyola». Article 1.

2 CORTS ESPANYOLES, «Constitució espanyola». Article 117.

Les lluites partidistes entre el PP i el PSOE són recurrents i on s'acaben vetant mútuament els diferents magistrats que proposen

s'ha renovat un total de sis vegades i només en una ocasió es va renovar en el termini que estableix la llei. El principal escull per a la renovació del màxim òrgan del Poder Judicial és la incapacitat dels dos principals partits espanyols per arribar a un acord per aconseguir la majoria de tres cinquenes parts per designar els vocals. Les lluites partidistes entre el PP i el PSOE són recurrents i on s'acaben vetant mútuament els diferents magistrats que proposen, alguns que fins i tot han participat en casos tan mediàtics com el Cas Gürtel. Tradicionalment, aquests dos partits han arribat a pactar quotes per repartir-se els vocals i el president del CGPJ, una dinàmica que ha estat criticada pels mateixos jutges i magistrats, així com organismes internacionals com el Consell d'Europa.

La manca d'acord i els constants bloquejos en aquests últims cinc anys tampoc són casuals per part del PP. De fet, només cal veure quan es van escollir els vocals actuals. Al 2013 va ser l'última renovació del CGPJ, en un context on la composició d'aquella legislatura deixava el PP, amb Mariano Rajoy (1955) al

capdavant del govern, liderant una majoria absoluta folgada. Per tant, fa gairebé deu anys que els vocals —recordem jutges, magistrats i juristes que han de vetllar per l'escrupolosa independència del Poder Judicial—, van ser nomenats majoritàriament per un partit que ara bloqueja la seva renovació. És més, el 19 de novembre de 2018 es va filtrar un whatsapp d'Ignacio Cosidó (1965), senador del PP, en el qual explicava als seus companys de partit que amb el pacte de renovació que estaven treballant amb el PSOE el que pretenien era colar un president «dels seus» per controlar «per la porta de darrere» la Sala segona del TS, és a dir, la sala que investiga i jutja els delictes de corrupció dels partits polítics.

Tenint en compte tot això, és evident que l'òrgan que ha de vetllar per la independència del Poder Judicial està en mans d'òrgans polítics amb interessos ideològics i partidistes. Uns interessos i una ideologia centrada en el conservadorisme i un nacionalisme espanyol inflammat. I això ens porta a una gran pregunta, com es pot assegurar que l'òrgan que ha de vetllar per la independèn-

cia del Poder Judicial sigui imparcial i independent?

Per altra banda, però en un sentit similar, hi trobem el Tribunal Constitucional (TC). Aquest òrgan constitucional es compon per dotze membres designats pel Congrés dels Diputats, el Senat, el Govern de l'Estat i el Consell General del Poder Judicial. Ja hem vist com les majories i els bloquejos dels partits polítics a les Corts Generals poden impedir la renovació del CGPJ o designar els magistrats i juristes que considerin repartint-se quotes entre els principals partits a les cambres. És evident que el TC també pateix una manca d'independència orgànica, ja que els seus membres són designats en última instància per les cúpules dels partits polítics que negocien les propostes de candidats, tal com marca la mateixa CE i la Llei Orgànica del Tribunal Constitucional.

Així doncs, es fa palès la politització de la justícia amb uns interessos polítics dels principals partits de l'Estat espanyol que tenen una incidència clara i directa en el funcionament del Poder Judicial. La manca de renovació en el CGPJ no només manté en

El TC ha coartat la capacitat de debat d'una cambra parlamentària respecte a qüestions que, segons ells, posen en perill l'ordre constitucional de l'Estat espanyol tal com l'interpreten

el càrrec a vocals designats per un color polític, sinó que incompleix la CE i limita les competències del CGPJ. Una limitació que es va aprovar el 31 de març de 2021 amb la Llei Orgànica 4/2021, de 29 de març, per la que es modifica la Llei Orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del Poder Judicial que pretenia determinar el règim jurídic aplicable al CGPJ limitant la seva capacitat de nomenament, actuacions sobre personal i funcionament o estructura dels òrgans judicials.

Qualsevol estat que es vol considerar democràtic es presumeix que la política no ha d'entrar en el pla judicial, així com que els jutges no han d'entrar en el terreny polític. Però, què passa quan això es posa en dubte? Fins ara ens hem centrat en la composició del CGPJ i del TC, així com la incidència que hi té el Poder Legislatiu i en concret els partits polítics. Però, què passa quan són els jutges els que actuen com a legisladors? Què passa quan les interpretacions dels tribunals van més enllà de la intenció del legislador i se'n desprenen opinions polítiques?

Tal com s'entén el sistema judicial espanyol, els jutges tenen com a fun-

ció principal l'exercici de la potestat jurisdiccional, jutjant i fent executar el que han jutjat i no exercint més funcions que aquestes.³ En aquest sentit, és interessant aturar-nos per constatar el que s'ha fet amb algunes sentències del TC. Malgrat que el TC no es pot considerar Poder Judicial, és evident que els seus pronunciaments i sentències són rellevants en un estat de dret i democràtic com a últim garant dels drets de la ciutadania. El TC té competència per decidir sobre la inconstitucionalitat de lleis, disposicions normatives o actes amb força de llei. De la mateixa manera resolen els recursos d'empara per violació dels drets i llibertats, així com dels conflictes de competència entre les diferents administracions.

És obvi que el Tribunal ha d'interpretar les lleis i la CE per tal de resoldre sobre les qüestions que se'ls hi adrecen, però existeixen problemes funcionals quan amb aquestes sentències interpretatives s'impedeix la declaració d'incostitucionalitat o succeeix el contrari. De fet, quan això passa, el TC deixa de controlar la constitu-

cionalitat de les lleis per convertir-se en un legislador positiu substituint el Poder Legislatiu en comptes de controlar-lo. Un cas paradigmàtic on podem veure aquest fet és la sentència del TC sobre la reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006, però no és l'únic, ja que en podem veure d'altres entorn a les resolucions i als debats que s'han mantingut al Parlament de Catalunya sobre autodeterminació, sobre la declaració d'independència o, fins i tot, sobre la monarquia on el TC ha coartat la capacitat de debat d'una cambra parlamentària respecte a qüestions que, segons ells, posen en perill l'ordre constitucional de l'Estat espanyol, tal com l'interpreten.

El TC no és l'únic tribunal que ha fet i que fa aquest tipus d'interpretacions. Tant el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC) com el Tribunal Suprem (TS) han emès sentències de dubtosa constitucionalitat respecte a qüestions relacionades amb el procés a Catalunya. Dos casos molt similars i amb un mateix desenllaç són les sentències que va emetre el TSJC condemnant el president Quim Torra (1962) i el secretari tercer de la Mesa del Parlament de Catalunya

³ CONGRÉS ESPANYOL, «Llei Orgànica 6/1985, de 1 de juliol, del Poder Judicial» Article 2.

Tant en el cas del president Torra com en el cas del diputat Juvillà va ser Ciutadans qui va denunciar-los davant la Junta Electoral

Pau Juvillà (1973) a un delictes de desobediència per no retirar una pancarta i uns llaços grocs de les institucions on n'eren representants, és a dir, del Palau de la Generalitat i de la Paeria de Lleida respectivament. Ambdues sentències van ser emeses pel TSJC en ser l'òrgan amb competència sobre els processos judicials referents a diputats del Parlament de Catalunya. En els dos casos, el Tribunal va considerar que la negativa d'obeir l'ordre de la Junta Electoral de retirar la pancarta i els llaços grocs constituïa un delictes de desobediència per contravenir la llei electoral exposant simbologia política en període electoral. Cal aclarir que en els dos casos no es feia referència a cap partit polític i no es demanava el vot. De fet, en el cas del diputat Juvillà, el partit en el qual milita ni tan sols es presentava a les eleccions on se'l denunciava per vulnerar la neutralitat en període electoral. La defensa del diputat va argumentar que *«els llaços grocs i les banderes estelades no són simbologia partidista que la seva exhibició en edificis públics en períodes electorals afecti el deure de neutralitat de les Administracions»*. Una defensa similar va esgrimir el President en el seu

cas, però malgrat això, el Tribunal va entendre el contrari i els va acabar sentenciant. Respecte a aquesta qüestió, el Tribunal va establir que *«no estava permès als representants i integrants d'aquests poders públics lluir o exhibir als edificis que fossin seus de les respectives entitats o institucions durant aquest període simbols, emblemes i/o lemes ideològics o partidistes, entenent per tals els identificats amb les pretensions polítiques d'un grup o grups polítics amb exclusió de la resta i de la comunitat en conjunt, condició que complien inequívocament els llaços grocs i les banderes estelades»*.⁴ Tant en el cas del president Torra com en el cas del diputat Juvillà va ser Ciutadans qui va denunciar-los davant la Junta Electoral i posteriorment va arribar a la fiscalia. Un fet que és remarcable si tenim en compte que un dels catedràtics que estava designat com a membre de la Junta Electoral Central era Andrés Betancor Rodríguez (1961), qui posteriorment va haver de renunciar en fer-se públic que va exercir com a assessor del

⁴ TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA, «STSJ CAT 10484/2021 - ECLI:ES:TSJ-CAT:2021:10484».

grup parlamentari de Ciutadans al Congrés de Diputats.

Cal tenir en compte que les sentències del TSJC no són fermes, hi cap la possibilitat que les persones interessades en el procediment judicial puguin presentar un recurs a l'òrgan judicial superior, és a dir, al TS abans que siguin d'aplicació. Ara bé, en aquests dos casos el respecte al principi constitucional de la presumpció d'innocència van ser alterats pel TS i per la JEC obligant a l'execució de la sentència del TSJC i expedint la nova credencial del següent diputat a la llista electoral de cada candidatura.

Davant d'aquesta situació i per tal d'evitar l'aplicació de la condemna abans de sentència ferma, tant els condemnats com el Parlament de Catalunya van presentar recursos i van demanar mesures cautelars davant del TS i de la JEC. De fet, també es va intentar activar el TC mitjançant la petició d'una qüestió de constitucionalitat davant el TS, que va ser denegada per part de l'alt tribunal al·legant que consideraven que no hi havia dubte sobre la constitucionalitat de l'article 6.2.b de la Llei

És obvi que els magistrats tenen una opinió respecte dels debats polítics del seu entorn; el problema ve quan aquestes opinions traspassen al pla jurídic

Orgànica del Règim Electoral General, l'article que es posava en qüestió i que feia que els diputats perdessin l'acta de manera automàtica. Tots els recursos i mesures cautelars van ser denegats, el que implicava que dos diputats electes del Parlament de Catalunya perdessin la condició de diputats malgrat no tenir sentència ferma i contravenint el Reglament del Parlament de Catalunya, on s'hi ha de desenvolupar els drets dels diputats i diputades. Ambdós diputats han presentat recursos d'empara al TC i resten a l'espera que siguin resolts pel tribunal de garanties anys després de la pèrdua de l'escó i del càrrec.

Tal com hem comentat abans, és obvi que els magistrats tenen una opinió respecte dels debats polítics del seu entorn; el problema ve quan aquestes opinions traspassen al pla jurídic, de forma que se sentència retorçant la llei perquè encaixi en el marc polític preferit per aitals opinions. El que segur no ajuda són les declaracions d'alguns magistrats en actes propis del Poder Judicial, del TC o d'entrevistes. Un dels casos més recents és el de l'actual president del TC, Cándido Conde-Pumpido (1949), qui en el discurs que va oferir

quan va ser nomenat com a màxim representant de l'òrgan de garanties va declarar que «*la Constitució no permet la secessió, ni la independència ni l'autodeterminació*».

Potser un dels casos de declaracions de membres del Poder Judicial més coneguts i amb conseqüències judicials més evidents és el del magistrat Jesús María Barrientos Pacho (1958) i el magistrat Carlos Ramos Rubio, el primer sent el president del TSJC. El 15 de novembre del 2022 el TS va estimar el recurs presentat per Anna Simó (1964), Lluís Corominas (1963), Ramona Barrufet (1959) i Lluís Guinó (1969) i va declarar nul el judici pel qual va considerar una vulneració al dret a ser jutjat per un Tribunal imparcial pel fet que dos dels magistrats que van participar en l'enjudiciament havien exterioritzat en interlocutòries anteriors un posicionament explícit sobre qüestions del judici. De fet, el mateix TSJC va haver d'apartar al magistrat Barrientos del judici del president Roger Torrent (1979) per entendre que la seva imparcialitat quedava qüestionada en abandonar un acte protocol·lari el 2018 en protesta de les declaracions de l'aleshores president del Parla-

ment sobre el procés i l'existència de presos polítics. També és rellevant saber que a la sentència del diputat Juvillà, dos dels magistrats que van participar en el judici també van ser el magistrat Jesús María Barrientos i el magistrat Carlos Ramos Rubio.

Tot el procés i el post-procés ha estat marcat pel que dictaven els tribunals, ja sigui des dels empresonaments preventius del Govern de Catalunya el 2017, de la presidenta del Parlament i dels líders socials Jordi Sánchez (1964) i Jordi Cuixart (1975), des de les sentències posteriors als mateixos i tot el reguitzell de judicis, acusacions i condemnes posteriors. No només s'ha perseguit els polítics que defensaven unes idees en concret contra el que defensa el règim o a manifestants i activistes que han participat en les múltiples manifestacions que hi ha hagut ansar, sinó que també s'han prohibit i coartat debats al Parlament de Catalunya, és a dir, on es trasllada mitjançant els seus representants la veu del poble de Catalunya. Els tribunals juguen un paper clau en la política en el moment en què tenen la capacitat, mitjançant una interpretació restrictiva d'alguns drets, de

L'objectiu, en definitiva, és desprestigiar les forces polítiques que es consideren hostils i destruir políticament els líders que les encapçalen

prohibir que es pugui parlar sobre autodeterminació, independència o, fins i tot, qüestionar la monarquia sota el risc de retirar el sufragi a qui ho permeti, en aquest cas, a la Mesa del Parlament de Catalunya.

Hi ha un concepte que fa temps que sona respecte a l'actuació dels agents polítics i judicials entorn de qualsevol afer relacionat amb Catalunya, el *lawfare*, però què és exactament? El *lawfare* es considera una manera d'agressió políticourídica que pretén mantenir una aparença de legalitat i que utilitza els tribunals, és a dir, el poder judicial, per atacar els adversaris polítics ja sigui mitjançant detencions, acusacions i fins i tot, sentències. Es desenvolupa a través del dret intern del país, actuant de manera il·legítima des del poder legislatiu i des del poder judicial.⁵ La seva intenció és aturar un adversari polític, ja sigui en les seves relacions polítiques públiques, paralitzant la política o, fins i tot, atacant financerament i immobilitzant-los judicialment perquè no pugui perseguir els seus objectius

5 MATAMOROS, «El Lawfare. Golpes de Estado en nombre de la ley».

ni presentar candidatures a càrrecs públics. L'objectiu, en definitiva, és desprestigiar les forces polítiques que es consideren hostils i destruir políticament els líders que les encapçalen.

Totes les amenaces judicials, totes les sentències i les seves conseqüències que hi ha hagut entorn al que s'ha conegut com a procés, però també posteriorment, han tingut un efecte clar i directe respecte als partits polítics, els moviments que defensen i les persones que són acusades. S'han hagut de destinar molts recursos a intentar mitigar els seus efectes i a afrontar les conseqüències. Hi ha un increment de la intervenció del poder judicial en la vida política, obviant de manera descarada la neutralitat a la qual la justícia està obligada segons les lleis que al·leguen defensar. Però, qui ho pot aturar si els òrgans encarregats de vetllar per la independència del sistema judicial o garantir que no es vulnerin els nostres drets són designats per aquells polítics que defensen precisament el contrari? A l'inici ens preguntàvem què passa quan es posa en dubte la independència i imparcialitat del sistema

judicial, què passa quan el sistema no funciona. Fins ara hem parlat del que passa dins de l'Estat espanyol, de la situació del sistema judicial i de les seves conseqüències internes vers la ciutadania i, en concret, en vers el moviment independentista, però què en diuen de tot això els organismes internacionals? Té alguna conseqüència?

Diversos estudis i informes sobre democràcies a escala internacional han evidenciat el que ha passat a l'Estat espanyol en aquests últims anys. L'informe de The Economist Democracy Index 2017⁶ ja posava sobre la taula la situació del conflicte català com a motiu que feia minvar la posició de l'Estat espanyol en el seu rànquing deixant-la al llindar d'entrar a la categoria de democràcia defectuosa, però no és fins a l'informe de 2021⁷ que l'Estat espanyol no baixa a aquesta categoria precisament per la manca de renovació del Poder Judicial i per la manca d'independència judicial. Finalment,

6 ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT, *Democracy Index 2017: Free speech under attack*.

7 ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT, *Democracy Index 2021*.

Organismes internacionals com el Consell d'Europa han emès informes llançant una dura reprovació cap a l'Estat espanyol per la politització de la justícia

a l'informe de 2022,⁸ tot i millorar la seva puntuació a causa del final de les mesures preses per raó de la Covid-19, l'informe posa sobre la taula que els escàndols polítics i el conflicte amb el moviment independentista són dues situacions que impedeixen avançar cap a una millor puntuació.

Per altra banda, organismes internacionals com el Consell d'Europa han emès informes llançant una dura reprovació cap a l'Estat espanyol per la politització de la justícia en la renovació del CGPJ. De fet, el mateix informe recomana que no hi hagi la participació dels partits polítics en l'elecció dels membres de la cúpula judicial. L'organisme adverteix que el bloqueig del CGPJ en impedir el nomenament d'alts càrrecs del TS i d'altres instàncies judicials, posa en dubte que es garanteixi la imparcialitat, independència i transparència en la justícia a l'Estat espanyol.⁹

L'ONU també s'ha manifestat en contra de l'actuació de la justícia

⁸ ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT, *Democracy Index 2022*.

⁹ COUNCIL OF EUROPE, «Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors».

espanyola, en aquest cas en relació als independentistes encausats pel referèndum de 2017. El Comitè de Drets Humans de Nacions Unides va considerar que l'Estat espanyol havia vulnerat el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de 1966 en suspendre Oriol Junqueras (1969), Raül Romeva (1971), Josep Rull (1968) i Jordi Turull (1966) com a diputats en ser encausats per rebel·lió, un delictes pel qual finalment no van ser condemnats. El Comitè va considerar que l'actuació del magistrat instructor, Pablo Llarena (1963), era injustificada i que va implicar la vulneració de l'article 25 del Pacte, és a dir, el dret de tots els ciutadans a ser escollits per a càrrecs públics, a més, considera que la restricció d'aquest dret vulnera l'essència del govern democràtic.¹⁰

Havent analitzat el sistema judicial espanyol des de diferents perspectives, des d'una vessant organitzativa, funcional i internacional, podem dir que, com a mínim, es generen dubtes respecte a la seva actuació i

en concret, en la seva independència i imparcialitat. Hem vist que la cúpula judicial ve determinada per l'acord d'alguns partits polítics i els seus interessos; que fins i tot la seva renovació pot quedar bloquejada pels mateixos motius; i, a més, que els magistrats que haurien de tenir una aparença de neutralitat en el procediment judicial no tenen cap inconvenient en externalitzar les seves posicions polítiques fins i tot abans de jutjar una persona. Per tant, com podem afirmar que el sistema judicial espanyol és complet i just? ■

¹⁰ ONU, «España violó los derechos políticos de los ex dirigentes del Parlamento Catalán, según el Comité de Derechos Humanos de la ONU».

■ Bibliografia

CONGRÉS ESPANYOL. «Llei Orgànica 6/1985, de 1 de juliol, del Poder Judicial» [en línia]. A *BOE*, de 2 de juliol de 1985. Disponible a: <www.boe.es>.

CORTS ESPANYOLES. «Constitució espanyola» [en línia]. A *BOE*, de 29 de desembre de 1978. Disponible a: <www.boe.es>.

COUNCIL OF EUROPE. «Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors». (s. f.). [en línia]. A *Official Journal of the EU*. Disponible a: <www.rm.coe.int>.

ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT. *Democracy Index 2017: Free speech under attack - Economist Intelligence Unit* [en línia]. Disponible a: <www.eiu.com>.

ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT. *Democracy Index 2021 - Economist Intelligence Unit* [en línia]. Disponible a: <www.eui.com>.

ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT. *Democracy Index 2022 - Economist Intelligence Unit* [en línia]. Disponible a: <www.eiu.com>.

MATAMOROS, Mylai Burgos. «El Lawfare. Golpes de Estado en nombre de la ley» [en línia]. A *Nullius, revista de pensamiento crítico en el ámbito del derecho*, vol. 2 (2), núm. 146, 2021. Disponible a: <www.revistas.utm.edu.ec>.

ONU. «España violó los derechos políticos de los ex dirigentes del Parlamento Catalán, según el Comité de Derechos Humanos de la ONU» [en línia]. De 31 d'agost del 2022. Disponible a: <www.ohchr.org>.

TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA. «STSJ CAT 10484/2021 - ECLI:ES:TSJCAT:2021:10484» [en línia]. Disponible a: <www.poderjudicial.es>.

UNA RENDA BÀSICA EUROPEA

JORDI ARCARONS
DANIEL RAVENTÓS
LLUÍS TORRENS

ELS MOVIMENTS PER L'AUTODETERMINACIÓ D'EUROPA

CARTOGRAFIA ANALÍTICA

JAUME CALVET
LILIAS
O BALAGUER

ESTUDIS EUROPEUS

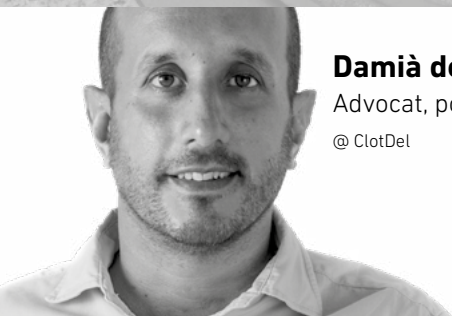
connexions

Independentisme català i *Deep State* espanyol. Impugnació i defensa de la raó d'estat

vista prèvia >

La guerra bruta dels poders de l'Estat espanyol contra l'independentisme ha estat una constant des que l'independentisme ha començat a guanyar batalles polítiques. Com es formula aquest poder a l'ombra de l'Estat que actua per salvaguardar el règim del 78 a tot preu, inclòs el de les llibertats democràtiques? Què trobem si fem una anàlisi del *Deep State* espanyol i de la batalla en defensa de la democràcia?

Damià del Clot

Advocat, polític i escriptor. Professor associat de Dret Constitucional a la UAB

@ ClotDel

La raó d'Estat espanyola s'expressa a partir de tres pilars: la unitat de l'Estat —article 2 de la Constitució espanyola (CE)—; el Rei com a símbol d'aquesta unitat —article 56 CE—; i la indivisibilitat de l'Estat —article 2 de la CE. La Transició s'ha revelat com l'artefacte que ha possibilitat que aquesta raó d'Estat s'hagi incrustat en el sistema constitucional sense un debat serè de naturalesa política i jurídica. No s'ha tractat d'una operació neutra ni improvisada. Al contrari, el seu disseny s'empara en una combinació de mecanismes jurídics —la Llei per a la Reforma Política n'és la màxima expressió¹—, *blackmail* o xantatge militar —la millor forma de definir l'amenaça permanent de cop d'Estat fou la de «*ruído de sables*»— i el domini dels aparells de l'Estat per part dels sectors més reformistes del règim, que van saber aplicar la màxima lampedussiana de canviar-ho tot per no canviar res.

L'independentisme català esdevé el moviment cívic i polític que amb major intensitat ha impugnat els pilars —i alhora els silencis— del sistema

constitucional espanyol. En aquest afany de superar els llegats del règim franquista, l'independentisme està sent combatut des de les institucions de l'Estat i des de les profunditats de l'Estat. Aquesta dualitat es manifesta a la manera dels estats totalitaris del primer terç del segle XX:² d'una banda, les reivindicacions sobiranistes pretenen trobar un interlocutor vàlid dins l'Estat institucional o normatiu; és a dir, malden per cercar espais de diàleg polític amb els actors legitimats democràticament per resoldre problemàtiques de naturalesa territorial. Per altra banda, la negativa d'aquests actors a parlar-ne ha fet aflorar una altra dimensió de l'Estat per enfrontar-se, des de la il·legitimitat i la il·legalitat, al moviment social i polític que ha encetat el debat sobre l'acomodació de Catalunya dins o fora de l'Estat espanyol. Una cara B, per dir-ho amb una expressió més literària que acadèmica, amb una finalitat molt concreta: eliminar l'enemic polític. Si la pretensió de tot article és fer-se

preguntes i anticipar respostes, a continuació ens interrogarem sobre «qui» forma aquest Estat dins de l'Estat, «quan» és cridat a actuar i «per què» l'independentisme català és l'enemic a eliminar. I si bé la tríada d'interrogants —qui, quan i per què— pot contribuir a examinar el fenomen que s'ha conegut com a *Deep State*, aquesta anàlisi no seria completa si no ens enfrontem a altres interrogants com, per exemple, «quines» són les eines al seu abast per acomplir l'objectiu polític i «quins» són els antecedents històrics més immediats del fenomen. No és tasca fàcil analitzar des del rigor acadèmic aquella part de l'Estat que hibrida en les institucions, que s'oculta en els angles morts de l'ordenament jurídic, que es finança amb fons reservats i es protegeix amb cuirasses legals bastides en plena dictadura.³ Propossem, a continuació, fer-ho a partir de l'anàlisi de tres conceptes que estan en la gènesi de l'actual *Deep State* espanyol: la raó d'Estat com a objectiu, l'Estat dual com a forma i l'eliminació de l'independentisme com a finalitat última.

1 Llei 1/1977, de 4 de gener, per a la Reforma Política. La literatura constitucional i política la considera la vuitena Llei Fonamental del franquisme.

2 Qui millor va explicar la dualitat estatal —*Der Doppelstaat*— com a forma de combatre i eliminar l'enemic polític fou Ernst Fraenkel (1898-1975) en el context de l'Alemanya nazi. Vegeu FRAENKEL, *El Estado dual. Contribución a la teoría de la dictadura*.

3 Ens referim, per exemple, a la Llei 9/1968, de 5 d'abril, sobre Secrets Oficials de l'Estat.

Amb la derrota a Cuba de 1898, l'exèrcit s'obsessiona en mantenir la unitat de l'Estat i defensar l'ordre públic

Els militars en la gènesi de la construcció de la raó d'Estat

En la Constitució espanyola de 1876 s'assigna a les Forces Armades la custòdia de l'ordre públic i la seguretat interior de l'Estat enfront dels enemics. Aquestes atribucions no eren res més que la salvaguarda de la unitat política de l'Estat. Antonio Cánovas del Castillo (1828-1897) va elevar a la categoria de dogma suprem la lleialtat a la monarquia i va vincular-la amb aquesta unitat i amb la «nació», a qui va atorgar la naturalesa d'indissoluble. Començaria així una educació castrense inculcada des de les acadèmies militars que desenvoluparà una mentalitat basada en el sentit elitista de la condició d'oficial, ideals d'alta tensió espiritual basats en glòries del segle d'Or actualitzades a base de conviccions nacionalistes i patriòtiques. Arrelaria profundament un sistema polític basat en l'autoritarisme, un centralisme radical i un concepte de la unitat estretament lligats a la figura del monarca. A més, la Constitució de 1876 feia una cosa que mai abans cap altra Constitució s'havia atrevit a fer: atribuir a la Corona el comandament suprem de les Forces Armades. Començava a bastir-se un poder militar amb vocació

expansiva.⁴ Aleshores Cánovas va fer un salt de qualitat i va crear la figura del rei-soldat.

Hi ha una data sense la qual no s'entén l'Estat profund espanyol: 1898. Per l'exèrcit, és l'any de la desfeta i el principi de la destrucció de l'Estat. Mentre que les principals potències europees —també els EUA i el Japó— avancen en processos colonitzadors, l'Estat espanyol és incapaç de mantenir les seves colònies. L'exèrcit cau en el desprestigi. Ja no pot presumir de glòries imperials, de sentiment col·lectiu i d'orgull patri. Davant la impossibilitat d'actuar en el teatre de les relacions internacionals, l'exèrcit s'obsessiona en mantenir la unitat de l'Estat i defensar l'ordre públic.⁵ Aquest és l'embrió de l'Estat dual que arrelarà després de la Guerra Civil espanyola del segle XX.

La derrota de 1898 crea un doble estat d'ànim que, alhora, genera una lògica dual en els aparells de l'Estat. L'exèrcit fa responsable del

fracàs militar i de la humiliació a la premsa, però culpa, també, els republicans, socialistes, separatistes: els traïdors a la Pàtria i als valors pels quals els militars havien donat la vida. I entre aquests enemics, els separatistes catalans seran els pitjors ja que, com bé assenyala el doctor en Història Juan Carlos Losada (1957), eren percebuts com una repetició del moviment independentista cubà.⁶ La lluita contra els independentistes filipins i cubans acabaria de convèncer l'exèrcit que ells —i no cap altre institució— eren la garantia més sòlida enfront dels moviments antiespanyols i antipatriòtics.⁷ El temor no era en va. El catalanisme veia amb simpatia la independència de Cuba i, a més, entre l'exèrcit hi havia pocs catalans oficials que poguessin fer sentir la seva veu en defensa de Catalunya. La carrera militar no havia entusiasmat mai la burgesia catalana, que preferia els negocis. Així que barrejant l'anticatalanisme, la por al republicanisme —els militars eren monàrquics— i el rebuig a

4 LLEIXÀ., *Cien años de militarismo en España*.

5 LOSADA, *El ogro patriótico. Los militares contra el pueblo en la España del siglo XX*.

6 Íbidem.

7 CARDONA, *El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil*.

l'obrerisme, Catalunya apareixia com una segona Cuba.⁸

És aleshores que l'Estat espanyol institucionalitza el militarisme. Crea un Estat dins de l'Estat. L'aprovació, el 23 de març de 1906, de la Llei de Jurisdiccions, suposarà la competència dels tribunals militars per jutjar les ofenses a la pàtria, a la bandera i a les Forces Armades. Aquest poder militar es veurà extraordinàriament amplificat amb la victòria feixista en la Guerra Civil. Els africanistes desplegaran el que es coneix com «l'estratègia del terror».⁹ Consistirà, molt succintament, en «fer neteja». Serà el principi d'un règim criminal que durarà 40 anys, en els quals l'exèrcit intervindrà en la vida política d'una forma i unes maneres que la civilització no havia conegut. Seran tutors, vigilants, censors i represors del conjunt de la societat civil. L'exèrcit polític esdevindrà omnipresent. Impregnarà totes les esferes socials del seu pensament bel·licista i ultraconservador.

8 Íbidem.

9 PRESTON, *L'holocaust espanyol. Odi i extermini durant la Guerra Civil i després*.

La ideologia de l'exèrcit —i d'aquest Estat dins de l'Estat— serà la pròpia de l'Antic Règim: codis d'honor i relats protagonitzats per gentilhomes barrejats amb elements propis del pensament feixista i totalitari del període d'entreguerres. Caldrà sumar-hi una mitificació de la nació espanyola que la convertirà en pàtria; és a dir, en un poder místic, religiós, irracional, més sagrat que una mare i susceptible de ser defensat fins a la mort. La pàtria, seguint la tradició històrica, serà unitària i es vertebrarà a l'entorn de Castell.¹⁰ No s'admetrà cap altra llengua que no sigui el castellà, perquè només el castellà tindrà prou força per dotar la pàtria d'identitat, dignitat i essència. Cada membre de l'exèrcit passa a assolir la condició de monjo-soldat lloant l'espiritualitat i l'espanyolitat i refusant tot el que sigui estranger. Els contraris a aquest valors seran els traïdors, l'anti-Espanya. I entre els enemics, els pitjors seran, com era d'esperar, els separatistes atès que el seu objectiu principal serà el de destruir la Pàtria —la seva unitat—, parlar una altra llengua i abraçar

10 SIMON, *La Unitat d'Espanya com a valor polític. Una arqueologia intel·lectual*.

una altra bandera. O sigui: atemptar contra la raó d'Estat patriòtica.

Franquisme i Estat dual

El nou Estat franquista és un Estat dual, però no —o no del tot— un Estat profund. La victòria a la Guerra Civil atorga a Francisco Franco (1892-1975) la quota de poder més gran que hagi conegut cap altre governant en la història de l'Estat espanyol. Així comença a gestar-se aquesta dualitat, avantsala de l'Estat profund: privilegis per als vencedors i repressió, càstig i mort per als vençuts.

L'exercici total del poder necessita d'un corpus doctrinal que permeti la justificació teòrica d'un pla d'aniquilació de l'enemic en quatre grans dimensions: la repressió corporal, la restricció de la llibertat, l'espoli econòmic i la humiliació moral.¹¹ Carl Schmitt (1888-1985), el jurista més prestigiós del règim nazi, aportarà valuoses teories que legitimaran l'Estat d'excepció permanent: la de

11 Una obra de referència pel que fa al sistema penal d'excepció del franquisme vegeu PORTILLA, *El Derecho Penal bajo la dictadura franquista. Bases ideológicas y protagonistas*.

La cara B de l'Estat franquista, que en aquest moment de la història política espanyola es pot confondre perfectament amb la A, serà, doncs, una estructura de poder polític autoritari

l'amic/enemic i la del decisionisme polític.¹² No serà l'únic: Karl Larenz (1903-1993), Giovanni Gentile (1875-1944) i Giorgio del Vecchio (1878-1970) seran teòrics del nazisme i del feixisme italià que aportaran fonaments doctrinals a un nacionalsindicalisme espanyol orfe d'intel·lectuals de prestigi.¹³ Luís Legaz Lacambra (1906-1980) en l'àmbit de la Filosofia del Dret, Javier Conde (1908-1974) en el Dret Polític i Juan del Rosal (1908-1973) en el camp del Dret Penal seran els més destacats. José María Pemán (1897-1981), Enrique Suñer (1878-1941) i Wenceslao González Oliveros (1890-1965) esdevindran els cervells de la repressió. Isaías Sánchez Tejerina (1892-1959) en serà el braç executor.

Aquests seran els ideòlegs més destacats —però no els únics— que dissenyaran un pla d'extermini de l'anti-Espanya. Consistirà en bastir una cara B de l'Estat a partir de la submissió a institucions i normes —el que es coneixerà com a dret penal d'autor i no del fet— als considerats rebels que

van defensar la legalitat constitucional republicana enfront dels que van alçar-se militarment per destruir-la. És el que es coneixerà com a «justícia al revés». La cara B de l'Estat, que durant el franquisme mai s'arribarà a ocultar o a enfonsar en les clavegueres del sistema, es caracteritzarà per l'aplicació de la jurisdicció militar assentada en Consells de Guerra sumaríssims, la submissió a una jurisdicció especial mixta —formada per militars franquistes, carlistes i jutges catòlics— que es recolzarà en Comissions de depuració (1936), en processos d'incautació de béns (1937), la Llei de Responsabilitats Polítiques (1939), la Llei de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme (1940) i en la Llei de Seguretat de l'Estat (1941).¹⁴

La cara B de l'Estat franquista, que en aquest moment de la història política espanyola es pot confondre perfectament amb la A, serà, doncs, una estructura de poder polític autoritari concebut a partir d'una interconnexió permanent de diferents tribunals i organismes que participaran de la repressió de tot aquell considerat

enemic. O sigui, tot aquell que no s'hagués adherit a l'alçament del 18 de juliol. Íntimament connectat amb aquesta idea de l'enemic, un altre dels punts cardinals del nou Estat franquista serà la concepció schmittiana de la guerra justa. La intervenció coactiva davant l'enemic republicà, comunista o separatista serà legítima sempre que la decisió sigui presa pel Caudillo. Apareix la teoria del cabdillatge, defensada pels teòrics del tradicionalisme i el falangisme que consideraven que Franco era el salvador del món civilitzat. També és el retorn a la doctrina cristiana i medieval de la croada. Aquesta va ser una de les pretensions de Legaz Lacambra: crear un Estat totalitari des del catolicisme.¹⁵

Avancem en el temps i ens situem en el *tardofranquisme*. Corre el 1957. La principal característica serà el predomini del sector tecnocràtic i opusdeista —la gran majoria catòlics de Dret Administratiu— situat sota la batuta de l'almirall Luis Carrero Blanco (1904-1973). L'objectiu: dissenyar els aparells de l'Estat,

12 SCHMITT, *El concepto de lo político*.

13 ZAFFARONI, *Doctrina Penal Nazi. La dogmática penal alemana entre 1933 y 1945*.

14 PORTILLA, *El Derecho Penal bajo la dictadura franquista. Bases ideológicas y protagonistas*.

15 GELLEGO, *El Evangelio fascista. La formación de la cultura política del franquismo (1930-1950)*.

La burocràcia venia a sumar els dos grans poders d'un executiu: el de decisió política i el d'execució administrativa

el *sottogoverno*. Això implicarà una renovació de les elits polítiques, dels discursos i dels referents ideològics, fins aleshores en mans dels falangistes. I no només això. Com escriu la politòloga Paloma Aguilar (1965), implicarà, també, una progressiva modificació dels referents legitimadors de la dictadura: les celebracions dels XXV Anys de Pau comporten un trànsit d'una legitimitat d'origen a una legitimitat d'exercici.¹⁶ La dreta tecnocràtica estarà formada per juristes proclius a l'autoritarisme, pragmàtics i eclèctics. Presenten un currículum de llarga experiència a l'administració a través dels serveis prestats en «cossos» de l'Estat. El seu principal ideòleg fou Gonzalo Fernández de la Mora (1924-2002), un dels innovadors dels postulats de la dreta tradicional.

El seu projecte nacional no serà cap altre que el de propugnar el desenvolupament econòmic en el marc d'un règim autoritari. S'identifiquen amb la Monarquia «social» de l'alemany Lorenz Von Stein (1815-1890), a la que veuen necessària

per tal d'exercir la mediació entre les diverses classes socials en la recerca d'una finalitat: l'harmonia. No molt lluny d'aquestes posicions se situa un altre dels teòrics: Laureano López Rodó (1920-2000). Els tecnòcrates van funcionar, al llarg de setze anys, com una mena de «partit de notables» que va accedir al poder gràcies a la influència de Carrero Blanco.¹⁷ Formaven part d'aquesta dreta tecnocràtica Navarro Rubio, Ullastres, López Bravo, Villar Palasí, López de Letona, Fontana Codina, Monreal Luque, Barrera de Irimo i Espinosa San Martín. El trànsit de l'era Imperial o blava a la tecnocràtica, significa el pas d'una retòrica imperialista a uns discursos amarats de tècnica jurídic-administrativa i verborrea econòmica.

Serà al 1958 quan es farà realitat la veritable reforma de l'administració. Un text legal fonamental és la Llei de Procediment Administratiu. També ho serà la creació del Centre de Formació i Perfeccionament de Funcionaris. La Llei de Règim Jurídic de les Entitats Estatals Autònomes —deliberadament centralista—, l'aparició de la revista especialitzada

Documentación Jurídica i la celebració de la II Setmana d'Estudis sobre Reforma Administrativa esdevindran textos i esdeveniments que ompliran pàgines de biografies i memòries i no pocs estudis monogràfics destinats a exaltar les reformes de l'Estat administratiu franquista.¹⁸ Manuel Garcia Pelayo (1909-1991) va resumir la intencionalitat d'aquesta dèria legislativa al clàssic *Burocracia i tecnocracia* (1974): la burocràcia venia a sumar els dos grans poders d'un executiu: el de decisió política i el d'execució administrativa. En realitat, tot aquest entramat normatiu era per protegir l'Estat. Crear un Estat dins de l'Estat. O un govern paral·lel dins d'un Estat dual, similar als que havien narrat Ernst Fraenkel (1898-1975) i Franz Neumann (1990-1954)¹⁹ amb relació a l'Alemanya nazi.

¹⁸ Interessa destacar els exemples d'*Estudios en homenaje a Luis Legaz Lacambra* (1960) editat per la Universitat de Santiago de Compostela, *La administración pública y el Estado contemporáneo* (1961) editat per l'Institut de Estudios Políticos, *La administración pública y las transformaciones socioeconómicas* (1963) editat per la Reial Acadèmia de les Ciències Morals i Polítiques i *La reforma administrativa en España. Memoria de siete años de realizaciones* (1964) publicat pel Centre de Formació i Perfeccionament de Funcionaris.

¹⁹ NEUMANN, *Behemoth. Pensamiento y acción en el nacionalsocialismo, 1933-1944*.

¹⁶ AGUILAR, *Memoria y olvido de la Guerra Civil española*.

¹⁷ GONZÁLEZ CUEVAS, «La derecha tecnocrática».

La Transició serà l'excusa per assolir la darrera restauració de la monarquia borbònica

Ocultar-se en les clavegueres del sistema

Mort el dictador, s'enceta un procés de Transició que serà molt diferent al que tractaran d'exaltar els cronistes de l'època. Historiadors com Sophie Baby (1977) o Xavier Casals (1963) han narrat la violència, la sociòloga Marta Rovira (1969) les biografies interessades i experts en història militar han explicat el conspiracionisme que esclata quan la democràcia obliga a les elits franquistes a acceptar el Partit Comunista, els nacionalistes i la descentralització territorial de l'Estat. Javier Pérez Royo (1944) afirmarà que la Transició serà l'excusa per assolir la darrera restauració de la monarquia borbònica. I en aquest context, la cara arbitrària de l'Estat dual —que vetllarà i aconseguirà protegir la raó d'Estat en el text constitucional— s'haurà d'enfonsar en les clavegueres del sistema per subsistir. El *Deep State* espanyol no és res més que la pervivència dels mecanismes de repressió de la dissidència i la protecció de les elits arrelats durant quaranta anys de dictadura.

La gran pregunta a respondre és: com es construeix el *Deep State*?

La resposta fàcil seria dir que a partir d'una mutació de les estructures de poder franquista. Realment ha estat així. Però aprofundirem més en la resposta. Les lògiques de poder franquista s'acaben traspasant a les zones de penombra de les institucions democràtiques, els marcs normatius del règim en els angles morts de l'ordenament jurídic constitucional i la raó d'Estat en els silencis que van presidir la Transició. Posarem exemples. La Llei per a la Reforma Política, que possibilita les primeres eleccions democràtiques —celebrades al juny de 1977—, es dissenya mirant el resultat de les eleccions del 16 febrer de 1936. La victòria de les esquerres en les grans ciutats a partir d'un marc normatiu electoral recolzat en el principi d'igualtat pur, fa que l'esmentada Llei —i el Reial Decret 20/1977 sobre Normes Electorals— subverteixi l'essència democràtica d'unes eleccions lliures i competitives. El debat sobre la conformació de les cambres parlamentàries, que la circumscripció electoral sigui la província —que no té legitimitat democràtica directa, com la tenen les CCAA o els municipis— i que se li assigni un mínim de diputats, implicarà dues grans

conseqüències que s'arrossegaran fins avui: una, que el dret electoral debatut a les Corts franquistes passi intacte a la democràcia sense debat previ. I dues, que la CE —i tota la normativa electoral— toleri allò que Pérez Royo ha denominat desviació calculada del principi d'igualtat.²⁰

Aquesta desviació del principi d'igualtat farà que a la dreta i a l'extrema dreta els sigui menys costós, en temes electorals, aconseguir representació i, en conseqüència, forjar majories. La CE tindrà en compte aquesta realitat aritmètica a l'hora de confeccionar els instruments més importants de l'Estat. Els membres del Consell General del Poder Judicial —article 122—, els magistrats del Tribunal Constitucional —article 159— i la reforma de la Constitució —article 167— requeriran un quòrum de 3/5 parts del Congrés. O el que és el mateix, una majoria de bloqueig en mans de la dreta i de l'extrema dreta que no dubtarà en utilitzar quan l'alta judicatura espanyola —la que depèn dels nomenaments dels dos grans partits— no estigui alineada

²⁰ Vegeu PÉREZ ROYO, *La reforma constitucional inviable*.

En la defensa de la raó d'Estat espanyola, les togues han substituït els uniformes militars, sobretot després del fracàs del darrer cop d'Estat el 28 de febrer de 1981

amb els seus postulats ideològics i partidistes. L'estratègia de la crispació, sumada a la de la politització de la justícia i la judicialització de la política, esdevindrà la línia d'actuació preferida de les elits polítiques conservadores per activar el *Deep State* quan els ressorts de poder judicial —que resten al marge de la democràcia directa i que tenen assignat el monopoli de la interpretació de les lleis i la facultat de dictar mesures provisionals de privació de la llibertat— estiguin en perill.

En la defensa de la raó d'Estat espanyola, les togues han substituït els uniformes militars, sobretot després del fracàs del darrer cop d'Estat; el del 23 de febrer de 1981. Dit d'una altra manera: el cop d'Estat militar s'ha substituït pel colpisme de vellut, molt més tolerable per la ciutadania. No va ser casualitat que l'article 8 de la CE —gairebé idèntic pel que fa al redactat que l'article 37 de la Llei Orgànica de l'Estat de 1967— atorgués a les Forces Armades la defensa de l'ordenament constitucional.²¹ Un article

21 Jordi Solé Tura (1930-2009) va explicar la imposició de l'Exèrcit en la confecció final del redactat de l'art. 8 CE. Vegeu SOLÉ TURA, *Autonomies, federalisme i autodeterminació*.

mai abans vist en el dret constitucional comparat, com ha escrit Juan Ramon Capella (1939) en l'obra col·lectiva *Las sombras del sistema constitucional español*. Com tampoc va ser casualitat que davant l'embat del terrorisme basc fos l'Estat profund policial —els GAL— qui emergís de les clavegueres disposat a saltar-se la legalitat per imposar la llei del més fort. O que davant l'avenç dels moviments socials vinculats al 15M i a l'independentisme català, el *Deep State* policial s'hagi hagut de reforçar amb el judicial i el periodisme d'Estat per activar estratègies de guerra híbrida —o *lawfare*— amb l'objectiu d'eliminar la dissidència política.²² L'exèrcit, doncs, ha cedit la seva capacitat subversiva a formes més suaus, que continuen cercant la ruptura de l'ordenament jurídic, però són més tolerades i menys violentes.

Notes a tall de conclusió

El *Deep State* espanyol no és l'únic Estat profund existent al món. Abunda la literatura que ha tractat

22 Vegeu TIRADO, *Lawfare. Golpes de Estado en nombre de la ley*; i DEL CLOT, *Lawfare: Judicial Warfare in Spain. The Strategy of Repression Against the Catalan Movement*.

d'explicar l'assassinat dels germans John F. i Robert Kennedy o el de Martin Luther King als EUA a partir de l'existència d'una organització paraestatal o que es confonia amb l'Estat.²³ Inclús l'administració de Richard Nixon entre el 1969 i el 1974 o l'administració de Donald Trump entre el 2016 i el 2020 han estat narrades com el funcionament d'un doble Estat, on la cara B esdevenia una sort de govern invisible.²⁴ El periodisme d'investigació ha arriscat les seves vides per desemmascarar la dictadura de Vladimir Putin (1952) a partir d'un *Deep State* amb omnipresència de sicaris i oligarques vinculats al KGB, amarats d'un relat que exalta el patriotisme, el tradicionalisme i l'ortodòxia.²⁵ Fins i tot, la Itàlia de la *tangentòpolis* —de Giulio Andreotti (1919-2013) i de la lògia Propaganda Due de Licio Gelli (1919-

23 El principal teòric que ha tractat d'argumentar l'existència de defectes estructurals dins dels diferents governs nord-americans és el professor canadenc Peter Dale Scott. Vegeu DALE, *Deep Politics and the Death of JFK*.

24 LOCKER, *Nixon's Gamble. How President's Own Secret Government Destroy His Administration*.

25 BELTON, *Los Hombres de Putin. Cómo el KGB se apoderó de Rusia y se enfrentó a Occidente*; HARDING, *Shadow State. Murder, Mayhem, and Russia's Remaking of the West*.

Aquestes noves formes, però, tenen el mateix objectiu que les violentes: canviar les regles del joc menyspreant-les

2015)— ha estat explicada com un Estat dins d'un Estat.²⁶ No han faltat estudiosos com Olivier Dard (1957), de la Universitat de la Sorbona, que han vist en *Siècle*, el club més influent de França, una estructura de poder elitista que opera a l'ombra però que esdevé decisiva en el nomenament d'alts càrrecs polítics.²⁷

Steven Levitsky (1968) i Daniel Ziblatt (1972) escriuen que les noves formes de subversió de les democràcies ja no són violentes. La ciutadania no veu avions sobrevolant amenaçant les institucions, ni carabines d'assalt apuntant a líders polítics. No cauen bombes, ni es disparen ràfegues de fusell. Aquestes noves formes, però, tenen el mateix objectiu que les violentes: canviar les regles del joc menyspreant-les. «Una de les grans ironies —escriuen Levitsky i Ziblat— de per què moren les democràcies és que la defensa en si de la democràcia s'esgrimeix com a pretext per a la seva subversió».²⁸

Aquesta és la gran paradoxa: el *Deep State* actua mogut per una raó d'Estat que, segons criteris d'oportunitat política que es confonen amb la pròpia supervivència de les elits que en formen part, mereix ser defensada al marge de l'ordenament jurídic en nom de la Constitució. ■

26 TURONE, *Italia oculta. Terror contra democracia*.

27 DARD, *La synarchie. Le mythe du complot permanent*. Perrin: Tempus. I, més concretament, vegeu DARD, «Le Siècle: Un symbole icónico y controvertido del 'Estado profundo' [Deep State]».

28 LEVITSKY; ZIBLATT, *Cómo mueren las democracias*.

■ Bibliografia

AGUILAR, Paloma. *Memoria y olvido de la Guerra Civil española*. Madrid: Alianza Editorial, 1996.

BELTON, Catherine. *Los Hombres de Putin. Cómo el KGB se apoderó de Rusia y se enfrentó a Occidente*. Barcelona: Península, 2020.

CARDONA, Gabriel. *El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil*. Madrid: Siglo XXI editores, 1983.

DALE, Peter. *Deep Politics and the Death of JFK*. University of California Press, 1996.

DARD, Olivier. *La synarchie. Le mythe du complot permanent*. Perrin: Tempus, 2012.

DARD, Olivier. «Le Siècle: Un símbolo icónico y controvertido del “Estado profundo” [Deep State]». A MONIER, Frédéric (et al). *Las sombras de la transparencia. Secreto, corrupción y “Estado profundo” en la Europa contemporánea*. Granada: Comares, pàg. 233-241, 2022.

DEL CLOT, Damià. *Lawfare: Judicial Warfare in Spain. The Strategy of Repression Against the Catalan Movement*. Liverpool: Liverpool University Press, 2023.

FRAENKEL, Ernst. *El Estado dual. Contribución a la teoría de la dictadura*. Madrid: Trotta, 2022.

GELLEGO, Ferran. *El Evangelio fascista. La formación de la cultura política del franquismo (1930-1950)*. Barcelona: Crítica, 2014.

GONZÁLEZ CUEVAS, Pedro C. «La derecha tecnocrática». A *Historia y Política*, núm. 18, juliol-desembre, pàg. 34, 2007.

HARDING, Luke. *Shadow State. Murder, Mayhem, and Russia's Remaking of the West*. Londres: Faber and Faber, 2020.

CORTS ESPANYOLES. «Llei 1/1977, de 4 de gener, per a la Reforma Política» [en línia]. A *BOE*, de 8 de gener de 1977. Disponible a: <www.boe.es>.

CORTS ESPANYOLES. «Llei 9/1968, de 5 d'abril, sobre Secrets Oficials de l'Estat» [en línia]. A *BOE*, de 6 d'abril de 1968. Disponible a: <www.boe.es>.

LEVITSKY, Steven; ZIBLATT, Daniel. *Cómo mueren las democracias*. Barcelona: Ariel, 2018.

LLEIXÀ, Joaquim. *Cien años de militarismo en España*. Barcelona: Anagrama, 1985.

LOCKER, Ray. *Nixon's Gamble. How President's Own Secret Government Destroy His Administration*. Connecticut: Lyons Press, 2015.

NEUMANN, Franz. *Behemoth. Pensamiento y acción en el nacionalsocialismo, 1933-1944*. Barcelona: Anthropos, 2014.

PÉREZ ROYO, Javier. *La reforma constitucional inviable*. Madrid: Catarata, 2015.

PORTILLA, Guillermo. *El Derecho Penal bajo la dictadura franquista. Bases ideológicas y protagonistas*. Madrid: Dykinson, 2022.

PRESTON, Paul. *L'holocaust espanyol. Odi i extermini durant la Guerra Civil i després*. Barcelona: Editorial Base, 2011.

SIMON, Antoni. *La Unitat d'Espanya com a valor polític. Una arqueologia intel·lectual*. València: Afers, 2022.

SCHMITT, Carl. *El concepto de lo político*. Madrid: Alianza Editorial, 1999.

SOLÉ TURA, Jordi. *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: Laie, pàg. 82, 1987.

TIRADO, Arantxa. *Lawfare. Golpes de Estado en nombre de la ley*. Tres Cantos: Akal, 2021.

TURONE, Giuliano. *Italia oculta. Terror contra democracia*. Madrid: Trotta, 2019.

ZAFFARONI, Raul. *Doctrina Penal Nazi. La dogmática penal alemana entre 1933 y 1945*. València: Tirant lo Blanch, 2017.

navegador

Revolució, conflicte i transició: el cas de Portugal

vista prèvia >

Portugal va viure la fi del règim autoritari de Salazar gràcies a una unió entre el Partit Comunista i el Moviment de les Forces Armades, la facció progressista de l'exèrcit. Un moment revolucionari que va impregnar els primers anys del període transicional i que encara avui marca aspectes del sistema constitucional portuguès. El cas de Portugal evidencia unes grans diferències, per exemple, amb el cas espanyol, on no hi va haver ruptura amb el règim franquista.

Clara Morer

Graduada en Relacions Internacionals. Cooperant i investigadora en justícia transicional

@clara_rmsa

Actualment, Portugal és un país democràtic. Formant part del bloc occidental de democràcies liberals, la República Portuguesa ha finançat aquesta posició amb la seva prevalença en institucions com ara la UE o l'OTAN. A la vegada que també, en la defensa de valors i institucions democràtiques en el seu país. Tanmateix, no es podria considerar necessàriament una democràcia longeva. Com l'Estat espanyol o Grècia, Portugal va ser un dels països del sud d'Europa que van configurar l'onada de democratització als anys 1980. A diferència d'aquests, però, la transició portuguesa es va caracteritzar per dos elements clau: una ruptura total amb l'antic règim; i la influència i aliança transicional de faccions comunistes i l'exèrcit.

Aquest article analitzarà la transició portuguesa i l'impacte que els agents, mode i context van tenir en la formació i implementació de mecanismes de justícia transicional i posterior democratització. En la primera part de l'article, es farà una contextualització del procés transicional, analitzant elements i actors que hi varen participar. La segona part se centrarà en el nivell

d'aplicació de mecanismes de justícia transicional —justícia, veritat i memòria, reparacions i garanties de no-repetició— i els diferents models implementats. Finalment, es conclourà amb una reflexió sobre el procés portuguès i l'impacte que aquest pot tenir en els fonaments de la democràcia actual.

Context i Transició

La coneguda com a Revolució dels Clavells va suposar la fi del règim salazarista. A la vegada però, també va marcar l'inici d'un període de transició convuls cap a la democràcia.¹

Durant el seu llarg mandat, el règim feixista havia sumit Portugal en un retrocés econòmic i social significatiu. La corrupció i repressió exercida pel govern, la falta d'avanços en els àmbits social i polític, especialment en les zones rurals, i el que semblaven unes eternes guerres contra la independència de les colònies, són algunes de les causes que afavoriren l'aixecament militar de l'abril del

1 GRAYSON JR, *Portugal y el movimiento de las fuerzas armadas*.

1974. El 25 d'abril d'aquell any, una facció rebel de l'exèrcit portuguès, coneguda amb el nom de *Movimento das Forças Armadas*² (MFA), es va unir amb el Partit Comunista Portuguès (PCP) per enderrocar el règim dictatorial.³

Tot i la intervenció dels militars, el cop d'estat del 25 d'abril ha passat a la història per la seva vessant pacífica i el suport rebut per part de la població civil, la qual va sortir als carrers per unir-se a la revolució.

Després del 25 d'abril

El govern autoritari de Marcelo Caetano (1906-1980)⁴ no va oposar gaire resistència, i tret d'alguns enfrontaments amb la policia política, la Policia Internacional i de Defensa del Estat (PIDE), el poder va ser cedit sense grans obstacles als militars colpistes. Així doncs, legitimats pels ideals revolucionaris, el Comitè

2 Traducció: Moviment de les Forces Armades.

3 MORENO GONZÁLEZ, «El proceso constituyente portugués (1974-1976): hacia una Constitución viciada desde su origen».

4 Successor de Salazar quan aquest últim va deixar el poder per raons de salut el 1968.

El govern interí, amb una clara tendència comunista, també va posar en marxa un seguit de polítiques que avui podríem descriure com a instruments de justícia transicional

Central de Coordinació de l'MFA, aliat amb el PCP, va crear diferents comandaments substituint les estructures autoritàries i formant un nou govern. Entre els canvis cal destacar la creació del Comando d'Operacions Continental, ideat com unes noves forces de l'ordre; i també, la Junta de Salvació Nacional (JSN), concebuda com a forma de govern interí des d'on s'organitzaven altres comitès i ministeris. La JSN, inicialment, estava presidida pel general i coarquitecte del cop d'estat, António de Spínola (1910-1996). Tanmateix, degut a certs desacords polítics entre el general i la Junta de l'MFA, el setembre del 1974, Spínola va ser substituït pel també militar Francisco de Costa Gomes (1914-2001) que va liderar-la entre el 1974 i el 1976.⁵

Altrament, el govern interí, amb una clara tendència comunista, també va posar en marxa un seguit de polítiques que avui podríem descriure com a instruments de justícia

5 GRAYSON JR, *Portugal y el movimiento de las fuerzas armadas*; i POLLACK; TAYLOR, *The transition to democracy in Portugal and Spain*.

transicional. Tot i que s'analitzaran amb més deteniment en apartats posteriors, entre les mesures es troben les purgues sofertes en diferents sectors del govern i la societat —educació, economia, mitjans de comunicació, forces de l'ordre...—; programes d'educació en l'àmbit rural; o judicis a antics càrrecs del règim autoritari. També, amb la intenció de democratitzar i legitimar el nou govern, un any després de la revolució, el 25 d'abril de 1975, es van celebrar les primeres eleccions lliures des del règim de Salazar. En aquestes eleccions, s'escollirien els representants de l'Assemblea Constituent, la finalitat de la qual serà la d'aprovar una nova constitució.⁶

Primera etapa: eleccions i inestabilitat

Com hem vist, a l'inici de la transició, el PCP tenia una clara influència en l'executiu. Tot i que havia estat declarat il·legal i vivia en la clandestinitat, en caure la dictadura, el PCP era un dels únics partits polítics que encara disposava d'unes estructu-

6 RAIMUNDO, «Dealing with authoritarian pas».

res clares. A més, també era afí als ideals de l'MFA. Cal esmentar, que els membres de l'MFA eren majoritàriament militars d'esquerres, influenciats en part, pels ideals comunistes dels guerrillers contra qui lluitaven en les guerres d'independència de Guinea-Bissau, Angola i Moçambic.

Malgrat la ubiqüitat del PCP en els primers anys de transició, el 1975 altres partits ja s'havien començat a organitzar i guanyar rellevància en l'esfera social. I tot i que en general aquests també mantenien un discurs ideològic d'esquerres, s'allunyaven de l'ideal extremista del PCP. Precisament, van ser dos dels nous partits, Partit Socialista (PS) i el Partit Popular Democràtic (PPD) qui varen sorgir com a guanyadors de les eleccions. Fet que va evidenciar el distanciament entre el govern interí del PCP i el MFA, amb l'opinió pública.⁷

7 COSTA PINTO, *Coping with the double legacy of authoritarianism and revolution in portuguese democracy*; PEDRO ZÚQUETE, «The flight of the eagle: The charismatic leadership of Sá Carneiro in Portugal's transition to democracy»; i MORENO GONZÁLEZ, «El proceso constituyente portugués (1974-1976): hacia una Constitución viciada desde su origen».

Les pràctiques extremistes permeses pel PCP i MFA, i l'afany d'aquests per mantenir-se en el poder, va fer créixer la polarització ideològica entre grups i regions

Els dos anys següents a la revolució, amb un govern de les forces d'esquerres i que incloïen al PCP, es caracteritzen per ser un període d'intensa inestabilitat social i política. Tan sols entre el 1974 i el 1975 van haver-se de constituir fins a sis governs transicionals. De fet, arran de les pràctiques extremistes permeses pel PCP i MFA, i l'afany d'aquests per mantenir-se en el poder, va fer créixer la polarització ideològica entre grups i regions. Especialment al nord i als territoris no peninsulars, on es concentrava un major suport a les dretes i conservadors religiosos. Tant varen ser els extrems, que durant els mesos posteriors a les eleccions del 1975, faccions d'esquerres i de dretes van dur a terme diferents intents de cop d'estat i atacs terroristes. Aquests fets, coneguts amb el nom de *Verão Quente*,⁸ sumats a la inestabilitat política provocada pel desacord entre socis de govern —PCP, PS, PPD—, varen sumir al país en un estat d'incertesa pel que fa al seu futur democràtic.⁹ Aquesta situació perdurà fins a l'in-

tent de cop d'estat del novembre de 1975, quan extremistes comunistes van intentar enderrocar el govern de transició. Arran del cop, la influència del PCP sobre l'MFA i la JSN es diluï. Tot plegat, va afavorir que partits com PS i el PPD poguessin finalment tenir més autoritat en l'executiu. A partir de llavors, els governs transicionals varen adoptar un perfil de polítiques més moderades.¹⁰

Segona Etapa Transicional

A partir del 25 de novembre de 1975, Portugal entra en una segona etapa transicional. Sense la participació de faccions extremistes d'esquerres del PCP i MFA, la política transicional portuguesa pren un nou rumb. El canvi de govern va impulsar l'assentament d'unes bases democràtiques en línia amb la d'altres països d'Europa Occidental. Entre les noves mesures hi ha l'aprovació de la Constitució de Portugal el 2 d'abril de 1976, tot i que en aquesta encara es veuen reflectits els ideals

de les esquerres revolucionàries d'inicis de la transició. Tanmateix, al llarg dels anys, el text ha anat experimentat un seguit de reformes que exclouïen polítiques comunistes i incorporaven valors i drets propis de les democràcies liberals. Altres mesures que destaquen del canvi d'etapa transicional varen ser la restitució i reparació d'alguns dels antics càrrecs afectats per les substitucions que hi va haver a la primera etapa, tant en el sector privat com públic. I també, la creació de noves polítiques per apropar el país a l'economia de mercat capitalista i la desnacionalització d'empreses col·lectivitzades. Aquests canvis, juntament amb la disminució d'accions violentes i faccions extremistes, facilitaren la benvinguda i inclusió del nou règim portuguès en la política internacional liberal.¹¹

I és que fins al moment, tenint en compte el context geopolític internacional, la Guerra Freda entre els EUA —bloc liberal— i la URSS —bloc comunista—, les tendències polítiques de l'MFA i el PCP, preocupa-

8 Traducció: Estiu Calent.

9 COSTA PINTO, «Political purges and state crisis in Portugal's transition to democracy, 1975-76»; MARCHI; DA SILVA, «Extreme-right violence in the Portuguese transition to democracy».

10 COSTA PINTO, *Coping with the double legacy of authoritarianism and revolution in Portuguese democracy*.

11 POLLACK; TAYLOR, *The transition to democracy in Portugal and Spain*.

A diferència del seu veí espanyol, l'elit salazarista no va tenir cabuda en la transició portuguesa

ven els socis liberals de Portugal. Sobretot, basant-se en les possibles repercussions que podria comportar una aliança entre Portugal, un dels membres fundadors de l'OTAN, i la URSS. Així doncs, en aquesta segona etapa transicional, Portugal s'alinea amb el bloc Occidental, permetent-li optar a ajudes econòmiques amb el Fons Monetari Internacional i a integrar-se dins la UE.¹²

El període transicional es pot donar per finalitzat a partir de dues situacions: la celebració d'eleccions lliures i el traspàs de poders sense incidents en els anys subseqüents al 1975; i les noves reformes constitucionals que eliminen tota ingerència militar de les estructures de govern i configuren les bases democràtiques del Portugal modern. Un exemple d'això el tenim en la reforma constitucional del 1982, on s'extingia el mandat i ingerència militar en les institucions governamentals del país.¹³

12 ROYO, *Lessons from the integration of Spain and Portugal to the EU*.

13 RAIMUNDO, «Dealing with authoritarian pas».

Mecanismes

Justícia

La justícia en temps de transició té dos objectius: per una part, la de reconèixer els drets i dignitat de les víctimes, i per altra, la de legitimar el nou règim i estat de dret posttransicional. A més a més, per aconseguir aquests objectius, en el camp de la Justícia Transicional, no solament es contemplaria el vessant punitiu d'aquest pilar en la celebració de judicis, sinó que al llarg dels anys també s'han considerat altres mecanismes com a formes de justícia alternativa. Per exemple, amnisties, purgues i mecanismes de justícia restaurativa. L'aplicació d'unes mesures o d'altres poden variar segons el context del moment. És més probable que en una societat on les antigues elits encara tenen cert grau d'influència es defensi una política transicional de reconciliació i amnistia, com va succeir a l'Estat espanyol. Mentre que en societats on hi hagi hagut una ruptura entre el règim anterior i el govern transicional, Portugal o Argentina, adoptin una vessant més punitiva. La tendència de transició reconciliadora la trobem en els casos de l'Estat espanyol,

l'Uruguai o Xile, on els antics règims dictatorials varen influenciar la política transicional amb el pretext de garantir el perdó i, suposadament, l'estabilitat del país a partir de les lleis d'amnistia.¹⁴

En el cas de Portugal però, hem vist com, a partir de la Revolució dels Clavells, va haver-hi una clara ruptura amb el règim. A diferència del seu veí espanyol, l'elit salazarista no va tenir cabuda en la transició portuguesa. El nou règim militar tenia l'objectiu d'esborrar el passat feixista i reformar les estructures d'estat per a poder conformar una democràcia. Empesos per l'ideal revolucionari, van iniciar una sèrie de campanyes per impartir justícia vers l'antic règim mitjançant l'aplicació de mesures com judicis i purgues institucionals.

Les purgues precisament varen ser la via més estesa durant els primers anys de transició. Entre 1974 i 1976, un seguit de decrets llei instaurats pels governs de Spínola i l'MFA,

14 BARAHONA DE BRITO; SZNAJDER, *The politics of the past: The Southern Cone and Southern Europe in comparative perspective*.

Només en el primer any, el 1974, es calcula que aproximadament 12.000 persones van ser destituïdes del seu lloc de treball

varen fer possible l'expulsió de funcionaris i càrrecs relacionats amb l'antic règim de Salazar. Aquestes van afectar tant el govern i ministeris, com institucions públiques i l'exèrcit. En el seu inici, les purgues no van discriminar sobre la categoria del càrrec. És a dir, no només els alts càrrecs se'n van veure afectats, sinó que tot aquell que hagués treballat per a l'aparell institucional del règim podia veure's destituït. Només en el primer any, el 1974, es calcula que aproximadament 12.000 persones van ser destituïdes del seu lloc de treball. Tanmateix, no tots els sectors van ser afectats per igual. Influenciats pel PCP i moviments sindicalistes, ministeris com el d'Educació, Treball o Habitatge varen patir un major nombre de purgues, mentre que en el ministeri de Justícia aquestes van ser molt més moderades.¹⁵

Impulsats per una política permisiva per part de l'estat transicional, entre 1974 i 1976 el fenomen de les purgues es va radicalitzar. Conegut amb el nom de «purgues salvatges»,

certs sectors de la societat civil van prendre en les seves mans depurar i demanar la nacionalització d'institucions —universitats— i altres espais —empreses, fàbriques, mitjans de comunicació... —, amb l'excusa d'eliminar el passat salazarista i socialitzar Portugal.¹⁶

A partir del 1976, i fins inicis dels anys 1980, es produí un canvi de paradigma en la política de purgues. Sota un mandat d'esquerres més moderat, es van crear noves Comissions per investigar els casos on l'anterior política de purgues hagués afectat de forma injusta i arbitrària als treballadors. Així doncs, com a resultat d'aquesta nova dinàmica, alguns dels càrrecs cessats van ser reparats o restituïts. A la vegada que també, tornaven aquelles persones que s'havien exiliat voluntàriament o s'havien vist forçades per por a represàlies dels extremistes d'esquerres i l'MFA.¹⁷

En el pilar de justícia, tot i que minoritaris, també es va donar la celebració de judicis a antics càrrecs del règim salazarista. En especial, a membres de la Policia Política, la Policia de Informação e Defesa do Estado/Direcção General de Segurança (PIDE/DGS). Ara bé, els judicis varen ser pocs, lents, i de conseqüències quasi simbòliques. I és que havent-hi assumptes de més urgència, com la violència i inestabilitat política, les sentències es van anar posposant i sovint quan arribaven, el temps de condemna ja havia estat servit durant l'espera de la resolució del judici. Així doncs, tot i la crítica social cap a aquests cossos policials, la celebració de judicis va passar a estar en un segon pla en comparació amb les purgues.¹⁸

Veritat i Memòria

Els mecanismes per a l'aclariment de la veritat i de memòria són ideats amb la finalitat de reconèixer, analitzar i recordar els fets i esdeveniments que envolten un passat

15 PAULO DIAS, «The transition to a democratic Portuguese judicial system: —delaying— changes in the legal culture».

16 COSTA PINTO, «Political purges and state crisis in Portugal's transition to democracy, 1975-76»; INÁCIA REZOLA, *Punir ou perdoar? A difícil gestão do passado ditatorial no Portugal democrático – O caso dos saneamentos*.

17 RAMOS PINTO, «Urban social movements and the transition to democracy in Portugal».

18 COSTA PINTO, *Coping with the double legacy of authoritarianism and revolution in portuguese democracy*.

El govern revolucionari es va centrar principalment en l'execució de mecanismes de justícia i la reeducació de zones rurals en els nous valors democràtics

autoritari i/o conflictiu. La cerca de la veritat està normalment representada amb la creació de Comissions de la Veritat —òrgans formals encarregats de recopilar els testimonis de víctimes i reescriure la narrativa històrica de l'estat. Tanmateix, altres elements, més o menys oficials, també s'han tingut en compte com a part d'aquest pilar. Per exemple, a l'Estat espanyol, davant la negativa de tots els governs postfranquistes a formar una Comissió de la Veritat (CdV), moltes ONGs i fundacions s'han responsabilitzat de crear espais i eines per poder recavar en el passat franquista i honorar les víctimes.¹⁹

En el cas de Portugal, com s'ha vist en l'apartat anterior, el govern revolucionari es va centrar principalment en l'execució de mecanismes de justícia i la reeducació de zones rurals en els nous valors democràtics. No va ser fins al 1977 quan, amb un govern més moderat liderat pel PS, es va crear una Comissió d'Investigació, amb símits amb altres CdV. Coneguda amb el nom de «Comissió del Llibre Negre del feixisme», aquesta

entitat tenia l'objectiu d'exposar els crims perpetrats pel règim de Salazar (1926-1974). A diferència d'altres comissions però, com l'Argentina (1984)²⁰ o la colombiana (2016),²¹ el cas portuguès no va incloure el relat de les víctimes. En aquell moment, el govern va primar la necessitat d'exposar els crims de la dictadura, per tal de justificar i legitimar polítiques de canvi. Així doncs, va utilitzar els arxius i documents disponibles i abandonats per l'antic règim, ignorant altres narratives. En els anys següents de la seva creació, la Comissió va anar publicant un seguit de volums centrats en la repressió estatal d'entre 1926-1974. En finalitzar el seu mandat, els llibres es van dipositar en el Museu de la República —i la Resistència—, on ara estan oberts al públic.

Pel que fa al procés de memorialització, al llarg dels anys hi ha hagut diferents iniciatives per a recordar els crims del salazarisme. Amb més o menys impacte, aquestes han

estat orientades a la reconstrucció de la memòria històrica i defensa i divulgació dels valors democràtics/transicionals. Tant en l'àmbit estatal com no governamental, alguns exemples d'iniciatives per la memòria i relat històric són el Museu República Resistència,²² la Fundação Mário Soares and Maria Barroso²³ o commemoracions anuals de la transició revolucionària com ara declarar festa nacional el 25 d'abril.²⁴

Reparacions

Les reparacions tenen com a objectiu el de restaurar, rehabilitar o compensar, en la mesura que sigui possible, a col·lectius i/o individus reconeguts com a víctimes d'una violència exercida per part d'un règim dictatorial o en un conflicte. No hi ha una normativa concreta que regeixi com s'apliquen les mesures. En conseqüència, els mecanismes d'aquest pilar poden variar, prenent forma simbòlica o material. Per exemple, com a mesura simbòlica

19 COSTA PINTO, *The authoritarian past and South European democracies: An introduction*.

20 Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas (CONADEP).

21 Comisión de la Verdad Web oficial. Govern Colòmbia.

22 Web museu oficial Gov. Portugal.

23 Web Fundação Mário Soares e Maria Barroso.

24 COSTA PINTO, «Political purges and state crisis in Portugal's transition to democracy, 1975-76».

Segons el discurs revolucionari, els contraris al règim de Salazar s'han autodefinint com a llibertadors o opositors del règim, però no com a víctimes

seria la retirada de simbologia que representés el règim dictatorial en espais públics. En el cas de reparacions materials, l'exemple podria ser el pagament d'una quantitat determinada de diners com a compensació o rehabilitació a la víctima. A més a més, pel que fa a la política de reparacions en una transició, s'ha de tenir en compte la diferenciació entre aquestes i les polítiques de desenvolupament —econòmic, social o polític. En termes generals, es podrien diferenciar pels objectius i els beneficiaris de cada una. Les polítiques de desenvolupament són ideades amb l'ànim de promoure un progrés socioeconòmic i polític en la societat. Per contra, les reparacions, com ja s'ha mencionat, tenen com a objectiu la de reparar un dany determinat a una persona o col·lectiu en concret. Tot i que es podria defensar que l'objectiu indirecte i/o general de les reparacions és el d'assegurar el desenvolupament positiu de la societat, aquest és un debat massa extens per a poder debatre'l aquí.²⁵

25 SANDOVAL, «Transitional justice and social change».

Tornant al cas de Portugal, a diferència del seu veí peninsular, on el sistema de reparacions ha estat l'únic dels pilars pròpiament implementat des de l'inici de la transició, les reparacions a Portugal varen ser escasses. Alguns autors justifiquen aquesta falta d'interès en el caràcter revolucionari de la transició. Segons el discurs revolucionari, els contraris al règim de Salazar s'han autodefinint com a llibertadors o opositors del règim, però no com a víctimes. A conseqüència d'aquesta retòrica, podem observar com les polítiques implementades en la primera etapa de la transició tenen una rellevància més pròxima al desenvolupament social i polític, que a un sistema de reparacions. Per exemple, amb la idea de convertir Portugal en un país socialista, trobem com a mesura de desenvolupament social i econòmic la nacionalització d'empreses privades i l'enfortiment de sindicats a inicis de la transició. És cert però, que en la primera etapa de la transició va existir un intent de reparació col·lectiva amb la implementació de mesures simbòliques. Mantingudes en els anys posteriors al control del PCP i MFA, entre aquests mecanismes de reparació s'hi troba l'eli-

minació i prohibició de simbologia feixista tant a la política, com a les vies públiques.²⁶

En la segona etapa de la transició, sí que podem parlar de política de reparació *per se*. Es van començar a revisar alguns dels mecanismes de justícia i polítiques implementades pel govern revolucionari. Mitjançant la Comissió per l'Anàlisi del Procediment de Purgues, es van reexaminar alguns dels casos on s'havien expulsat funcionaris i altres càrrecs del règim. Al contrari que els actors transicionals, aquests sí que s'han definit com a víctimes. Això ha impulsat la creació d'una posterior política de reparació, la qual consistia en la restitució de llocs de treball o pagament per quotes de salaris i perjudicis als afectats. Tanmateix, aquesta política, adreçada a les anomenades «víctimes de la revolució» del 1974, ha suscitat nombroses crítiques. Per una banda, les reparacions van permetre la reincorporació de molts càrrecs de rang inferior, funcionaris,

26 BARAHONA DE BRITO; SZNAJDER, *The politics of the past: The Southern Cone and Southern Europe in comparative perspective*; ENCARNACIÓN, «Justice in times of transition: Lessons from the Iberian experience».

La transició portuguesa s'ha caracteritzat per l'aplicació de polítiques de desenvolupament més que de reparació com a tal

professorat... que tot i treballar per a institucions del règim de Salazar, la seva feina havia tingut poca o cap rellevància en la violència i repressió exercida per la dictadura. Per altra banda, també es van veure beneficiats antics generals i agents de la policia política de l'antic règim. Fet que va generar que molta gent estigués en desacord amb les polítiques de reparació.²⁷

En conclusió, la transició portuguesa, tot i les excepcions aquí mencionades, s'ha caracteritzat per l'aplicació de polítiques de desenvolupament més que de reparació com a tal. Aquest enfocament tenia l'objectiu d'assentar unes bases democràtiques i distanciar-se de l'anterior règim. No obstant, sigui per falta de recursos o voluntat, la política transicional no va reconèixer individu o col·lectiu com a víctima del règim de Salazar. En conseqüència, no va haver-hi una política de reparació adequada dirigida a aquest grup, sinó que es va

27 COSTA PINTO, *Coping with the double legacy of authoritarianism and revolution in portuguese democracy*; INÁCIA REZOLA, *Punir ou perdoar? A difícil gestão do passado ditatorial no Portugal democrático – O caso dos saneamentos*.

implementar unes bases de reparació més generalistes.

Garanties de No Repetició

Les garanties per a la no repetició són mecanismes i accions ideats amb l'objectiu d'evitar la repetició dels fets violents o repressius esdevinguts abans de la transició. En el cas de Portugal, l'objectiu d'aquest pilar era el d'evitar el retorn d'una dictadura feixista. Per fer-ho possible, van idear una sèrie de polítiques amb l'objectiu d'eliminar qualsevol rastre del règim salazarista en els àmbits socials i polítics. Per exemple, substituïnt el nom de carrers i places on s'honorava el record de dirigents i importants càrrecs de la dictadura, per noves dates festives o polítics democràtics. També, i plasmat en la constitució actual, es va prohibir la creació de partits polítics i associacions d'ideologia feixista.²⁸

A la vegada, durant el govern transicional i la posterior democràcia també es van implementar mesures educatives per a conscienciar a la

28 Constitució de Portugal del 1976 amb esmenes del 2005. Art. 160 i art. 46.

població sobre els perills del feixisme i la importància dels valors democràtics. Aquests, els podem veure materialitzats en projectes d'educació no formals impartits per fundacions com ara la Fundação Mário Soares e Maria Barroso. O, amb més o menys impacte i en etapes més properes a la transició, s'hi troben els cursos d'alfabetització i fonaments de la revolució i democràtics propulsats pel PCP i l'MFA. Aquests varen ser impartits sobretot en zones rurals on la taxa d'alfabetització era més baixa.²⁹

Conclusió

El cas de la transició portuguesa es caracteritza pel mixt revolucionari civil-militar que enderrocà el règim Salazarista i que, tot i la inestabilitat subsegüent a la Revolució dels Clavells, va fer possible la instauració d'una democràcia liberal plena després de més de 50 anys de dictadura. Tenint en compte les dades aquí analitzades, ara ens preguntem quin és l'impacte que el període

29 GRAYSON JR, *Portugal y el movimiento de las fuerzas armadas*; RAIMUNDO, «Dealing with Authoritarian Pas».

Els agents i contextos que van intervenir en la transició han marcat el rumb i assentat les bases de l'actual règim democràtic del país

transicional portuguès ha tingut en la democràcia actual. Des del punt de vista de la Justícia Transicional, encara avui hi ha certes mancances pel que fa a l'abast dels mecanismes aplicats. Un clar exemple és la falta de reconeixement en el relat institucional de les víctimes civils del règim salazarista i la manca de reparacions cap a aquestes. Per altra banda, precisament la ruptura amb l'antic règim, conformant una narrativa guanyadors-vençuts, va permetre assentar unes bases legítimes per formar mecanismes de justícia i no repetició, que tot plegat, afavoriren el canvi cap a una democràcia.

Malgrat tot, però, no va ser una transició harmoniosa. El mode/estil en què els mecanismes transicionals s'aplicaven variava segons el context del país i actors que lideraven la transició ja fossin el PCP-MFA, PS, PPD... També, s'ha de tenir en compte la influència que els factors externs van jugar en el desenvolupament del procés transicional. Per exemple, en el marc de la Guerra Freda, les clares tendències d'esquerres de la política postrevolucionària, van arribar a qüestionar el posicionament de Portugal en el bloc liberal.

Per desescalar tensions amb els seus antics socis d'occident, durant l'etapa més moderada de la transició —a partir del 1975— es van adoptar polítiques de menor ingerència estatal tant a l'àmbit econòmic com al social.

En definitiva, els agents i contextos que van intervenir en la transició han marcat el rumb i assentat les bases de l'actual règim democràtic del país. Si bé és cert que la Revolució dels Clavells i posterior transició sembla ja una fita per a la història, el mode transicional aplicat en aquell temps encara avui té rellevància en el país. Tant partits d'esquerres com de dretes continuen reclamant el llegat i discurs revolucionari. Les ferides que no va tancar la transició encara avui continuen obertes; com ara el reclam de les víctimes civils del salazarisme per una veritat i reparació justa, o els al·legats d'aquells afectats per la violència del *Verão Quente* i purgues salvatges, o per la inclusió d'aquests fets com a crítica objectiva en el relat oficial de la transició. Per últim, evidenciant el llegat transicional en el procés portuguès, tot i els canvis que l'han succeït en el transcurs de la democràcia, la seva constitució encara

avui té vestigis del règim posttransicional d'esquerres pel que fa a la descripció del caràcter transicional i prohibició del feixisme. Tot plegat, provant l'impacte del model transicional en la democràcia actual. ■

■ Bibliografia

ASSEMBLEIA DA REPÚBLICA. «Constituição da República Portuguesa» [en línia]. Disponible a: <www.parlamento.pt>

BARAHONA DE BRITO, Alexandra; SZNAJDER, Mario. *The politics of the past: The Southern Cone and Southern Europe in comparative perspective*. Londres: Routledge, 2010.

COSTA PINTO, António. *Coping with the double legacy of authoritarianism and revolution in portuguese democracy*, Londres: Routledge, 2010.

COSTA PINTO, António. «Political purges and state crisis in Portugal's transition to democracy, 1975-76». A *Journal of Contemporary History*, vol. 43, núm. 2, pàg. 305-332, 2008.

COSTA PINTO, António. *The authoritarian past and South European democracies: An introduction*. Londres: Routledge, 2010.

ENCARNACIÓN, Omar, G. «Justice in times of transition: Lessons from the Iberian experience». A *International Studies Quarterly*, vol. 54, núm. 1, 2012.

GRAYSON JR, George W. *Portugal y el movimiento de las fuerzas armadas*. Santiago de Xile: Instituto de Estudios Internacionales Universidad de Chile, 1976.

INÁCIA REZOLA, Maria. *Punir ou perdoar? A difícil gestão do passado ditatorial no Portugal democrático –O caso dos saneamentos*. Lisboa: Estudos Ibero-Americanos, 2019.

MARCHI, Riccardo; DA SILVA Raquel. «Extreme-right violence in the portuguese transition to democracy». A *Journal of Comparative Fascist Studies*, núm. 11 (1), pàg. 87-108, 2022.

MORENO GONZÁLEZ, Gabriel. «El proceso constituyente portugués (1974-1976): hacia una Constitución viciada desde su origen». A *Dialogos de Saberes*, núm. 47, pàg. 103-122, 2017.

PAULO DIAS, Joao. «The transition to a democratic Portuguese judicial system: —delaying— changes in the legal culture». A *International Journal of Law in Context*, núm. 12 (1), pàg. 24-41, 2016.

PEDRO ZÚQUETE, José. «The flight of the eagle: The charismatic leadership of Sá Carneiro in Portugal's transition to democracy». A ATWATER, Leanne (ed). *The Leadership Quarterly*. Amsterdam: El Sevier, 2011.

POLLACK, Benny; TAYLOR, Jim, *The transition to democracy in Portugal and Spain*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

RAIMUNDO, Filipa. «Dealing with authoritarian pas». A DE FERNANDEZ, Jorge M. *The Oxford Handbook of Portuguese Politics*. Oxford, 2022.

RAMOS PINTO, Pedro. «Urban social movements and the transition to democracy in Portugal». A *The Historical Journal*, vol. 52, núm. 4, pàg. 1025-1046, 2008.

ROYO, Sebastián. *Lessons from the integration of Spain and Portugal to the EU*. A *Political*

Science and Politics, vol. 40, num. 4, pàg. 689-693, 2007.

SANDOVAL, Clara. «Transitional justice and social change». A *International Journal on Human Rights*, núm. 20, 2014.

Exposició itinerant

1837 · 1977

EL VALENCIANISME REPUBLICÀ

FUNDACIÓ
IRLA

Més informació
www.irla.cat/expovalencianisme

fòrum

Irene Montero

“El règim del 78 és un concepte que ens serveix per entendre una correlació de forces que ha entrat en una crisi molt profunda”

Una conversa amb Gabriel Rufián

Què uneix Irene Montero (Madrid, 1988), exministra d'Igualtat i líder d'Unides Podem, amb Gabriel Rufián (Santa Coloma de Gramenet, 1982), cap de files d'Esquerra Republicana a Madrid? La bona sintonia entre tots dos polítics neix de l'acompanyament mutu en l'afany de ruptura, i en el convenciment que sí que es poden impulsar transformacions a l'Estat espanyol. Tots dos no amaguen la seva satisfacció per la feina feta durant els últims anys a Madrid, i repassen amb un somriure a la cara els avenços en matèria feminista i antirepressiva.

Vist amb perspectiva, van ser innocents el moviment del 15M i l'independentisme a l'hora de plantar cara a l'Estat? Després de la repressió, i ara de l'expulsió d'Unides Podem de la Moncloa. Diuen que sí, en certa part. Però prefereixen mirar endavant. De fet, creuen que s'ha abusat de culpar el règim del 78 i la Transició de tots els mals, i aposten per fer créixer la «consciència de bloc» entre les esquerres i el sobiranisme. Una consciència que ha de servir, també, per estendre el relat

de les esquerres més enllà de les institucions, perquè el poder és molt més que un govern.

En un moment de l'entrevista, celebrada a la delegació de la Generalitat a Madrid, entra a la sala Maria Dantas, exdiputada d'Esquerra Republicana al Congrés i ferma defensora dels drets de les persones migrades. Agafa de les mans a Montero i li dona les gràcies per la valentia. L'exministra s'emociona. Les mostres d'agraïment i sororitat per part del moviment feminista han estat infinites, però per part del progressisme han brillat per la seva absència. Rufián va ser l'únic polític que, durant el ple d'investidura, en la seva intervenció, va agrair a Montero la feina feta i va denunciar la violència política que ha patit, especialment per la llei del "només sí és sí".

Carme Rocamora > Vist el que va succeir el 2017, i la situació actual de Podem post 15M, fora del govern espanyol, es va ser massa innocent a l'hora de pensar contra qui s'estava lluitant? És a dir, es va ser prou conscient de la força de l'Estat espanyol, i que aplicaria l'estat de dret de forma intermitent?

Gabriel Rufián > Conec gent que ha patit infinitament més que jo el poder de l'Estat, com Carme Forcadell des d'una cel·la, i reconec que no érem conscients del que teníem al davant. Vam pecar de certa innocència, però és que en qualsevol estat de dret no s'haurien posat en marxa maquinàries mediàtiques, judicials i polítiques en contra d'idees, com va passar. Ara ja ho tenim més assumit. Les dues experiències de ruptura de l'estatu quo com van ser el 15M i el procés independentista, sobretot des d'un prisma d'esquerres, van patir i pateixen. I vull recalcar els noms de les principals víctimes d'aquestes maquinàries, que són Unides Podem i ERC. Això exemplifica que aquestes dues forces eren i són rupturistes.

Rufián > Hem d'omplir de gent d'esquerres les tertúlies, els consells d'administració i les empreses. M'encantaria que existís un Amancio Ortega d'esquerres

Irene Montero > No sé si és innocència o més bé inexperiència, o fins i tot falta de cultura democràtica, en el sentit que feia molt de temps que a l'Estat no es produïa una ruptura dels consensos socials, que van trencar els de dalt. Nosaltres com a resposta vam impulsar propostes de solució a la crisi, però no és el mateix teoritzar que viure-ho encarnat en el teu cos i en els cossos col·lectius de la gent. I els sectors reaccionaris van contestar operant a través de les institucions. Ara els sectors progressistes de l'Estat i per descomptat de Catalunya ja diuen que va ser una estratègia colpista, però els primers que ho vam denunciar vam patir un càstig per dir exiliat a un exiliat, pres polític a un pres polític, o per dir que hi havia sectors reaccionaris oposant-se a la voluntat popular en una de les transformacions feministes més profundes com és el consentiment. És en aquests moments quan es veu la lluita de poders, quan apareixen els monstres. Això també ho veiem ara, quan hi ha propostes de nous consensos feministes, territorials i socials que desborden els límits de qui fins ara ha tingut el poder. Els formalismes del mateix estat de dret salten pels aires.

Carme Rocamora > Si una cosa fan les esquerres és revisar-se constantment i practicar l'autocrítica. De vegades, però, aquestes revisions acaben portant a batalles internes. És possible desbordar els marcs de l'Estat si qui ho vol fer viu en una eterna disputa?

Irene Montero > Un dels reptes que tenim és demostrar que és possible. Els moviments populars sempre hem hagut de fer molta més feina que altres per generar consensos, per formar quadres i lideratges, per bastir els processos col·lectius... I quan aquests projectes tracten de disputar el poder, també en l'àmbit institucional, judicial o mediàtic, el desgast es produeix molt ràpidament. No només contra qui està temporalment ocupant una posició de lideratge, que també, sinó que es genera un mecanisme que imposa disciplina al col·lectiu, i que impedeix que es continuï regenerant i que els aprenentatges serveixin perquè avancem més ràpidament. També des del poder es té molt clar quins són els objectius a abatre. Per això provoquen divisions i fractures sobre els moviments populars, perquè desconfiem els uns dels altres. Saben

que les nostres aliances i la nostra veu són el més poderós que tenim quan no disposem d'altres eines de poder.

L'experiència del primer govern de coalició estatal suposa una ruptura d'una clàusula d'exclusió històrica que no es produïa des de la Segona República. I el repte del règim era aconseguir que fos quelcom anecdòtic en lloc d'estructural. De moment, han aconseguit fer fora Podem del govern i constituir un executiu on només mana Sánchez. Una altra cosa és que això aconsegueixi anul·lar els processos. Formalment, pots instituir una situació de poder que no es correspon amb els processos socials que són d'ampli calat, i crec que en la qüestió territorial catalana veurem el mateix. És a dir, que els processos continuïn encara que pateixin cops, encara que no tot sigui avançar, i encara que es perdi més que es guanya.

Gabriel Rufián > Les esquerres hem d'entendre que amb la raó no n'hi ha prou. Tu pots tenir raó i perdre. Nosaltres som l'amic que a les quatre del matí li diu a la gent que ha de marxar. Pitjor encara, som l'amic

que diem a la gent que té gana «et faré una lasanya, però has d'esperar el temps que triga a fer-se», mentre que la dreta s'avança i li dona un entrepà. Hem de deixar de creure que el bo i raonable és el que basta. Hem de deixar de creure que hem d'omplir, que també, de gent d'esquerres les institucions. Perquè també hem d'omplir de gent d'esquerres les tertúlies, els consells d'administració, i també ha d'haver-hi empresaris d'esquerres. M'encantaria que existís un Amancio Ortega d'esquerres. Hem d'omplir de gent d'esquerres la remor del carrer. Perquè de què serveix que hi hagi un ministeri, com el d'Igualtat, amb una valentia que frega gairebé el suïcidi si després en les tertúlies i l'opinió pública creada diran que tot és una bajanada? No serveix de res, perquè a les següents eleccions, la meva mare, amb por, potser vota el PSOE. Aquests mateixos problemes els podia tenir Manuel Azaña. És cíclic. I no aconseguim entendre què hem de fer perquè la gent del carrer no cregui que som uns salvatges. Massa vegades som accidents de la història. Que ERC guanyés les eleccions generals a Catalunya va ser un accident de la història. Que Podem quasi guanyés al PSOE va ser un accident de la història. Jo vull deixar de ser un accident de la història i vull ser la història.

Irene Montero > És evident que per transformar és necessari ocupar tots els espais de poder. I és ingenu pensar que el poder s'exerceix només des del Parlament i el govern. Hi ha altres espais menys democràtics i, per tant, amb menys exposició i transparència, que manen. I quan es donen batalles de poder, el poder es despulla i es veu molt clar que el poder mediàtic pot decantar molt més unes eleccions que qualsevol campanya guanyadora. Necessitem gent en el poder mediàtic i judicial, igual

Rufián > Ha existit un abús per part de l'independentisme de situar el règim del 78 com a culpable de tot

que la tenen els altres. Però no estic tan d'acord amb el fet que siguem l'amic que toca els nassos. Per transformar, cal fer preguntes que abans no es feien i que generin incomoditat. Evidentment, però no sempre ser d'esquerres i feminista ha estat ser l'amic aixafaguitarres. Al contrari, durant molts d'anys en aquest país qui volia agradar havia de semblar més d'esquerres. Llavors, què hem de fer ara? Per arribar a la majoria social hem de dir el que l'altra gent pensa ara i el que els poders mediàtics i polítics estan disposats a assumir dintre dels seus límits? Si fem això, reduïm molt el camp possible. El que hem de fer és apostar per convertir en majoritari el que és just.

Gabriel Rufián > M'explicaré millor. Hem de ser el que li diu a l'amic a les quatre del matí que ha de marxar, i necessitem que un altre amic li digui a les 11 del matí que vam fer bé en dir-li això. No n'hi ha prou amb ocupar institucions de forma puntual, perquè ens agradi més o menys, en aquest país, que es digui quelcom tan senzill com que bombardejar a nens no està bé, et fa terrorista. I això, potser una persona que ho escolta en un bar, ho dona per bo.

Llavors tenim dues opcions: pensar que el del bar és un ignorant, o disputar-ho, perquè si no serem accidents de la història.

Irene Montero > La clau és que no estem en política per tenir la raó, ni per redactar lleis precioses que presentem encara que ningú ens les voti per poder explicar a la gent que és una pena que no ens les hagin votat. Nosaltres estem en política perquè creiem que les idees s'han de convertir en la norma. El que volem no és demostrar que es pot gestionar millor, sinó situar les institucions com a eines al servei de la transformació. No es tracta d'arribar a les institucions per dir que som els que ens saltem els límits del possible, queixar-nos que ningú ens vota res, i defensar que tenim raó.

Carme Rocamora > Sovint es parla de la impossibilitat de transformar l'Estat espanyol per tot allò que s'arrossega del règim del 78 i de la Transició. Es va ser massa prudent, en aquella època?

Gabriel Rufián > Crec que ha existit un abús per part de l'independentisme de dir que el règim del 78, que el

cadenat del 78, i la Transició són els culpables de tot. Que sí, però també cal entendre que era un context en què els qui van tenir l'oportunitat mínima de fer un canvi tenien a l'habitació del costat gent amb pistoles i revisaven cada dia els baixos del cotxe per si hi havia una bomba. Jo els tinc un cert respecte. A part, estic convençut que moltes de les coses del règim del 78, si avui passessin, serien qualificades per la dreta com a traïcions. Aquí el problema és que la dreta espanyola no es va convertir en UCD, sinó en Aliança Popular. Crec que va haver-hi gent que va voler transaccionar, perquè no va ser una transició sinó una transacció. Però no tothom era gent malvada, i cal tenir en compte que també hi va haver molt de català en aquell procés. No ho oblidem.

Irene Montero > És veritat que el règim del 78 va mantenir moltes de les estructures de poder de la dictadura, però també en va transformar d'altres. La majoria molt tímida, però perquè va ser una correlació de debilitats. No sé si ens ajuda gaire fer una revisió al detall, tot i que segur que deu tenir un interès per aprendre. En qualsevol cas,

Montero > El règim del 78 és un concepte que ens serveix per entendre una correlació de forces que ha entrat en una crisi molt profunda

quan parlem de règim del 78, hem d'entendre que ha anat evolucionant, que les clavegueres de l'Estat són més una creació del 78 cap a avui dia, el que va existir abans era una cosa pitjor, una dictadura amb molta més agressivitat... El règim del 78 és un concepte que ens serveix per entendre una correlació de forces que ha entrat en una crisi molt profunda. I només els que volem més democràcia i més drets, només els que parlem des del feminisme, des de l'esquerra, des d'una revisió profunda de la crisi territorial a favor de la plurinacionalitat, només nosaltres, des de posicions molt diverses i no estant d'acord amb tot, plantegem un altre ordre possible de les coses que generi més consensos. Perquè els que estan a l'altre bàndol, els sectors reaccionaris, l'única proposta que tenen és intentar tornar al que no funciona, però que durant un temps els va funcionar, com va ser el sistema bipartidista amb el suport de la dreta basca i la dreta catalana. És a dir, que quan parlem del règim del 78 ens serveix per comprendre que hi ha un ordre de coses que va funcionar durant un temps, però que ara està en crisi.

Carme Rocamora > La crisi del bipartidisme ara és evident. Però als carrers s'han aixecat els ultres contra l'amnistia, i l'extrema dreta està conquerint el poder amb ferocitat a països europeus, també recentment a Argentina, amb Javier Milei. Si l'extrema dreta creix encara més, creuen que hi haurà el risc que es formi una coalició de centre contra els extrems i que l'esquerra perdi el poder?

Gabriel Rufián > Un matís, ara l'esquerra pot tenir el govern, però no el poder, perquè el poder el continua tenint la dreta en aquest país, i aquest és l'elefant en aquesta entrevista. També passa a Catalunya. Sigui com sigui, Pablo Echenique, de qui em fio bastant, un dia em va dir que la frontera entre el PP i el PSOE, la frontera que fa perdre o guanyar governs en aquest país, ja no era tan ampla com fins ara. Em fa la sensació que és així. Per cert, Milei ja governa a Madrid, és Isabel Díaz Ayuso. Una persona que diu que el president Pedro Sánchez és un dictador. I a mi m'esfereix el silenci dels moderats. Perquè hi ha gent a l'Estat, també a Catalunya, que calla davant d'absolutes anomalies. I ara que es firmen

Rufián > Trobo a faltar un manifest de gent normal dient que Pedro Sánchez no és un dictador

manifestos per gairebé cada cosa, trobo a faltar un manifest de gent normal dient que Pedro Sánchez no és un dictador. És aquest silenci el que a mi em preocupa. Desconnectar de la política, abstenir-se de la realitat, és un privilegi avui dia.

Irene Montero > Crec que hi ha sectors importants amb poder, tant reaccionaris com del camp progressista, que per donar solució a la crisi del sistema de partits bipartidista que funcionava en els consensos del 78, plantejarien una tornada al bipartidisme. Ho desitjarien. Que no més manessin els dos grans partits, i que la resta fossin puntuals, que fossin un suport del sistema, perquè és l'única manera que imaginem de poder sostenir consensos sobre qüestions que estan en crisi, com la institució monàrquica. En la passada legislatura hem vist com aquest sistema de bipartidisme opera, concretament en la renovació del Consell General del Poder Judicial, que el PSOE, malgrat governar en coalició amb Unides Podem, ha intentat negociar amb el PP, també perquè els sectors més reaccionaris del poder judicial estaven avisant que no es quedarien quiets.

Així, la pulsio per tornar al bipartidisme existeix. El que passa que un cop s'institucionalitza la pulsio, es dona l'oportunitat, als que creiem que el model ja està esgotat, a explicar-nos de manera molt més clara. Sabem que això ja no va de dos partits, sinó que hi ha un bloc progressista molt plural i divers, i que ens hem de posar d'acord. Reconèixer-nos entre els diferents actors, cuidar-nos encara que estiguem en desacord... Però tenim consciència de bloc progressista? Si fóssim més capaços de construir uns mínims consensos, seríem capaços de fer transformacions. Ho demostra el que hem estat capaços de fer, com l'impost a les grans fortunes, la llei d'habitatge, les lleis feministes... Són coses que tothom creia impensables.

Gabriel Rufián > Que el PSOE ara no escolti Emiliano García-Page i escolti José Luis Rodríguez Zapatero no és pluja, no és per un terratrèmol, sinó perquè formacions polítiques com Unides Podem, ERC, Bildu i el BNG i altres tot i que tampoc hi ha molts altres, han obligat el PSOE. Perquè el pla A de Sánchez era Albert Rivera i després Inés Arrimadas. Va existir

un punt d'inflexió, els pressupostos del 2021 que es van debatre i negociar en plena pandèmia del 2020, quan la possibilitat de Sánchez era aprovar-los amb Ciutadans o amb Esquerra. Unides Podem i Esquerra vam fer una pinça perquè no fossin amb Ciutadans, i si això no hagués passat, potser avui Inés Arrimadas continuaria al Congrés. Llavors, ara Sánchez no és que sigui un Che Guevara o el líder de la socialdemocràcia europea perquè sí, sinó perquè depèn de les forces que té per accedir al poder. Això és positiu? Si ho saps jugar, sí. No oblidem que el PSOE històricament ha estat un PP amb filtre d'Instagram. Fa cinc anys ficava a la presó amics meus. Sé perfectament que és el PSOE. Davant d'això tenim dues opcions: ser purs i dir que no, o intentar obligar el PSOE. Els socialistes sempre han intentat, primer, els pactes que reforçaven el repartiment de poder instituit, i després, quan no han tingut alternativa, han apostat pel bloc democràtic.

Irene Montero > S'han produït quatre eleccions generals fins a arribar a un govern de coalició pel qual sortien els números el 2015. Des del PSOE es van passar del 2015 al 2019 dient que els números no donaven sense enrojolar-se, i de sobte el PSOE va dir que sí que donaven els números. Però si sempre havien donat! És el mateix que l'amnistia. Deien que era inconstitucional, ho repetien una vegada i una altra, i de sobte va passar a ser constitucional. Sempre ha estat constitucional! Això demostra el poder del PSOE per instal·lar marcs. El PSOE sempre ha intentat desfer-se del bloc democràtic, i això és una estratègia errònia, igual que fer fora Podem del govern i trencar el bloc.

Carme Rocamora > Amb la sortida de Podem, s'expulsa del govern espanyol un dels ministeris d'Igualtat més

Montero > El feminisme continua sent la força social i política amb més capacitat de transformació democràtica

ambiciosos de la història. Com queda el moviment feminista després d'aquest moviment? És el feminisme una de les forces que més fa tremolar els poders de l'Estat?

Irene Montero > El feminisme continua sent la força social i política amb més capacitat de transformació democràtica. No només en els drets que són propis de l'agenda feminista, sinó a través del plantejament d'aquests drets. El dret a decidir sobre el teu propi cos, el dret a ser qui ets, el dret a vides lliures de violència, el dret a les cures... Aquesta força és molt difícil de contenir. Estan dedicant molts d'esforços en disciplinar el moviment perquè tingui les menors posicions de poder possible, però això alhora pot tenir l'efecte contrari. Tu pots intentar disciplinar la força, si ho aconseguixes has guanyat, però si no, la ruptura i la distància que generaràs entre la institucionalitat donada i el moviment profund que genera transformacions esperançadores per a la majoria de la gent, es farà tan gran... S'ha vist amb el petó no consentit a Jennifer Herмосo. Feia un any que ens deien que el consentiment ja estava al centre des de feia anys, que les feministes —i en especial el ministeri— havíem aconse-

guir treure els violadors al carrer... Va ser una ofensiva molt forta en la qual molts sectors progressistes ens van deixar totes soles. Ens criticaven per dir «fatxes amb toga». I malgrat tot això, de sobte hi ha un petó no consentit, i milions de persones es plantegen per primera vegada que aquell petó no és consentit. És un canvi de paradigma, perquè ara ja no es tracta de si hi ha ferida o no, de si hi ha força o no, de si exerceix la violència o no. És simplement que si ella no vol, no ho puc fer. El millor que pot passar és que les institucions siguin eines al servei d'aquestes transformacions.

Gabriel Rufián > No puc afegir res més.

Carme Rocamora > Abans parlaven dels consensos que sosté un sistema bipartidista, com pot ser la monarquia. Quin espai té per créixer el republicanisme, més enllà de Catalunya i el País Basc? I més, tenint en compte que cada vegada més joves tendeixen a la dretanització.

Gabriel Rufián > Està de moda ser fatxa entre els joves, i això és un problema. La incorrupció política és ser racista, xenòfob, masclista... i tot

plegat des de certa inconsciència que dona la joventut. Però també és cert que en aquesta problemàtica, l'esquerra tenim la responsabilitat de ser capaços d'ocupar els espais. El que sedueix els joves és Ayuso dient que et pots prendre una cervesa a qualsevol lloc, i menjar carn si Alberto Garzón diu que està malament. El que s'ha de donar és un horitzó a la gent, i això implica repartir millor les hores de feina, que la gent treballi menys, que tingui la nevera plena, i que tingui llibertat per identificar l'adversari. El meu avi, sense anar a l'escola, sabia perfectament qui era el seu adversari. I avui en dia a mi de vegades un repartidor d'hamburgueses em crida «viva España». Però soc optimista pel que fa al republicanisme. Estic convençut que si hi hagués un referèndum a l'Estat sobre monarquia i república, ull... Caurà pel seu propi pes, n'estic convençut. Encara que hi hagi una imatge renovada amb Leonor, penso que té un recorregut curt. D'aquí uns anys, com va passar amb Felip VI, parlarem d'un compte d'ella a les illes Bermudes.

Irene Montero > Si la pregunta és sobre la democràcia, és massiva la resposta. Una altra cosa és que Fe-

Rufián > Em nego a dir que l'Estat és irreformable, perquè també forma part de la nostra responsabilitat intentar millorar tot allò que estigui al nostre abast

lip VI es presentés a unes eleccions a cap de l'Estat i les guanyés, que això podria passar. Però la gent prefereix que les institucions siguin escollides democràticament, això és majoritari. Hi ha una cosa que no podem oblidar, que possiblement és el més important de tot plegat, que és que tenim la nostra veu. Quan creiem que no tenim cap altre ressort de poder, la veu continua sent-hi. Per això el discurs del soroll és tan profundament antipolític, perquè l'ordre instituït, les injustícies, les desigualtats, se sostenen sobre un règim de silenci que genera impunitat de les injustícies, que fa que ningú es rebel·li contra elles. Em nego a acceptar que ets republicà, però quan estàs al govern espanyol has de callar que ets republicà. La gent ho ha de saber. No callar és el primer pas perquè pugui existir l'esperança.

Carme Rocamora > Acabem. Començàvem parlant de l'experiència després del 15M i del 2017. Vist amb perspectiva, hi ha espai per a la ruptura de l'Estat? L'Estat és irreformable?

Gabriel Rufián > Dir que l'Estat és irreformable em sembla molt

reaccionari. Això ja ho deia Xavier Domènech al 2015, quan també deia coses molt interessants com que l'article 92 de la Constitució permet un referèndum, quan ningú ho pensava... Ara l'amnistia és constitucional, i segurament d'aquí a uns anys direm que per descomptat la Constitució permet un referèndum! Així que insisteixo, dir que l'Estat és irreformable és molt reaccionari. En el moment en què Domènech ho deia el 2015, a mi em grinyolava, perquè venia de creure en mil intents de federalisme, i d'aquella percepció que encara conviu amb mi que l'independentisme té un component revolucionari i que seria també una gran notícia per a la resta de l'Estat demostrar que es pot trencar. La qüestió és que jo em nego a dir que l'Estat és irreformable, perquè també forma part de la nostra responsabilitat intentar millorar tot allò que estigui al nostre abast, i en el nostre abast hi entra legislar perquè això passi. I com ja vaig comentar en el seu moment, l'«Espanya ens roba» em sembla una falta de respecte cap a un noi que cobra una misèria a Leganés o cap a una senyora que cobra una misèria a Badajoz. Crec que la meua classe no pot perme-

tre's renunciar a cap lluita i que jo he de defensar que l'Estat evidentment es pot reformar.

Des del meu punt de vista, com es pot reformar? Trencant-lo. Hi haurà una esquerra que consideri que s'ha de rompre i tornar-lo a muntar millor. És una opció, no passa res. Hi ha una altra opció que diu que s'ha de rompre i ja no vaig més enllà, perquè potser podrem confluïr en algun punt. Però trencar-lo per muntar-lo millor, crec que tothom ho pot arribar a entendre. I ho hem de creure perquè si no estarem sempre en la queixa constant i en la raó, i joestic fart de tenir la raó i perdre sempre. Jo vull guanyar, i per això necessito un jutge que pensi com jo, o un propietari d'un diari que pensi com jo, perquè si no serem accidents de la història. Jo sé que al 2033 hi haurà una persona en aquest Congrés que dirà «com deia Irene Montero...», i Irene Montero serà la millor, i ho dirà gent que inclús políticament ha intentat matar-la avui. Això és com els que diuen que van córrer davant dels grisos. Quanta gent diu que ha corregut davant dels grisos? Més que la quantitat d'espanyols que existeixen! Si fos cert, hauríem guanyat.

Montero > Durant massa dècades ens havien dit que eren impossibles moltes coses que hem demostrat que es poden fer

En qualsevol cas, hem de centrar-nos en l'avui, implicar-nos en molts casos... I saber que això té un cost, que l'equilibri és complicat. I això no ho acabem d'entendre mai. Tinc la sensació que mai ens posem d'acord. Que l'esquerra a l'esquerra del PSOE, que l'esquerra rupturista espanyola i l'independentisme d'esquerres basc i català, som com aquelles dues persones que s'agraden, però que mai coincideixen solteres. Mai som capaços d'unir en el mateix moment els esforços. I crec que això és un problema.

Irene Montero > Sí que crec que l'Estat és reformable. La potència d'aquests últims anys és que hem demostrat que sí que és possible el que ens deien que no ho era. Durant massa dècades ens havien dit que eren impossibles moltes coses que hem demostrat que es poden fer. Ara la pregunta important per a aquells que volem transformar és si estem disposats a fer-ho. Hem vist que és possible, però que per fer-ho s'han de fer coses que et faran pagar un cost. Necessitem el millor de les nostres cultures democràtiques i de les cultures militants transformadores. Necessitem també molta memòria,

perquè una de les coses que m'al·lucina és pensar que els germans grans dels amics dels meus fills no han viscut mai una vaga general. I això és una experiència democràtica de primer ordre, sense la qual et pots creure que la forma en què es conquereixen els drets o que es fan les transformacions, és que et votin. I llavors arribes al govern espanyol i ho fas com si no existissin conflictes, problemes, dificultats, és tot mecànic... Poses un programa, et presentes a les eleccions, governes, compleixes amb el programa... I no és això. Per fer això no necessitaríem polítics, simplement necessitaríem escriure les coses en un paper. Les coses no funcionen així, i hi ha un altíssim cost sempre que vols transformar. Aquests anys han demostrat que és possible. Si estem disposades, és possible.

Gabriel Rufián > Crec que ens sentirem molt orgullosos del que ha succeït aquests últims anys. Moltes de les coses que han succeït eren impensables i impossibles. Aquesta ferocitat i gana que tenim és positiva. Hem avançat molt més del que sembla, i amb el temps es veurà. I crec que desgraciadament arribarà

un temps més obscur, en el que es recordarà aquest temps amb enyorança i admiració. Moltes de les coses que s'han fet s'han fet amb bona fe, i en molts casos amb costos personals terribles. Vull creure que la gent revisarà amb admiració moltes de les coses que hem fet.

Irene Montero: > Tant de bo no vinguin temps obscurs. Crec que la clau d'aquest moment és que això que ja està fet, no sigui una anècdota. El nostre repte ara és que les aliances, les propostes i les esperances es converteixin en quelcom més estructural que anecdòtic, encara que no es puguin guanyar les eleccions eternament. ■

variables

El preu d'una inversió insuficient

vista prèvia >

La xarxa ferroviària a Catalunya no funciona com ho hauria de fer. Des de 1990, cap Pla de Rodalies s'ha executat completament —entre un 6% i un 35% d'execució— fet que fa evident la baixa inversió i l'endarreriment de dècades per posar al dia un servei clau per al país. Una situació que afecta milers d'usuaris diàriament, que requereix d'una gran inversió urgent i que planteja reptes com el traspàs a la Generalitat.

Mònica Peinado

Periodista

@Monicapeinado

A Rodalies, hi ha retards quatre de cada cinc dies. Ho diuen les dades de l'Administrador d'Infraestructures Ferroviàries (Adif) relatives al 2022¹ que posen xifres concretes al que tothom, poc o molt, percep: que aquest servei essencial en la mobilitat de Catalunya, que utilitzen cada dia 400.000 persones, té problemes de fiabilitat que afecten el dia a dia dels seus usuaris. No totes les incidències tenen el mateix origen ni el mateix grau d'afectació. Algunes han paralytitzat totalment la circulació de trens i d'altres han afectat en forma de retard a un grapat de trens del mil·ler que circulen cada dia. Més d'un terç de les demores es produeixen per factors externs com la meteorologia, els atropellaments —suïcidis en la majoria dels casos— i actuacions incíviques que s'han disparat en els darrers mesos. Però el gruix de les incidències tenen a veure amb problemes que afecten la infraestructura i els trens. Aquestes últimes s'expliquen, en part, per la insuficient

inversió que s'ha fet a la xarxa ferroviària convencional i en el material rodant d'aquest servei en les darreres dècades. Des del 2020, també hi tenen molt a veure les obres que s'hi estan fent.

Aquest article analitza com la baixa inversió que s'hi ha fet des dels anys 1990 ha repercutit directament en el servei que s'ofereix a la ciutadania. Veurem com un govern espanyol rere un altre han promès una pluja de milions per a la xarxa ferroviària convencional de Catalunya i com aquests diners, per un o altre motiu, no han acabat d'arribar. També ens aturarem a explicar quines actuacions s'hi estan duent a terme ara mateix dins del Pla de Rodalies 2020-2030 i a quin ritme. Això ens ha de permetre albirar quin és el futur que ens espera pel que fa a les millores en la infraestructura i en els trens. També analitzarem l'escenari que s'obre amb el «traspàs integral» de Rodalies que han acordat el PSOE i Esquerra Republicana, en el marc del pacte per la investidura de Pedro Sánchez (1972) a finals de 2023. Un acord que amplia les competències de la Generalitat.

Una inversió baixa

El sistema de Rodalies, tal com l'entendem ara, data de 1989, quan Renfe va reorganitzar les seves activitats en diferents unitats de negoci. Un any després, el ministeri de Transports, Turisme i Telecomunicacions, el seu nom oficial llavors, va presentar un pla d'inversions als diferents territoris que tenien servei de *Cercanías*. Aquest *Plan de Transporte de Cercanías 1990-1993*² preveia una inversió de 46.800 milions de pessetes —el que serien 281.273.665 en euros— a Madrid i menys de la meitat, 22.400 milions de pessetes —134.626.711 en euros—, per a Barcelona. La diferència amb la capital de l'Estat no va ser només amb la previsió d'inversió, sinó que també hi va haver diferències a l'hora d'executar les obres previstes en el termini que s'havien de fer. Al final del període, a Madrid s'hi havien invertit prop de 15.000 milions de pessetes, una tercera part del previst. I a Barcelona només 1.300 milions de pessetes, un irrisori 6%

1 PUENTE; OLIVERES, «Examen Rodalies: retrasos graves cuatro de cada cinco días y más de 2.000 trenes cancelados».

2 MINISTERIO DE TRANSPORTES, TURISMO Y COMUNICACIONES. «Plan de Transporte de Cercanías, 1990-1993».

La història d'una inversió molt baixa d'aquest primer pla s'ha anat repetint al llarg dels darrers 30 anys

del que apareixia consigna en el pla. Podem dir que la història d'una execució molt baixa d'aquest primer pla s'ha anat repetint al llarg dels darrers 30 anys i ens ha deixat una xarxa ferroviària convencional que ha crescut poc i que ha patit, i pateix encara, problemes per falta de renovació i modernització de les seves instal·lacions o per un manteniment insuficient.

Al 2006, als problemes que arrossegava la xarxa de Rodalies, per una situació que la patronal Foment del Treball qualifica de «*manca crònica de la inversió necessària*»,³ es van sumar les incidències provocades per les obres de l'AVE a l'accés sud a Barcelona. La més greu va ser l'esvoranc que es va registrar a Bellvitge a l'agost del 2007, que va obligar a tallar la circulació entre aquest punt i l'estació de Sants, afectant tots els trens que venien del sud durant un mes i mig. La indignació ciutadana i política era tan gran que el ministeri de Foment de la socialista Magdalena Álvarez (1952) va decidir crear un Centre de

Coordinació d'Operacions Ferroviàries a Barcelona. Al capdavant hi va posar el secretari d'estat d'Infraestructures, Víctor Morlán (1947), que es va instal·lar a Barcelona. Els objectius d'aquest gabinet de crisi eren recuperar la normalitat al servei de Rodalies i portar l'Alta Velocitat a la capital catalana. A més, la presència de Morlán volia rebaixar també la tensió amb la Generalitat i els ajuntaments més afectats.

Les incidències provocades per l'arribada de l'AVE tenien data de caducitat, desapareixerien quan s'acabessin les obres. Però els problemes a Rodalies anaven més enllà dels treballs de construcció de la nova infraestructura. La Generalitat, l'Ajuntament de Barcelona, l'oposició i la ciutadania demanaven, uns amb un to més elevat que altres, millores en el funcionament del servei. Tal era el descontentament que, al desembre del 2007, la plataforma Dret a Decidir, amb el suport de 200 entitats ciutadanes i de partits com CiU, ERC i ICV-EUIA, va convocar una manifestació contra els problemes a Rodalies que va acabar amb un clam pel dret a decidir sobre les infraestructures.

En una intervenció al Fòrum Nueva Economía al novembre de 2007, el president de la Generalitat, José Montilla (1955), va parlar del «maltractament inversor» que s'havia infringit a Catalunya per part dels governs del PP —no va dir res dels executius socialistes— i advertia que aquesta situació agreujava la desafecció emocional dels catalans amb la política i amb «*España*».⁴

Per intentar redreçar la situació que havia generat una desconfiança absoluta en el funcionament dels trens, el govern espanyol va elaborar i presentar el Pla de Rodalies 2008-2015⁵ amb un seguit d'actuacions a la xarxa ferroviària que sumaven 4.000 milions d'euros d'inversió a Catalunya. Sobre el paper, això permetria fer un salt en la qualitat i la capacitat de la xarxa de Rodalies. Però, com ha passat tradicionalment, del que es planifica al que s'acaba executant hi ha una distància molt llarga. Segons les dades que el Departament de Territori recull al document Inversió

4 PARDÓ DE VERA, ANA. «Montilla advierte de la 'desafección' de Catalunya hacia España».

5 MINISTERIO DE FOMENTO. «Plan de Infraestructuras Ferroviarias de Cercanías de Barcelona 2008-2015».

3 FOMENT DEL TREBALL. «El dèficit d'Inversió en Infraestructures a Catalunya 2009-2022».

No es va fer cap línia nova, ni cap desdoblament, ni la major part de les estacions i intercanviadors previstos

de l'Estat a Catalunya i Incompliment de compromisos,⁶ al final del pla s'havia executat només un 14% del previst. No es va fer cap línia nova, ni cap desdoblament, ni la major part de les estacions i intercanviadors previstos, només, segons el document de seguiment del govern, l'estació de Sagrera-Mediana.

L'argument del Ministeri de llavors va ser la crisi financera, que va obligar a fer retallades en molts àmbits, també en les infraestructures. Es va paraitzar, per exemple, el projecte per desdoblar la línia R3 de Rodalies o el nou accés ferroviari a l'aeroport del Prat, que havia de portar el tren també a la Terminal 1. Ara mateix, aquesta infraestructura encara no s'ha acabat, mentre que el projecte de portar el tren a l'aeroport de Madrid sí que es va mantenir viu i es va acabar el 2011. La crisi financera va ser prou important com per justificar un alentiment de les actuacions, però no una inversió tan baixa, ni durant tants anys.

6 DEPARTAMENT DE TERRITORI. «Inversió de l'Estat a Catalunya i Incompliment de compromisos. (Juny 2002)».

El resultat va ser que Rodalies continuava patint, es multiplicaven les Limitacions Temporals de Velocitat (LTV), que obligaven els trens a circular més lent en alguns punts perquè hi havia millores pendents que no acabaven d'arribar. Per tant, era evident que hi havia una sèrie d'actuacions que, des del punt de vista de la Generalitat, no podien esperar que l'economia millorés per reactivar les actuacions del Pla de Rodalies que van quedar al calaix. Per això, al 2013 i a iniciativa del govern català, la ministra de Foment, Ana Pastor (1957), del PP, i el conseller de Territori i Sostenibilitat, Santi Vila (1973), de Convergència, van acordar un «Pla d'Actuacions Prioritàries»⁷ per valor de 306 milions d'euros que s'havien d'executar entre 2014 i 2016. Però tampoc es va donar compliment a aquest compromís que havien signat les dues parts. Segons dades de la Generalitat, només es van tirar endavant un 35% de les actuacions en el termini previst.

Al 2017, ja en ple procés independentista, el president del govern

7 DEPARTAMENT DE TERRITORI. «Pla d'Actuacions Prioritàries a Rodalies».

espanyol, Mariano Rajoy (1955), va organitzar un acte al Palau de Congressos de Catalunya on va reunir empresaris, representants diversos de la societat civil catalana i polítics. En la seva intervenció, va assegurar que Espanya estava sortint de la crisi més greu de la història i que, en aquell moment, un cop solucionades les urgències per evitar el rescat econòmic i reduir el dèficit públic, podrien tornar a fer inversions.

Va prometre que entre 2017 i 2020 s'invertirien a Catalunya 4.200 milions d'euros en infraestructures. Eren una mica més de mil milions cada any, i això, de fet, era el que s'havia anat pressupostant en els exercicis anteriors. Ho explicava *El País* en la notícia posterior a l'acte,⁸ on concretava que l'Estat havia previst 1.068 milions en els comptes de 2015 i 1.178 en els de 2016. El que prometia Rajoy suposava un salt respecte a les inversions realment executades altres anys, però eren quantitats molt similars a les que s'havien pressupostat al-

8 PIÑOL; CORDERO, «Rajoy anuncia 4.200 millones de inversión en Cataluña hasta 2020».

Tot aquest històric explica que la baixa execució de les inversions pressupostades en infraestructures estigui al centre dels retrets de Catalunya al govern de l'Estat

tres vegades i no s'havien executat. Per a Rodalies, el president Rajoy va prometre 2.000 milions d'euros, gairebé la meitat del total, conscient que les queixes anaven en augment per les contínues incidències. D'aquests diners, però, se'n van invertir menys d'una tercera part.

Tot aquest històric explica que la baixa execució de les inversions pressupostades en infraestructures estigui al centre dels retrets de Catalunya al govern de l'Estat. És un problema que ha afectat diferents infraestructures del país, però especialment Rodalies.

Segons les dades oficials d'Adif, que va publicar *Eldiario.es*, al 2022 van haver-hi 284 dies amb alguna incidència a Rodalies, quatre de cada cinc jornades, com explicàvem a l'inici d'aquest article. Aquests problemes van provocar la cancel·lació de prop de 2.000 trens i retards a més de 17.600 combois, el que significa un 5,6% del total.

D'acord amb el criteri de la Generalitat, Adif i Renfe notifiquen les incidències que provoquen un retard acumulat de més de 100 minuts.

I aquí s'inclouen problemes de diferent gravetat: es compta igual un problema a les vies que provoqui retards de dos minuts a 51 trens, que la caiguda del Control de Tràfic Centralitzat (CTC) que va obligar a aturar la circulació de tots els trens a Catalunya. Per això, és important saber els minuts de retard acumulats de cadascuna de les incidències. Les línies que van tenir més problemes al 2022 són les que fan un recorregut més llarg: l'R4 —que va de Manresa a Sant Vicenç de Calders— amb 222 i l'RG1 —que va de Portbou a L'Hospitalet de Llobregat— amb 171.

Els ministeris de Foment en els darrers 30 anys han invertit a Catalunya, però no prou, i la clau està també en analitzar on han anat a parar els recursos que s'hi han destinat. La prioritat era l'Alta Velocitat

L'enginyer i responsable de Coneixement del Col·legi de l'Enginyeria de Camins, Jordi Julià, assegura que «no podem dir que l'Estat no ha invertit a Catalunya en els darrers 30 anys, però si es compara el que s'ha dedicat a carreteres o a l'Alta Velocitat amb el que s'ha destinat a Rodalies,

la diferència és molt important i això ha repercutit en el funcionament del servei». El president de Promoció de Transport Públic, Adrià Ramírez, assegura que, en el cas de la xarxa ferroviària convencional està clar que hi ha hagut una «*baixa inversió crònica durant 28 anys*».

La prioritat dels governs espanyols, com apunta Julià, es va centrar a l'Alta Velocitat. El president del govern espanyol entre 2000 i 2008, José María Aznar (1953), va prometre actuacions per aconseguir que totes les capitals de província estiguessin a menys de quatre hores de viatge de Madrid.⁹ I ningú es va atrevir a revisar les línies d'altres prestacions que s'havien projectat. Això va fer que, segons recull un informe de l'Autoritat Independent de Responsabilitat Fiscal (AIREF),¹⁰ entre 1990 i 2018 l'Estat invertís 56.000 milions d'euros en l'Alta Velocitat i només 3.600 a Rodalies, la majoria a Madrid. El mateix informe de l'AIREF conclou que la inversió a la xarxa

9 AZNAR, Discurs d'Investidura, 25 d'abril del 2000.

10 AUTORIDAD INDEPENDIENTE DE RESPONSABILIDAD FISCAL (AIREF), «Infraestructuras de transporte».

Moltes de les actuacions que recull són les que ja estaven al pla del 2008, de manera que també serveix per constatar el retard

convencional ha estat insuficient per a «un servei que acumula el 90% dels usuaris del ferrocarril a Espanya».

El director del Centre d'Innovació del Transport (CENIT), Sergi Saurí, apunta que estan pendents algunes actuacions per desfer colls d'ampolla de la xarxa i assegura que l'altre gran origen dels problemes és una baixa inversió en manteniment. Explica Saurí que «els primers anys pot ser no es nota gaire», però «amb el temps els problemes es van succeint i agreujant exponencialment».

La factura de la poca atenció a la xarxa convencional la va pagar primer Catalunya, però altres sistemes de *Cercanías* estan patint també ara els resultats d'una baixa inversió a la seva xarxa. Per exemple, Madrid, on durant anys ens hem emmirallat perquè ha rebut molts més diners, també està patint ara problemes de fiabilitat en el servei per incidències relacionades amb les infraestructures. Per posar un exemple, Adif ha notificat aquest mes d'octubre divuit incidències que han provocat retards a una o més línies de *Cercanías* Madrid. La gran majoria, catorze, per problemes a la infraestructura o els

trens, tres per tempestes i una per un atropellament.

Els Pressupostos Generals de l'Estat del 2022 han estat els primers en molts anys que han recollit una inversió més elevada per la xarxa ferroviària convencional que per la d'alta velocitat. I s'ha repetit també en els comptes d'aquest 2023.

Un nou pla per millorar la situació

Fet el repàs històric, ens centrem ara en el ritme inversor actual. Al 2020, el ministeri de Transports, Mobilitat i Agenda Urbana (MITMA) va presentar un nou Pla de Rodalies¹¹ que preveu invertir més de 6.300 milions d'euros fins el 2030. Moltes de les actuacions que recull són les que ja estaven al pla del 2008, de manera que serveix per constatar el retard de més d'una dècada, tirant baix, d'actuacions fonamentals.

El pla està dividit en dos períodes diferents. Entre el 2020 i el 2025 s'han d'invertir més de 4.600 milions

d'euros a la xarxa de Rodalies i 1.700 més fins al 2030. Segons el MITMA, a 31 d'agost de 2023, ja s'havien adjudicat obres per valor 2.356 milions, gairebé la meitat del previst, i les dades d'execució superen els mil milions. Per tant, sembla que el pla va a un ritme adequat i sobretot, està posant fil a l'agulla a projectes que fa anys que haurien d'estar fets. El president de PTP, Adrià Ramírez, afirma que ara hi ha un pla de Rodalies realista que «amb més o menys encert i amb algun desajust» s'està complint, a diferència del que va succeir amb els anteriors.

Entre les obres que s'han impulsat, hi ha el desdoblament de la línia R3, que augmentarà la capacitat en aquest corredor. Ara mateix, el MITMA ha activat tots els projectes per duplicar la via entre Montcada i Vic,¹² fins i tot, alguns dels trams que no estaven previstos en el pla de Rodalies 2020-2030. Els tràmits i les actuacions estan més o menys avançats en funció del tram que es miri: en alguns ja hi ha obres, com és el cas del Parets - La Garriga,

¹¹ ADIF i RENFE. «Actualització del Pla de Rodalies de Catalunya 2020-2030».

¹² PEINADO, «El ministeri activa el desdoblament de l'R3 en tot el recorregut entre Montcada i Vic».

Es necessitaran 15 o 20 anys d'inversió continuada per recuperar el temps perdut

i en d'altres tot just s'ha fet el primer pas per decidir com s'actuarà, com passa en el cas de La Garriga-Centelles. També s'està fent el soterrament de Sant Feliu de Llobregat, s'ha licitat el de Montcada i Reixac, s'han iniciat les obres per allargar les andanes de l'estació d'Arc de Triomf de Barcelona i s'han posat en servei quatre noves estacions de les deu previstes. S'està redactant també l'estudi d'alternatives per una nova línia de tren entre Castelldefels i Barcelona amb un tercer túnel per Rodalies que creuaria la ciutat i que milloraria, i molt, el funcionament del servei perquè un dels grans problemes de la xarxa actual és la saturació dels dos túnels de Barcelona, especialment el de Plaça de Catalunya.

El pla també preveu una inversió important pel que anomena «reposició d'actius», que significa renovar senyalització i enclavaments i fer millores a ponts, trinxeres o viaductes. No són obres d'ampliació de la infraestructura ferroviària ni construcció de noves estacions, sinó que són actuacions que podríem dir de manteniment, però que va més enllà de l'ordinari i que busquen millorar la fiabilitat de

la xarxa. Aquí, segons fonts del Pla de Rodalies, també s'han adjudicat el 50% dels treballs previstos.

El Ministeri i els experts coincideixen en el fet que les millores no es notaran a curt termini, entre d'altres coses, perquè el nombre d'actuacions que es poden fer a la vegada a la xarxa ferroviària és limitat. Durant aquest 2023, hi ha obres com les de Sant Feliu o les del Corredor del Mediterrani entre Martorell i Castellbisbal que han obligat a inutilitzar una via, de manera que hi poden passar menys trens i, quan hi ha una incidència, la recuperació de la normalitat triga més de l'habitual per l'estrès al que està sotmès ara el sistema. En els darrers mesos, els usuaris de la línia R4 són els que ho estan patint més i moltes de les incidències tenen a veure amb els treballs en marxa. Ara mateix, està tallada també la línia R3 per les obres de desdoblament que es fan entre Parets i La Garriga.

Jordi Julià explica que es necessitaran 15 o 20 anys d'inversió continuada per recuperar el temps perdut. Diu que no es pot córrer per arreglar-ho en dos dies perquè «ni

el sector de l'enginyeria pot fer tants projectes, ni les constructores tantes obres, ni el sistema ho admetria, ja que les actuacions s'han de fer mentre els trens continuen passant». En aquest sentit, recorda que Ferrocarrils de la Generalitat ha trigat 20 anys per desdoblar el traçat entre Plaça Espanya i Martorell. «*Es complicat —diu Julià— però es fa*».

Incorporació de trens nous i més maquinistes

El Pla de Rodalies també preveu la compra de nous trens perquè en els darrers anys, als problemes de les infraestructures, s'hi han sumat també els del material rodant que ha envellit —la darrera compra de trens es va fer al 2007—, té més avaries i han de passar més sovint pels tallers.

A finals del 2022, Renfe va formalitzar l'encàrrec: 101 trens per a Rodalies que suposaran una inversió de 858 milions d'euros. Els combois els estan fabricant Alstom, Stadler i CAF i seran més moderns, accessibles i amb un 20% més de places que els actuals CIVIA. Serviran per substituir les unitats més antigues que donen

El Ministeri no ha assignat fins ara a la Generalitat els diners per pagar a Renfe el cost de prestar aquests serveis

més problemes i han de passar més sovint pel taller, i també incrementarà el nombre de trens, que passaran de 270 a 300. La ministra de Transports entre 2021 i 2023, Raquel Sánchez (1975), destacava l'augment de fiabilitat que aquestes noves unitats aportaran a la xarxa i també l'increment de capacitat. Segons el president de Renfe, Raül Blanco, els trens passaran de portar entre 600 i 700 viatgers a 900. Això vol dir que, si es fan dobles composicions, en hora punta es podran arribar a transportar fins a 1.800 persones. Renfe també ha augmentat el número de maquinistes per evitar els problemes que genera una plantilla curta quan hi ha imprevistos. Segons l'empresa operadora, actualment hi ha prop de 800 maquinistes a Rodalies, un 6,5% més que al 2018 i preveu incorporar més maquinistes en els propers mesos.

El traspàs pactat entre PSOE i ERC canvia l'escenari

Des de fa anys, el govern de la Generalitat ha estat demanant el traspàs «integral» de Rodalies a Catalunya per poder millorar el servei. Fa més

d'una dècada que la Generalitat és la titular del servei de Rodalies i Regionals que opera Renfe. Això significa que pot determinar horaris, freqüències, recorreguts dels trens i tarifes. Però hi ha una part fonamental del traspàs que, tants anys després, no s'ha executat. El Ministeri no ha assignat a la Generalitat els diners per pagar a Renfe el cost de prestar aquests serveis —es calcula que serien entre 350 i 400 milions d'euros anuals— sinó que, directament, els dona a l'empresa operadora. Això deixa el govern català sense una eina fonamental de pressió davant l'empresa ferroviària perquè, al final, com han recordat moltes vegades des del govern, «*qui paga mana*».

Aquesta part econòmica depèn d'un acord polític i s'hagués pogut tancar de manera immediata. Però, de moment, segueix pendent. La ministra de Transports entre 2021 i 2023, Raquel Sánchez, posava com a condició per traspasar els diners que la Generalitat signés un contracte programa amb Renfe. És el document que estableix les línies bàsiques del servei que ha de donar l'operador ferroviari i en quines condicions. Però el departament de Territori havia insistit en

el fet que no signaria cap document d'aquest tipus amb l'operadora espanyola i, a més de reclamar els diners per pagar el servei, ha estat demanant també «tots els trens i totes les vies». Ho van fer els responsables del Departament de Territori entre 2016 i 2023, Josep Rull (1968), Damià Calvet (1968), Jordi Puigneró (1974), Juli Fernández (1977) i l'actual consellera Ester Capella (1963).

Aquesta petició no havia estat atesa per part de cap govern espanyol, però el resultat de les eleccions del 23 de juliol del 2023 va canviar l'escenari. El PSOE necessitava els vots de les formacions independentistes per investir Pedro Sánchez i Esquerra Republicana va situar entre les seves demandes per votar el candidat socialista, el traspàs integral de Rodalies. Després de setmanes de negociació, entre la Castanyada i el dia de Tot Sants es va tancar l'acord. El govern català parla d'un traspàs integral a la Generalitat perquè s'inclouen recursos econòmics, trens i vies, tot i que no és exactament el que havien estat demanant.

L'operador de Rodalies deixarà de ser Renfe, però no serà Ferrocarrils

El document subscrit per socialistes i republicans recull que aquest acord de traspàs s'ha de culminar en aquesta legislatura

de la Generalitat ni cap altra empresa pròpia del govern qui presti el servei. Es crearà una empresa mixta amb l'Estat, amb participació majoritària de la Generalitat, que s'anomenarà Rodalies Catalunya. El consell d'administració serà paritari amb un president proposat per la Generalitat que tindrà vot de qualitat. Tot i això, les decisions estratègiques s'adoptaran per majoria qualificada, el que vol dir que s'hauran de consensuar amb l'Estat.

Segons l'acord, Rodalies Catalunya tindrà els trens i el personal que ara utilitza Renfe per prestar el servei i es garantiran els drets adquirits dels treballadors. Tot i aquest compromís, els comitès d'empresa de Renfe i Adif havien convocat cinc dies de vaga per protestar pel traspàs, però les van anul·lar, amb tot sense tancar la porta a mobilitzar-se més endavant, després que el nou ministre de Transports, Óscar Puente (1968), els garantís que mantindrien els seus drets, que estarien informats de la negociació i que es respectaria «la integritat del Grup Renfe i d'Adif». Malgrat el que pugui

semblar, el departament de Territori assegura que aquesta darrera afirmació no és incompatible amb el fet que Renfe deixi de prestar el servei a Catalunya.

Pel que fa a la infraestructura, el PSOE es compromet al fet que el ministeri traspassarà a Catalunya la titularitat de les vies per on passen de forma «exclusiva» serveis de la Generalitat, és a dir, Rodalies i Regionals. L'escrit concreta que, com a mínim, serà la infraestructura per on passen les línies R1, R2 i R3. El traspàs de la titularitat, i això és important, anirà acompanyat dels diners per fer les inversions i el manteniment necessari.

L'acord també recull que una comissió estudiarà la resta de la xarxa per determinar si, més endavant, es poden traspassar altres trams de via a la Generalitat. Aquesta fórmula de traspàs, de moment parcial i que es farà per fases planteja un repte de gestió. S'haurà de determinar si Adif segueix gestionant tot el trànsit ferroviari de Catalunya, encara que passi per vies de diferents titulars, i quin paper jugarà en aquest sentit la Generalitat.

El govern també podrà participar en l'execució del Pla de Rodalies i participar en les decisions per determinar quines són les obres prioritàries. L'acord amb els socialistes preveu un compromís vinculant d'inversió anual que inclourà una clàusula econòmica de garantia que no s'ha definit encara.

En l'apartat econòmic, el PSOE s'ha compromès al fet que el ministeri transferirà a la Generalitat els diners per pagar a Renfe el servei que han prestat durant aquest 2023. I de cara als anys posteriors assumirà el cost dels serveis que es van traspassar al 2010, però també en podrà incorporar d'altres que s'hi han afegit, com per exemple, l'increment de freqüències entre Manresa i Lleida.

El document subscrit per socialistes i republicans recull que aquest acord de traspàs s'ha de culminar en aquesta legislatura. De moment, el govern ha nomenat el fins ara coordinador del Pla de Rodalies, Pere Macias (1956), com a comissionat del traspàs. Serà l'encarregat de pilotar les negociacions amb el ministeri de Transports per materialitzar el traspàs. Macias és una figura respectada al sector per la seva formació —és enginyer de camins— i

Des del 1990, els diferents governs espanyols han promès inversions milionàries per millorar el servei de trens a Catalunya

trajectòria —va ser conseller de Política Territorial, president del Cercle d'Infraestructures i coordinador del Pla de Rodalies.

Mentre s'intenta avançar en els acords del traspàs, el que està clar és que caldrà una major coordinació i col·laboració entre els diferents actors implicats, Ministeri, Generalitat, Renfe i Adif. Serà necessària mentre el traspàs es materialitza i també després.

A més, com apunten els experts Sergi Saurí i Adrià Ramírez, també caldrà que, en paral·lel, la Generalitat concreti quins són els serveis que voldrà prestar en els propers anys i quines actuacions són necessàries per poder-ho fer.

De tot el que hem repassat en aquest article, es desprèn que queda molta feina per fer per transformar Rodalies i incrementar la fiabilitat del servei. Però, a diferència d'altres moments, s'hi està posant fil a l'agulla.

Conclusions

El servei de Rodalies, amb una puntualitat, segons Renfe, del 90%,

té molt camí per fer per reduir el nombre d'incidències que es registren al llarg de l'any. Les que estan provocades pels colls d'ampolla de la xarxa o un manteniment insuficient és de preveure que s'aniran resolent a mesura que es facin les inversions previstes a l'actual pla de Rodalies i els que es facin en el futur. Les que tenen a veure amb trens que han envellit es reduiran amb l'arribada dels nous combois. I les que es produeixen per factors externs, com els actes incívics, requeriran un pla decidit de les administracions per incrementar la vigilància i posar sancions.

Entre 1990 i 2018, la inversió a la xarxa ferroviària convencional a Catalunya ha estat del tot insuficient per garantir l'increment de capacitat, el nivell de manteniment i la modernització que requeria aquesta infraestructura. Això s'ha traduït amb nombroses incidències que fa anys que passen factura als usuaris de Rodalies.

Des del 1990, els diferents governs espanyols han promès inversions milionàries per millorar el servei de trens a Catalunya. Però el que

realment s'ha executat ha quedat molt lluny dels objectius que es van marcar i del que necessitava la xarxa ferroviària convencional.

El gruix de les inversions ferroviàries a Espanya s'han destinat a l'Alta Velocitat, quan són els serveis de proximitat els que tenen el 90% dels usuaris de tren. Segons l'informe de l'AIREF, entre 1990 i 2018 l'Estat va invertir 56.000 milions d'euros en l'alta Velocitat i només 3.600 a Rodalies i Cercanías.

En ple 2023, s'estan executant les inversions previstes en el Pla de Rodalies 2020-2030, moltes de les quals ja estaven al pla del 2008. A 31 d'agost, ja s'havien adjudicat obres per valor de 2.300 milions d'euros, la meitat del pressupost previst entre 2020 i 2025. Això vol dir que aquest pla avança millor que els anteriors i, si continua aquest ritme inversor, pot arribar al 2030 amb un elevat grau d'execució.

Les actuacions que contempla el pla per ampliar la capacitat de la xarxa i per millorar la infraestructura existent no es poden fer en dos dies perquè no es pot tallar la circulació de trens per treballar ni elevar l'actu-

Amb el nou escenari, serà fonamental la coordinació entre els diferents actors implicats

al nivell d'estrès de la xarxa ferroviària per les obres que s'hi fan. Diuen els experts que es necessitaran 15 o 20 anys d'inversió continuada per recuperar el temps perdut.

Ministeri i Generalitat han de concretar el traspàs de Rodalies que han pactat el PSOE i ERC en el marc del pacte per la investidura de Pedro Sánchez. El document consensuat entre els dos partits preveu que una empresa mixta Estat-Generalitat —Rodalies Catalunya— i no Renfe, operi aquest servei.

El pacte també recull que el govern català serà el titular, en un primer moment, de les vies per on circulen les línies R1, R2 i l'R3. El compromís és analitzar la resta de la xarxa per determinar quins altres trams de vies es poden transferir més endavant a la Generalitat.

Amb el nou escenari, serà fonamental la coordinació entre els diferents actors implicats en la planificació de les inversions i en la circulació de trens de Rodalies perquè tot funcioni. ■

■ Bibliografia

ADIF i RENFE. «Actualització del Pla de Rodalies de Catalunya 2020-2030» [en línia]. Disponible a: <www.renfe.com>.

AUTORIDAD INDEPENDIENTE DE RESPONSABILIDAD FISCAL, (AIREF). «Infraestructuras de transporte». [en línia]. Disponible a: <www.airef.es>.

AZNAR, JOSÉ MARÍA. «Discurs d'Investidura, 25 d'abril del 2000» [en línia]. A *La Moncloa*. Disponible a: <www.lamoncloa.gob.es>.

DEPARTAMENT DE TERRITORI. «Inversió de l'Estat a Catalunya i incompliment de compromisos (Juny 2002)» [en línia]. Disponible a: <www.govern.cat>.

DEPARTAMENT DE TERRITORI. «Pla d'Actuacions Prioritàries a Rodalies». [en línia]. Disponible a: <www.govern.cat>.

FOMENT DEL TREBALL. «El dèficit d'Inversió en Infraestructures a Catalunya 2009-2022» [en línia]. Disponible a: <www.foment.com>.

MINISTERIO DE TRANSPORTES, TURISMO Y COMUNICACIONES. «Plan de Transporte de Cercanías, 1990-1993» [en línia]. Disponible a: <www.mitma.es>.

MINISTERIO DE FOMENTO. «Plan de Infraestructuras Ferroviarias de Cercanías de Barcelona 2008-2015» [en línia]. Disponible a: <www.lamoncloa.gob.es>.

PARDO DE VERA, ANA. «Montilla advierte de la 'desafección' de Catalunya hacia España» [en línia]. A *Público*, de 6 de novembre de 2007. Disponible a: <www.publico.es>.

PEINADO, Mònica. «El ministeri activa el desdoblament de l'R3 en tot el recorregut entre Montcada i Vic» [en línia]. Disponible: <www.cadenaser.com>.

PIÑOL, Àngels; CORDERO, Dani. «Rajoy anuncia 4.200 millones de inversión en Cataluña hasta 2020» [en línia]. A *El País* de 28 de març de 2017. Disponible a: <www.elpais.com>.

PUENTE, Arturo; OLIVERES, Victoria. «Examen Rodalies: retrasos graves cuatro de cada cinco días y más de 2.000 trenes cancelados» [en línia]. A *eldiario.es*, 6 de maig de 2003. Disponible a: <www.eldiario.es>.

JEFATURA DEL ESTADO. «Ley del Sector Ferroviario, del 30 de septiembre del 2015». [en línia]. A *BOE*, núm. 234. Disponible a: <www.boe.es>.

full de càlcul

Individualisme estatista: la filosofia pública de l'estat del benestar suec

vista prèvia >

Quina és la relació entre la família, l'Estat i l'individu? Quins models hi ha per estructurar una relació clau en la vida de les persones? Al nostre imaginari existeix la visió que els països nòrdics són el paradigma de l'estat del benestar. La forma en què conceptualitzen i articulen la relació entre aquelles tres esferes és, però, menys coneguda. El fort esforç de redistribució i solidaritat col·lectiva que hi ha darrere l'estat del benestar suec, en particular, apunta a un objectiu clar: l'alliberament de l'individu. És el que es coneix com a "individualisme estatista".

Lars Trägårdh

Professor d'Història a la Universitat d'Uppsala

lars.tragardh@ibf.uu.se

El meu interès personal per mirar d'entendre la cultura sueca va ser eclipsat inicialment pel meu desig d'abandonar una societat que percebia limitada i massa ben ordenada. Des de la meva adolescència havia maquinat la meva fugida, al principi com a pura fantasia, més tard amb plans concrets —i finalment reeixits— per aconseguir una beca d'un any als EUA.

En el moment de la meva partida estava molt lluny del meu pensament l'ambició erudita d'explorar les diferències culturals. Dominava molt més la recerca imprecisa però apassionada de la llibertat i l'aventura adolescent. Vaig somiar en la utopia nord-americana, refugiat de la percepció del paternalisme i l'avorriment de Suècia. Quan vaig arribar a Nova York a l'alba d'un dia d'agost del 1970 amb el MV Kungsholm, el clàssic vaixell de la Swedish American Line coneguda per tants emigrants suecs, les meves primeres visions van ser de l'Estàtua de la Llibertat i de les torres bessones del World Trade Center a mig construir. Em va entusiasmar.

En aquell moment, Suècia no es trobava més que a l'inici d'una sèrie de

reformes radicals que donarien lloc a l'estat del benestar suec modern. La política social i familiar era encara força tradicional; l'envergadura tant dels impostos com dels drets socials era modesta segons els estàndards actuals. Tot i haver passat 100 anys de creixement econòmic només superat pel Japó, segons els estàndards nord-americans, Suècia era encara un país pobre. Aviat em van sorprendre les novetats quotidianes, com ara neveres grans i ben proveïdes i la disponibilitat omnipresent de dutxes calentes i, en general, una cultura de consum excessiu.

Un cop als EUA, vaig trigar poc a explorar Manhattan, emocionat per l'antítesi de la seguretat de Suècia, delectant-me amb l'aventura, el caos, i fins i tot el perill. El sexe, les drogues i el rock-and-roll em van cridar. Però amb el temps, la meva fixació per «trobar-me» va començar a complementar-se amb una comprensió més sofisticada tant de Suècia com dels EUA. De vegades, perdre la virginitat cultural pot provocar confusió, però també obre la ment a noves idees. Ja no hi ha res «natural», i tot demana una anàlisi comparativa.

En acabar el batxillerat i entrar a la universitat uns anys més tard, certs esdeveniments clau van començar a sacsejar les meves idees preconcebudes, tant de Suècia com dels EUA. En particular, destaca en retrospectiva un esdeveniment: una reunió a l'oficina de beques del Pomona College. Vaig anar-hi per explorar la possibilitat d'assistir-hi i, tot i que tenia clar el tema dels requisits acadèmics, tenia molt menys clara la qüestió de com arribaria a pagar la matrícula, l'allotjament i el menjar, que suposaven unes despeses considerables, fins i tot a principis dels anys 1970.

Em van dir que podia sol·licitar una ajuda econòmica i vaig preguntar què suposava. Em van proposar dues fórmules: la primera contemplava els meus propis ingressos i recursos, és a dir, qüestió senzilla d'una xifra seguida de zeros, i una signatura; però la segona tractava dels meus pares, i es requeria que aportessin unes dades semblants. Això em va deixar perplex. A Suècia s'havien reformat les normes per als ajuts en forma de beques i préstecs, tot eliminant qualsevol consideració d'ingressos o recursos dels pares

La idea de «comunitat» i «societat civil» mantenien una posició central en el llenguatge polític nord-americà, tant com l'individualisme

o del cònjuge. La lògica era que com a adults, si bé encara joves, els estudiants no haurien de deure's al control parental ni dependre d'ells en termes econòmics.

Vaig plantejar aquesta qüestió a l'oficina de beques sense embuts. Atès que era adult, quina rellevància havia de tenir la situació econòmica dels meus pares? Van explicar que als EUA s'esperava que els pares contribuïssin a cobrir el cost de l'ensenyament superior. Aleshores vaig adonar-me del problema, tal com ho veia, que això podria significar que els pares decidirien el seu suport d'una manera que restringiria la llibertat i l'autonomia de l'alumne. Què passaria si, per exemple, m'agradaria especialitzar-me en història, que té perspectives qüestionables de carrera i d'ingressos, i els meus pares em diguessin que només em donarien suport si escollia una especialitat més prometedora, com ara economia, dret o medicina?

L'oferta financera era en gran part immune a aquest argument estrany, però per sort no importava massa, atès que els meus pares eren tan pobres com jo. Però l'experiència em

va fer pensar en aquella diferència de polítiques. Què deia de la relació entre l'Estat, la família i l'individu?

Amb el temps vaig començar a reavaluar alguns dels estereotips més comuns, tant de Suècia com dels EUA. Un d'aquests es refereix al tema de l'«individualisme». Tot i que no es podia negar que la idea de l'individu autosuficient que s'obre camí al món pels seus propis mitjans es trobava al cor mateix de la cultura nord-americana, vaig arribar a la conclusió que hi havia alguna cosa que no s'ajustava a aquesta noció d'«individualisme tenaç». Aquesta es preocupava gairebé exclusivament per les intervencions en què l'Estat s'imposa a la llibertat individual, i obviava, més o menys, allò que fa a lligams de dependència econòmics, socials i culturals, cosa que fa que els nord-americans depenguin molt de les institucions socials col·lectives, com són la família, les esglésies i les organitzacions benèfiques, i no pas les de l'Estat.

Efectivament, vaig adonar-me que la idea de «comunitat» i «societat civil» mantenien una posició central en el llenguatge polític nord-americà, tant

com l'individualisme. De fet, és més, els valors familiars i les referències a la comunitat semblaven més ben valorades que l'autonomia individual. Els EUA em va començar a semblar molt més comunitari que individualista; i fins i tot, quan l'estil nord-americà de «llibertat individual» es contrastava amb el «socialisme» europeu, semblava més una paraula en clau per «anti-estatisme» que no pas una verdadera defensa de l'individualisme per a tothom. Per contra, Suècia, amb el seu creixent èmfasi en les polítiques destinades a alliberar aquells individus que es trobaven històricament en posicions de poder més febles en la família i en altres institucions socials tradicionals, incloses les organitzacions benèfiques i les esglésies, va començar a semblar-me més individualista. Un dels meus professors d'universitat, en Steve Koblik (1941), va encertar-la proclamant que els suecs eren els autèntics individualistes.

Al principi, aquestes observacions van quedar en un racó dels meus pensaments. Estava massa ocupat gaudint del meu dia a dia com a estudiant i hippy a la Califòrnia dels

Existeix un estira-i-arronsa entre dos poderosos impulsos humans: per una banda, el desig de sobirania individual, i per l'altra, la necessitat ineludible de formar part de la societat

anys 1970. Però, quan finalment vaig tornar als estudis universitaris després d'una pausa de vuit anys, vaig començar a comparar Suècia amb els EUA de manera més sistemàtica. Després de llicenciar-me a Berkeley, vaig passar uns quants anys a Berlín com a estudiant de postgrau, comparant Suècia i Alemanya, cosa que em van fer pensar també en les diferències entre aquests dos estats i en com tots dos també es diferenciaven dels EUA.

Amb el temps, tot plegat em va portar a redactar uns quants articles embrionaris i un capítol d'un llibre on explorava aquestes diferències i intentava donar-hi un sentit teòric.¹ També aleshores vaig conèixer el meu futur col·laborador i coautor, en Henrik Berggren, que compartia amb mi una història vital, en haver viscut tant a Suècia com als EUA i a Alemanya. Plegats ens vam embarcar en una empresa que finalment va donar lloc a un llibre sobre Suècia, que ara també està disponible en anglès com *The Swedish Theory of Love: Individualism and Social Trust in Modern*

Sweden [Teoria sueca de l'amor: individualisme i confiança social a la Suècia moderna].²

En aquest llibre intentem desentrañar la paradoxa de Suècia com a llar d'una curiosa raça caracteritzada d'un individualisme social(ista). Argumentem que Suècia mai va ser el paradís socialista que es deia, ni els EUA el refugi de l'individualisme tenaç, tal com s'ha representat.

El punt de partida central és l'estira-i-arronsa entre dos poderosos impulsos humans: per una banda, el desig de sobirania individual, i per l'altra, la necessitat ineludible de formar part de la societat. Per descriure aquesta condició, el filòsof alemany Immanuel Kant (1724-1804) va encunyar una frase que des d'aleshores s'ha convertit en clàssica: *die ungesellige Geselligkeit*,³ és a dir: la insociable sociabilitat. Els humans, va afirmar, tenim un impuls innat per associar-nos amb la nostra pròpia

espècie. Hem de formar part d'una comunitat, no només per sobreviure, sinó també per desenvolupar les nostres capacitats innates. Però aquesta exigència, tant ètica com necessària, també provoca en l'individu una mena de resistència que amenaça de dissoldre la comunitat.

Tot ésser humà, argumentava Kant, té una predisposició a aïllar-se, arrelada en el desig d'«ordenar-ho tot segons el seu propi capritx».⁴ I, tanmateix, aquesta contradicció no és merament una circumstància tràgica que condemna la humanitat a una infelicitat sense fi. De fet, tal com va observar amb contundència l'influent filòsof suec del segle XIX, Erik Gustaf Geijer (1783-1847), la mudança entre comunitat i autonomia serveix per enfortir cadascun dels elements: «Com més pretenen separar-se els individus, més agudament senten la funesta naturalesa d'aquesta necessitat, que, fins i tot en condicions d'odi recíproc, els obliga a forjar vincles de dependència mútua cada cop més estrets».⁵

1 TRÄGÅRDH, «Statist Individualism: On the Culturality of the Nordic Welfare State».

2 BERGGREN; TRÄGÅRDH, *Är svensken människa: Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. BERGGREN; TRÄGÅRDH, *The Swedish Theory of Love: Individualism and Social Trust in Modern Sweden*.

3 KANT, *The Philosophy of Kant: Immanuel Kant's Moral and Political Writings*.

4 *Ibidem*.

5 GEIJER, *Samlade skrifter II*.

El nom que hem donat a aquesta aliança entre Estat i individu, entre comunitat i autonomia, és «individualisme estatista»

Davant d'aquesta paradoxa existencial, totes les societats han volgut trobar un equilibri entre l'imperatiu de les virtuts socials i el desig de llibertat de l'individu. Tanmateix, les solucions a aquest dilema universal han estat diferents arreu del món. Algunes societats han tendit vers el control polític i social, minimitzant la llibertat individual. Altres han intentat disminuir la ingerència de l'estat a l'àmbit privat, tot posant llur confiança en el mercat, les famílies i la solidaritat voluntària en la societat civil. Suècia té interès perquè ha creat un contracte social al servei tant d'un Estat fort com d'una forma extrema d'autonomia individual. No ha transigit ni en un sentit ni en l'altre, sinó que ha entomat la paradoxa kantiana de front i amb ganes.

Hem triat estudiar aquest contracte social des de dues vessants. Per una banda intentem rastrejar-ne la construcció institucional. El que volem mostrar és que el segell distintiu de la Suècia moderna —que no és tant un model com un producte històric— pretén oferir a la seva ciutadania l'alliberament dels vincles tradicionals de comunitat sense posar en perill l'ordre moral

de la societat. De forma aparentment paradoxal, intenta combinar uns alts nivells de confiança social i de fe en les institucions col·lectives, amb una manifestació d'autonomia individual que de vegades es porta a l'extrem. El nom que hem donat a aquesta aliança entre Estat i individu, entre comunitat i autonomia, és «individualisme estatista».

Per altra banda, intentem demostrar què és el que fa que aquest ordre de coses sigui atractiu per a la ciutadania. Al cap i a la fi, el projecte que estudiem s'ha desenvolupat durant, i va coincidir en gran manera amb la democratització de Suècia, en si mateix un procés gradual que va incloure al principi només homes, després dones, nens, ancians i persones que durant molt de temps van estar excloses pel seu estatus ètnic, sexual i en termes de —dis—capacitats. Mentrestant, les elits —que de vegades es van modelar com a enginyers socials i hi van jugar un paper— no eren lliures d'actuar com els plagués, ja que estaven sotmeses a pronunciaments electorals freqüents. El suport popular a aquest contracte social es basa, i així ho sostenim, en una creença generalitzada en la

importància de ser independents dels altres, de ser autònoms, i no pas subordinats o obligats, sigui per deure econòmic, emocional o social. Al nucli d'aquesta convicció hi ha la idea que l'amor i l'amistat veritables, de fet qualsevol relació autèntica, no es basa en la dependència mútua, sinó en la igualtat, la llibertat d'elecció i l'autonomia. A això ho anomenem «la teoria sueca de l'amor».

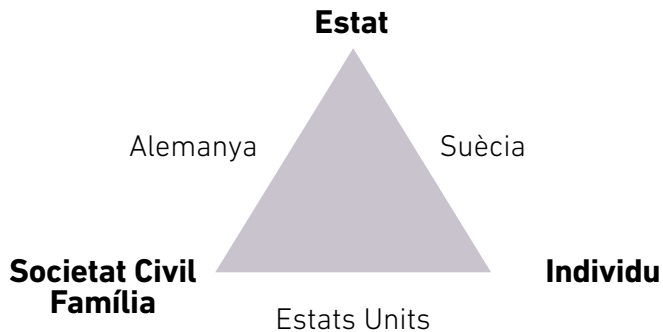
Tot i que el llibre no és formalment comparatiu, tanmateix, examinem Suècia des d'una perspectiva internacional, principalment en relació amb Alemanya i els EUA, estats que coneixem prou bé i que, convenientment per a nosaltres, destaquen per representar dues lògiques morals i polítiques diferents que contrasten en aspectes il·lustratius respecte a Suècia. Per fer aquesta comparació fem servir la figura triangular exposada a continuació.

És clar que tot diagrama d'aquesta mena es basa en simplificacions i generalitzacions però, tanmateix, recull la lògica de cada sistema de benestar il·lustrant tres resultats diferents del triangle sociopolític: estat i individu units davant la família

A Alemanya, la política de benestar procedeix de la família com a objecte i col·laborador de l'estat del benestar

Gràfic 1

Relacions de poder als estats del benestar moderns

Font: Elaboració pròpia.

—Suècia—; estat i família units davant l'individu —Alemanya—; i individu i família units davant l'estat —EUA.

A Alemanya, la política de benestar procedeix de la família com a objecte i col·laborador de l'estat del benestar. L'Estat protegeix i dona suport a la família, així com a altres institucions de la societat civil, amb l'objectiu que cadascuna d'elles pugui garantir al seu torn el benestar de les persones. Tot i que el compromís del sector públic amb la seguretat social de la seva ciutadania és immens, s'han delegat aspectes de la seva imple-

mentació en actors de la societat civil, des de mestresses de casa fins a diferents menes d'organitzacions religioses benèfiques. Els forts vincles de dependència es consideren naturals, però també hi ha un consens que l'Estat té una gran responsabilitat social, encara que principalment en el marc de la família i segons la lògica de la subsidiarietat, un principi derivat del pensament social catòlic que subratlla el paper de l'església i la família.

En la mesura que l'Estat intervé, ho fa a partir de les avaluacions de

les necessitats. Les condicions per meritjar l'assistència estatal sovint subratllen el fet que el destinatari és subordinat, dependent o incapaç de defensar-se per si mateix. Tanmateix, com que la norma moral no manté l'autonomia individual com a valor superior, es redueix el grau d'estigmatització provocat per la dependència.

Els EUA, en canvi, es caracteritzen per una antipatia molt arrelada vers la implicació de l'Estat en qualsevol aspecte de l'esfera privada, sigui en relació amb l'individu o amb la família. Si bé l'estat del benestar nord-americà és més omnímode del que sovint pretenen els seus defensors i crítics, el seu punt de partida és que l'individu ha de mantenir-se pel seu propi peu, dins dels paràmetres de les regles del mercat, o confiar en la bona voluntat i els recursos disponibles de la seva família o comunitat. La xarxa de seguretat social existeix principalment per ajudar la ciutadania que no pot obrir-se pas al mercat i que no té el suport necessari per part de la seva família o la societat civil. Tant aquesta fe en el dret de l'individu a trobar la felicitat, com l'ideal de la família tan poderós

En alguns aspectes, hi ha similituds entre Suècia i els EUA en la manera de com veuen l'individu

—i sovint de tonalitat religiosa—, dificulten la implementació d'una política de benestar més activista i universal als EUA.

Pel que fa a les seves ambicions de política de benestar, Suècia s'assembla a Alemanya atès que es dona més o menys per fet que l'estat és actor en la promoció del benestar de la ciutadania. No obstant això, Alemanya també difereix radicalment en allò que considera la unitat fonamental de la societat. A Suècia, les mesures i els recursos estan dirigits a la persona individual, sense passar per la família o les organitzacions privades. D'aquesta manera, l'Estat protegeix l'individu de qualsevol perill d'acabar en una relació de dependència, sigui dels pares, de cònjuges o d'organitzacions benèfiques. Però també fa que les persones emancipades siguin més mòbils en el mercat laboral, més fàcilment dirigit mitjançant mesures polítiques i més inclinat a recórrer al mercat per atendre necessitats que abans haurien estat satisfetes per la família. L'assegurança social, els subsidis per a infants, les beques per a estudiants i altres formes de redistribució estatal prenen la forma

de drets socials inqüestionables, que corresponen a la ciutadania de forma individual —tot i que hi ha excepcions, com les prestacions parentals—, tot i que augmenta la seva dependència de l'Estat de forma corresponent.

En alguns aspectes, hi ha similituds entre Suècia i els EUA en la manera com veuen l'individu. En ambdós països hi ha un *ethos* fortament individualista que posa l'èmfasi en l'autorealització i un desig modernista de canvi amb preferència a la tradició i la lleialtat a una comunitat. Pel que fa al treball remunerat per a les dones, la cura dels fills fora de llar i els pares solters, tant als EUA com a Suècia tenen una posició destacada en una perspectiva internacional. La diferència és que a Suècia s'espera que l'estat doni suport a aquest esforç per la independència, no només oferint una àmplia xarxa de seguretat social, sinó també posant recursos disponibles de manera que l'individu sigui independent de la família, els veïns, els empresaris i altres xarxes col·lectives.

Aquesta condició excepcional de Suècia també es manifesta en projectes

d'investigació quantitativa a gran escala com el *World Values Study*, que des de la dècada de 1980 ha generat un conjunt immens de dades sobre diferències culturals i de diferents patrons de valors a Europa i al món en general. Pel que fa a mesures de valors tradicionals basats en la religió, la família i la nació, en oposició a valors emancipadors que emfatitzen l'autorealització i l'autonomia individual, resulta que Suècia ocupa una posició extrema a l'angle superior dret del «mapa cultural».

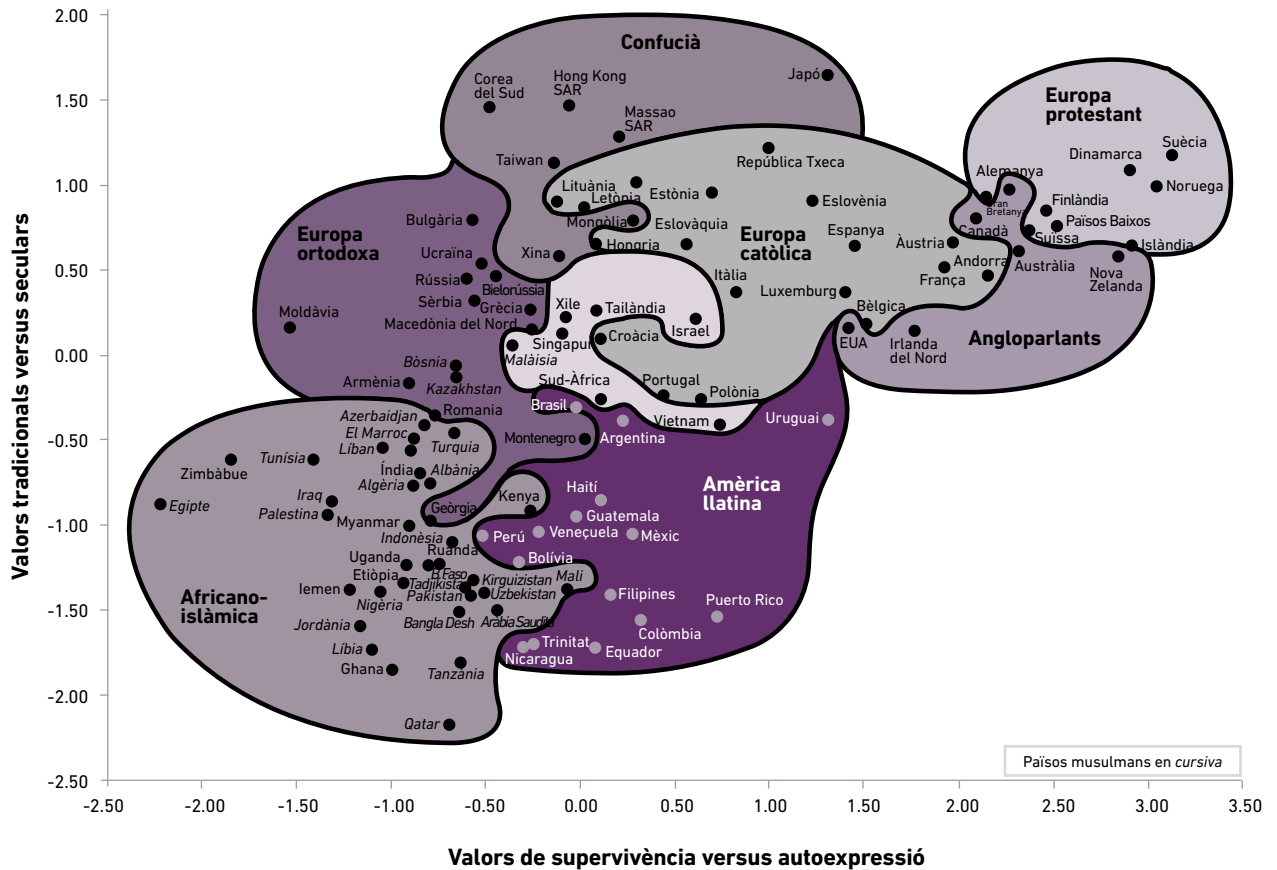
Tal com ha assenyalat a la seva anàlisi de les dades el sociòleg de la religió suec, Thorleif Pettersson (1940-2010), els suecs es caracteritzen per posseir «*el perfil de valors més atípic i divergent de tots*».⁶ A la majoria dels àmbits de la vida, els suecs prioritzen la independència personal pel que fa a les relacions familiars i a l'autoritat tradicional. Des d'una perspectiva europea, Suècia ocupa el primer lloc pel que fa a l'acceptació per part de la ciutadania del divorci, d'una visió d'igualtat de responsabilitat entre homes i dones al propor-

⁶ PETERSSON; YILMAZ, *Vilka är annorlunda?: Om invandrares möte med svensk kultur*.

Els suecs prioritzen la independència personal pel que fa a les relacions familiars i a l'autoritat tradicional

Gràfic 2

El mapa cultural mundial Inglehart-Welzel 2023

Font: Enquesta de valors mundials i Estudi de valors europeus (2005-2022)
www.worldvaluessurvey.org - <https://europeanvaluesstudy.eu/>

Suècia queda entre els últims de l'enquesta pel que fa a l'expectativa que els nens hagin d'estimar i honrar llurs pares, i en el nombre de persones que es consideren religioses

cionar ingressos per a l'economia de la llar, de la tolerància a les preferències sexuals d'altri, de la voluntat de participar en accions polítiques, i de l'actitud envers la importància de la responsabilitat personal. Per contra, Suècia queda entre els últims de l'enquesta pel que fa a l'expectativa que els nens hagin d'estimar i honrar llurs pares, i en el nombre de persones que es consideren religioses.

Suècia també destaca en altres investigacions comparatives sobre els valors, les pràctiques i les institucions associades a la família. Des d'una perspectiva global, els estats escandinaus han anat tots més lluny, sense excepció, en el procés d'individualització. Però fins i tot en aquest grup, Suècia és atípica.

Als defensors de l'estat del benestar els agrada afirmar que l'aliança entre estat i individu ha aportat molts avantatges. En lloc d'estigmatitzar, l'estat del benestar és un recurs públic que pot utilitzar-se per tota la ciutadania durant els períodes difícils de llurs vides sense haver d'avergonyar-se'n. La població se sent més segura sabent que hi ha un nivell de protecció fonamental i, per tant, és

més flexible i està disposada a fer canvis. Amb aquesta seguretat que hi ha una xarxa social de malla fina, cada persona pot obtenir una educació, canviar de feina, divorciar-se i tenir fills sense dependre mai de la família, de l'empresa o dels amics.

No obstant això, aquest gran èmfasi suec en l'autonomia individual també ha estat criticat. S'ha argumentat que l'arrogació de l'estat dels compromisos interpersonals tradicionals afavoreix el desenvolupament d'una societat cada cop més freda i sense amor. La cura assistencial institucionalitzada està substituint els vincles entre persones que abans eren la base de la intimitat i la proximitat. Se cita sovint les altes taxes de divorcis, la soledat i la mala salut mental com a conseqüències negatives de l'aliança entre l'estat i l'individu davant la família.

Una altra crítica recurrent és una que no se centra tant en les qüestions existencials de l'individualisme contra la comunitat, sinó que considera la qüestió des d'una perspectiva de poder. L'autonomia en relació amb altres persones s'ha comprat a un preu molt alt, diu l'argument. No

només s'han minat les comunitats naturals de la societat civil, sinó que la ciutadania s'ha subordinat al poder de l'Estat, un poder que no sempre s'exerceix amb tendresa o consideració. Des d'aquest punt de vista, es pot traçar una línia recta des de les esterilitzacions forçades dels anys 1930 i 1940 fins als drets força febles que, encara avui, gaudeixen els suecs com a individus en relació amb l'Estat.

No obstant això, el repte més destacat del contracte social suec ha estat en els últims anys l'impacte de la ràpida immigració, cosa que ha provocat un canvi demogràfic important. Avui més del 20% de la població és estrangera. A més a més, mentre que les primeres onades d'immigració entre els anys 1940 i 1970 van ser de migrants laborals, així com de refugiats que de fet van ser tractats com a migrants laborals, les arribades més recents han estat de refugiats. Al mateix temps, la política d'integració ha passat d'un èmfasi en l'assimilació i la integració mitjançant l'ocupació, a una nova ideologia que abraça ideals com la diversitat i el multiculturalisme. El resultat ha estat un gran nombre d'immigrants

La cura assistencial institucionalitzada a Suècia està substituint els vincles entre persones que abans eren la base de la intimitat i la proximitat

que pateixen alts índexs d'atur, lligat al pobre domini de la llengua sueca, la manca de formació, i la segregació tant pel que fa a les escoles com a l'habitatge.

Darrere d'aquest canvi hi ha una tensió entre dues narratives sobre la identitat nacional sueca. Una, en la que s'ha centrat aquest article, assumeix un contracte social nacional i una ciutadania que treballa, paga impostos i, d'aquesta manera, merita llurs drets. Això implica una lògica moral força severa basada en una forma condicional d'altruisme basada en la idea de reciprocitat: l'estat del benestar com a combinació de companyia d'assegurances i banc d'inversió; tota la ciutadania adulta contribuint a través del treball, invertint en el jovent i assegurant el benestar de les persones grans i malaltes.

L'altra lògica —per la que titllo Suècia com a «superpotència moral»— imagina un món postnacional definit no tant per una solidaritat nacional acotada entre ciutadania, sinó per una comunitat global a imatge dels drets humans, una visió que *de facto* rebat el contracte social nacional.

L'estat del benestar s'arriba a castigar per ser una forma de «xovinisme del benestar» excloent que implica xenofòbia i racisme.⁷

La tensió no resolta entre les lògiques de la comunitat nacional i una ètica global dels drets humans ha donat com a resultat durant les últimes dècades l'ascens d'un partit, Sverigedemokraterna [Demòcrates de Suècia] obertament contraris a la immigració, així com en un ambient polític més polaritzat que per si mateix amenaça el contracte social.

Dit això, queda un fet històric sobre l'estat del benestar de Suècia: representa una solució, tant inusual com reeixida, al repte de com una societat ha d'equilibrar l'esforç de l'individu per la sobirania amb la reciprocitat necessària per evitar el col·lapse social i una «guerra de tots contra tots». Democràtica, electiva i profundament arrelada a la història de la nació, la societat sueca moderna s'ha creat sobre la base d'un contracte social que ofereix als individus el

màxim alliberament amb les mínimes conseqüències morals.

L'estat del benestar suec i el contracte social que encarna tampoc és només una solució des de dalt, imposada per enginyers socials fanàtics. Al contrari. L'impuls de trencar amb els vincles familiars estrets i altres vincles de la societat civil ha estat profundament ancorat en les pràctiques populars i, a més, s'ha acabat considerant una expressió de solidaritat més que no pas d'alienació.

A més a més, tot i que aquest contracte social és clarament nacional, els seus principis fonamentals no es basen en l'ètnia ni en la raça. L'accent en l'autonomia individual i la igualtat d'oportunitats suggereix més aviat un potencial d'inclusió també d'immigrants que sovint provenen de països on se'ls ha negat les llibertats i oportunitats bàsiques. Per aquest motiu, les perspectives del contracte social suec encara són potencialment bones, suposant que la integració s'afirmi més, potser a mesura que els grans fluxos d'immigració es controlin millor per donar temps a la inclusió, sobretot a través del treball. ■

7 TRÄGÅRDH, «Scaling up Solidarity from the National to the Global: Sweden as Welfare State and Moral Superpower».

■ Bibliografia

TRÄGÅRDH, Lars. «Statist Individualism: On the Culturality of the Nordic Welfare State». A SØRENSEN, Øystein; STRÅTH Bo (eds). *The Cultural Construction of Norden*. Oslo: Scandinavian University Press, 1997.

BERGGREN, Henrik; TRÄGÅRDH, Lars. *Är svensken människa: Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Norstedts, 2006. Nova publicació al 2015 amb un nou capítol sobre el llegat del Lutherisme i una revisió del capítol final.

BERGGREN, Henrik; TRÄGÅRDH, Lars. *The Swedish Theory of Love: Individualism and Social Trust in Modern Sweden*. Seattle: University of Washington Press, 2022.

GEIJER, Erik Gustaf. *Samlade skrifter II*. Estocolm: Norstedts, 1923-1931.

KANT, Immanuel. *The Philosophy of Kant: Immanuel Kant's Moral and Political Writings*. Nova York: The Modern Library, 1949.

PETTERSON, Thorleif; YILMAZ, Esmer. *Vilka är annorlunda?: Om invandrares möte med svensk kultur*. Norrköping: Integrationsverket, 2006.

TRÄGÅRDH, Lars. «Scaling up Solidarity from the National to the Global: Sweden as Welfare State and Moral Superpower». A WITOSZEK, Nina; MIDTTUN, Atle. *Sustainable Modernity: The Nordic Model and beyond*. Londres/Nova York: Routledge, 2018.

**DOTAT AMB
6.000 €
I LA PUBLICACIÓ
DE L'OBRA
GUANYADORA**

**TERMINI DE PRESENTACIÓ
D'OBRES ORIGINALS**

15 D'ABRIL

Premi d'assaig Irla 2024

Més informació:

www.irla.cat/premiassaig2024

 Angle Editorial

**FUNDACIÓ
IRLA**

arxiu

La Primera República espanyola, l'Estat català o quan lo poble vol ser rei

vista prèvia >

Si repassem què es diu sobre la primera experiència republicana a l'Estat espanyol sovint es posa l'èmfasi en la durada o en els canvis de govern, més que no pas en el que realment va significar. Aquella república, però, va representar la visió més oberta que l'Estat espanyol ha ofert mai a Catalunya; i representava un avenç social extraordinari que va deixar un pòsit molt profund en el republicanisme català.

Jordi Serrano

Historiador i rector emèrit de la Universitat Progressista d'Estiu de Catalunya (UPEC)

@jordi_serrano

¿CUAL SERÁ?

«Instruïu-vos i sereu lliures,
associeu-vos i sereu forts,
estimeu-vos i sereu feliços»

Josep Anselm Clavé.¹

Sense la Primera República espanyola no hi hauria hagut l'1 d'octubre de 2017. Des d'inicis de segle XIX, hi ha un fil roig escrit amb tinta indeleble que fins 1939 el coneixia tothom, fins i tot el treballador o treballadora amb consciència de classe que no havia anat a escola.

En la tradició catalana hi ha, des de la nit dels temps, una pulsio republicana. Posem tres exemples. En la Revolta catalana de 1640, Pau Claris (1546-1641) proclama una república catalana sota protecció de França. De fet, Felip V (1683-1746) deia que les Corts de 1701 i 1705 van deixar els catalans «*més republicans que el parlament (abusiu) dels anglesos*». Per aquesta raó, quan Felip V imposa els Decrets de Nova Planta de 1707 contra València i Aragó, ho fa «*per rebel·lió que van cometre [...]*

1 Lema de la revista *La Vanguardia* de 1868 dirigida per Josep Anselm Clavé.

*governant-se igualment tots per les lleis de Castella, tan lloables i plausibles a tot l'univers» i «per just dret de conquesta».*²

Hi ha antecedents més recents, com la primera proposta de constitució republicana federal: «*Bases d'una constitució política o principis fonamentals d'un sistema republicà*», del 1832 de Ramon Xaudaró (1802-1837). Als anys 1835-1836 ja es parla de república catalana.³ De fet, el 1836 el cònsol francès informava que a Catalunya hi havia un partit republicà format per 1.800 militants que volien una república universal. I s'avisava d'una revolta el 16 i 17 de desembre de 1836 en què es procediria a «*proclamar la independència de Catalunya i la República*».⁴ Xaudaró

2 Traducció de l'edició: «*Por la rebelión que cometieron [...] gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla, tan loables y plausibles en todo el universo» i «Por justo derecho de conquista»*. El Decret de Nova Planta, després d'Aragó i València, es va imposar a Catalunya. DOMÈNECH, *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 63.

3 Traducció de l'edició: «*Bases de una constitución política o principios fundamentales de un sistema republicano*». CARMONA, *Dues Catalunyes. Jocfloralescos i xarons*.

4 Traducció de l'edició: «*Proclamer l'indépendance de la Catalogne et la république*». DUARTE, *Història del republicanisme a Catalunya*.

és executat per «*sedicioso*» el 10 juliol 1837.

El republicanisme té una llarga tradició: Josep Robrenyo (1780-1838), Antoni de Puig Blanch (1775-1840), Ramon Xaudaró, Abdó Terrades (1812-1856), Narcís Monturiol (1818-1885), Francesc Pi i Margall (1824-1901), Josep Anselm Clavé (1824-1874) i Josep Narcís Roca i Farreras (1834-1891) són només alguns dels seus noms més il·lustres. Una tradició molt ben palesada per Fèlix Cucurull i Àngel Carmona.⁵ Karl Marx (1818-1883) al 1854 ja tenia clara l'herència republicana dels antics regnes. Escrivia a *New York Daily Tribune*: «*Les diferents regions s'emanciparen de la dominació mora per formar petites entitats independents [...]* La monarquia absoluta ja trobà, doncs, a Espanya, una base material que, per si mateixa rebutjava la centralització [...] Espanya va seguir essent un conglomerat de repúbliques mal regides amb un sobirà nominal al capdavant».⁶

5 CUCURULL, *Orígens i evolució del federalisme català*; i CARMONA, *Dues Catalunyes. Jocfloralescos i xarons*.

6 MARX; ENGELS, *La revolució en Espanya*.

La historiografia hegemònica ha considerat la Primera República com un fracàs

Saltem a la Primera República. De forma imprevista, l'11 de febrer de 1873 es va proclamar la república perquè l'Estat espanyol va quedar-se sense rei. Probablement el més decent de tots els que hi ha hagut. Pi i Margall ens diu: «*La República va venir per on menys ho esperàvem. De la nit al dia Amadeu de Savoia [...] abdica per ell i pels seus fills de la Corona d'Espanya*». ⁷

La historiografia hegemònica ha considerat la Primera República com un fracàs. Per començar, però, el fracàs va ser el de la monarquia. A més, ha ajudat molt a aquesta sensació la pèrdua de memòria històrica derivada de la dictadura franquista que no es remet a 1939, ni a 1931, sinó que com diu l'historiador britànic Paul Preston (1946), el dictador Francisco Franco (1892-1975) «*creia que la decadència de la monarquia espanyola havia començat després de Felip II [...] creia que podia retornar a la monarquia la grandesa del segle XVI*». ⁸ I en

⁷ Traducció de l'edició: «*La República vino por donde menos lo esperábamos. De la noche a la mañana Amadeo de Savoia [...] resuelve abdicar por sí y por sus hijos la Corona de España*». PISARELLO: *Dejar de ser súbditos. El fin de la restauración borbónica*.

⁸ Traducció de l'edició: «*Creía que la decadencia de*

part ho va aconseguir. Altrament no caldria escriure aquest article. La idea de fiasco associada a la Primera República espanyola ha impregnat fins i tot la major part de l'esquerra. Hi ha massa gent que només sap valorar les coses en funció de si acaben acaparant el poder. Ho trobo un error. Perquè l'èxit del poder quasi sempre va acompanyat de la força i no de la raó. Per exemple: el dictador franquista va durar 40 anys. Per què? Doncs perquè li importava molt poc fer matar els seus. És el que deixava atònit el General republicà Vicente Rojo (1894-1966) en la Batalla de l'Ebre, per exemple. I Elias Canetti (1905-1994) escrivia que la màxima sensació de poder és matar els teus i que no es rebel·lin. ⁹

En aquest article, intentarem demostrar que la Primera República espanyola, pel que fa a Catalunya, va ser un gran èxit. L'historiador marxista català Josep Fontana (1931-2018) ens va llegir una gran frase «*hi ha escenaris en el que el passat ens*

la monarquia española había empezado después de Felipe II. [...] creía que podía devolver a la monarquía su grandeza del siglo XVI». PRESTON, Franco. *Caudillo de España*. pàg. 342.

⁹ CANETTI, *Masa y poder*.

il·luminà» ¹⁰, i un d'aquest és sense cap mena de dubte la Primera República. El Sexenni revolucionari (1868-1974) és un dels períodes de la història més sensacional de Catalunya i de l'Estat espanyol. I la culminació en la Primera República espanyola una etapa extraordinària que va demostrar que amb democràcia es podia avançar espectacularment en la igualtat, la justícia social i el reconeixement de les nacions a Ibèria. De fet, ha marcat les nostres polítiques fins avui.

Però el pitjor és que l'esquerra no l'ha reivindicat; quasi ningú a l'esquerra se sent hereu de Pi i Margall. Un gran error. Uns perquè quan llegeixen Pi i Margall queden esmaperduts i esgarriats de la modernitat del pensament pimar-gallià: socialista, republicà, ateu, federalista i del tot revolucionari; a més de profundament anticlerical, un altre dels valors de llarga trajectòria de les esquerres enfront d'una església catalana sempre a prop del poder burgès i dels que han volgut esborrar la nació catalana i impedir l'emancipació obrera. ¹¹ Uns altres

¹⁰ FONTANA, *L'ofici d'historiador*, pàg. 245.

¹¹ CARDÓ, *El gran refús*, pàg. 32.

El republicanisme català pimargallià queda simbolitzat en el projecte de llei que va impulsar Pi i Margall l'agost de 1873, declarant redimible el contracte de la rabassa morta

perquè pensen, des del desconeixement més sideral, que Pi és el pare del títol VIII de la Constitució de 1978. I uns de més enllà que consideren que no era catalanista. Intentarem rebatre aquestes equivocades idees.

Xavier Domènech (1974) ens diu amb encert que Francesc Pi i Margall va ser la figura i el millor pensador polític de talla europea que ha tingut la península ibèrica en els últims 200 anys. I afegixo que de l'home nascut a Barcelona no en sabem quasi res, i el que sabem en general és equivocat.¹² Les persones i les organitzacions d'esquerres del segle XIX i fins el 1939 eren més avançades que les d'ara, i no diguem dels 1960 i 1970. Potser la crítica des de l'esquerra que ha fet més mal és que el republicanisme federal era petit burgès. El concepte petit burgès, no per molt escoltat, no deixa de tenir una significació molt dubtosa. Per exemple, Narcís Monturiol impulsa la publicació el 1847, la revista *La Fraternidad*, on el seu lema és: «*De cadascú segons les seves capacitats, a cadascú segons les seves necessitats*». Es de-

finia com a «*òrgan del partit socialista espanyol*». I publica dos fullets *De qué manera soy comunista* i *Mi credo comunista*. Tant hi fa que Engels no considerés Pi i Margall com a petit burgès i el valorés en la justa mesura com a socialista: «*Pi era, de tots els republicans oficials, l'únic socialista, l'únic que comprenia la necessitat que la República es fonamentés en els obrers. Així va presentar de seguida un programa de mesures socials d'immediata execució, que no només eren directament favorables als obrers, sinó que a més a més, pels seus efectes, havien necessàriament d'empènyer a majors avenços i, d'aquesta manera, almenys posar en marxa la revolució social*».¹³

El republicanisme federal era en realitat el partit dels obrers i dels rabassaires. Que els obrers es presentessin a diputats a Madrid per primer cop a la història pel

Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF) no és pot negligir. Pau Alsina (1830-1901) va ser el primer dirigent obrer diputat a Corts pel PRDF del 1869 al 1871 i senador de 1872 a 1874. El PRDF fou també el partit de gran part dels pagesos. Durant la Primera República, es va organitzar la primera associació de rabassaires, la Societat d'Agricultors, integrada a la Federació de Trabajadores de la Región Española - Sección Española de la Primera Internacional.¹⁴ El vincle dels rabassaires amb el republicanisme català pimargallià queda simbolitzat en el projecte de llei que va impulsar Pi i Margall l'agost de 1873 declarant redimible el contracte de la rabassa morta: «*Es declaren redimibles totes les pensions immobles conegudes amb els noms de 'foros', 'subforos', 'cens frumentaris' o 'rendes a sac', 'dretenades', rabassa morta i qualsevol altra de la mateixa naturalesa [...]. El govern queda autoritzat per a dictar les disposicions necessàries que harmonitzin les prescripcions de la present llei amb el que exigeix la naturalesa del*

¹² DOMÈNECH, *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 68.

¹³ Traducció de l'edició: «*Pi era, de todos los republicanos oficiales, el único socialista, el único que comprendía la necesidad de que la República se apoyara en los obreros. Así presentó en seguida un programa de medidas sociales de inmediata ejecución, que no sólo eran directamente ventajosas para los obreros, sino que, además, por sus efectos, tenían necesariamente que empujar a mayores avances y, de este modo, por lo menos poner en marcha la revolución social*». MARX; ENGELS, *La revolución en España*, pàg. 230.

¹⁴ MOTA MUÑOZ, *Francesc Layret a Sant Cugat*, pàg. 39.

El cop d'estat de Pavía va impedir que fossin redimibles les terres de les vinyes

*contracte conegut amb el nom de rabassa morta a Catalunya».*¹⁵

És a dir, una reforma agrària importantíssima perquè afectava a una part considerable dels pagesos que eren els que cultivaven la vinya. El cop d'estat de Pavía va impedir que fossin redimibles les terres de les vinyes. Va patir la mateixa sort que la futura Llei de Contractes de Conreus de 1934 que va ser liquidada, primer pel Tribunal de Garanties Constitucionals de la república, infestat per jutges d'extrema dreta —a voltes la història sembla que es congeli—, i després liquidat definitivament pel cop d'estat franquista. Cal tenir present que la institució més odiada pel poble de Catalunya era l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (ICSI), creat el 1851 pels latifundistes

15 Traducció de l'edició: «*Se declaran redimibles todas las pensiones inmuebles conocidas con los nombres de foros, subforos, censos frumentarios o rentas en sacco, derechos, rabassa morta y cualesquiera otras de la misma naturaleza [...] El gobierno queda autorizado para dictar las disposiciones necesarias que armonicen las prescripciones de la presente ley con lo que exija la naturaleza del contrato conocido con el nombre de rabassa morta en Cataluña*». ARCHIVO CONGRESO DE LOS DIPUTADOS, Proyecto de ley de 20 agosto de 1873 aprobado el 30 agosto de 1873. Firma el proyecto el diputado valenciano del distrito de Alzira Rafael Cervera del Partido Republicano Federal Democrático i Diario de Sesiones 20 agosto 1873; MAURÍN, «El problema agrario en Cataluña», pàg. 42-50.

catalans. El programa social de la Primera República anava més enllà, arribant fins a l'expropiació de terres, la recuperació de terres comunals, la reforma agrària, l'ensenyament lliure i obligatori, les nou hores de treball, legislació sobre el treball infantil, separació Església de l'Estat...¹⁶

Què és el federalisme català? Àngel Carmona ens diu que hi ha un «*federalisme instintiu del poble*». ¹⁷ Pi i Margall, el pare de totes les idees liberals i d'esquerres a l'Estat espanyol, des del socialisme al comunisme, l'independentisme i l'anarquisme, com fonamentava el federalisme? Utilitzo l'edició de *La reacción y la revolución* amb un pròleg de Federica Montseny (1905-1995), on deia sobre l'autonomia moral: «*La meva sobirania no consisteix sinó en l'autonomia de la meva intel·ligència*». Pi i Margall és del tot liberal: «*Tot poder és un absurd*»¹⁸ o «*dins de cada home hi ha un tribunal per a jutjar tot pensament que es llança al món*» o «*el poder, ara com*

16 PISARELLO: *Dejar de ser súbditos. El fin de la restauración borbónica*, pàg. 86 i 175.

17 CARMONA, *Dues Catalunyes. Joc floral escos i xarons*, pàg. 36.

18 PI I MARGALL, *La reacción y la revolución*. Barcelona: La Revista Blanca, 1954, pàg. 178.

ara, ha d'estar reduït a la seva menor expressió possible» o «*el nostre principi és la sobirania absoluta de l'individu; el nostre objecte final la destrucció absoluta del poder*». ¹⁹ Molt similar a John Stuart Mill (1806-1873): «*El poder mateix és il·legítim*». ²⁰

És a dir, el ciutadà s'autodetermina i, sent sobirà —vol ser rei—, expressa la fraternitat i la cooperació per mitjà d'un pacte o contracte en el municipi; per aquesta raó, el federalisme és bàsicament municipalista. Va de baix a dalt, de l'individu al món. Els ajuntaments constitueixen estats per la lliure voluntat expressada en sufragi universal. I quins estats serien aquests? Segons Pi i Margall respondrien a la idea de la tradició passada pel tamís de la raó. És a dir, voluntat popular i tradició, en el nostre cas: la creació d'un Estat català. «*Avui, després de segles d'haver-les perdut —les constitucions— amb quin sentiment no recorden encara que les van tenir*». ²¹ La idea de nació catalana

19 Íbidem. Pàg. 179, 178, 184 i 181 i 193.

20 MILL, *Sobre la libertad*. Pròleg de Isaiah Berlin, pàg. 77.

21 PI I MARGALL, *Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*, pàg. 464.

Des de la proclamació de la República, hi ha diversos intents de proclamar l'Estat català

estava molt impregnada en la cultura republicana catalana, per exemple Pi i Margall s'hi referia així: «*En una nació petita, l'amor als ciutadans constitueix l'amor a la pàtria*». ²² O «*les províncies que ahir foren nacions*». ²³ Abdó Terrades s'hi referia com els «*regnes que foren independents*». ²⁴

Terrades és l'introduïdor del català als actes polítics i autor de *La Campana* ²⁵ del 1852, un magnífic himne republicà:

*Ja la campana sona,
lo canó ja retona...
Anem, anem, republicans! Anem!
A la victòria anem!
Ja és arribat lo dia que'l poble tant volia.
Fugiu, tirans, lo poble vol ser rey...*

El republicanisme federal es fonamentava en la idea del pacte sinal·lagmàtic, que s'explica poc i malament. Vol dir un pacte lliure de coaccions. I si és de baix a dalt,

de l'individu a l'Estat; en el nostre context, això vol dir un Estat català amb les competències que el poble català vulgui. De fet, què deia el projecte de constitució de la República Federal espanyola de 1873? Era una proposta de república federal composta per «*els antics regnes de la monarquia [...] Composen la Nació Espanyola els Estats d'Andalusia Alta, Andalusia Baixa, Aragó, Astúries, Balears, Canàries, Castella la Nova, Castella la Vella, Catalunya, Cuba, Extremadura, Galícia, Múrcia, Navarra, Puerto Rico, València, Regions vascongades [...] Els Estats podran conservar les actuals províncies o modificar-les, segons les seves necessitats territorials*». ²⁶

Des de la proclamació de la República, hi ha diversos intents de proclamar l'Estat català. Un d'ells, el del 8 de març de 1873, es proclama l'Estat català: es posposa, però s'aconsegueix la dissolució de l'exèrcit a

Catalunya i la concepció federal de la república. ²⁷ De fet, es creen unes milícies civils de l'Estat català. ²⁸

La Primera República es trunca per un cop d'Estat activat no pas pel poble, sinó per una coalició de burgesos, terratinents, exèrcit, Església i un partit esclavista i colonialista, espantat pels republicans federals que volien l'abolició de l'esclavatge, del tràfic d'esclaus i de la seva actitud favorable als moviments anticolonials. Cal recordar que el lema i el crit més sentit a Catalunya durant el segle XIX i primera part del XX era el famós «*fora quintes*», que era un crit d'oposició a un impost de sang, a la vegada que un crit anticolonial. ²⁹

El 3 de gener de 1874 es fa un debat d'investidura on es creu que guanyaran altra volta les idees i els candidats de Pi i Margall, i és el moment que entra el general Manuel Pavía a cavall. Posteriorment, els republicans

²² Íbidem, pàg. 70.

²³ PI I MARGALL, *La reacció i la revolució*.

²⁴ DOMÈNECH, *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 60.

²⁵ GUILLAMET, Abdón Terrades. *Primer dirigent republicà*. Periodista i alcalde de Figueres.

²⁶ Traducció de l'edició: «*Los antiguos reinos de la monarquía' [...] Componen la Nación Española los Estados de Andalucía Alta, Andalucía Baja, Aragón, Asturias, Baleares, Canarias, Castilla la Nueva, Castilla la Vieja, Cataluña, Cuba, Extremadura, Galicia, Murcia, Navarra, Puerto Rico, Valencia, Regiones Vascongadas. [...] Los Estados podrán conservar las actuales provincias o modificarlas, según sus necesidades territoriales*».

²⁷ DE RIQUER, «La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el sexenni».

²⁸ PORTILLO, «L'hídra del federalisme i la seva testa jacobina (1808-1973)», pàg. 44.

²⁹ Íbidem, pàg. 35.

Es passa del pacte sinal·lagmàtic del federalisme al dret a l'autodeterminació dels pobles a partir de 1918

elaboren una nova proposta de cara al futur: un Projecte de Constitució de l'Estat català el 1883.³⁰

És, però, important de destacar que hi ha una continuïtat del republicanisme del segle XIX al XX. Es passa del pacte sinal·lagmàtic del federalisme al dret a l'autodeterminació dels pobles a partir de 1918. Podem simbolitzar el traspass del testimoni de Pi i Margall al republicanisme dels primers anys del segle XX amb Francesc Layret (1880-1920). La Primera Guerra Mundial s'acabarà l'11 novembre 1918 però uns mesos abans, el 8 de gener del mateix any, el president dels EUA Woodrow Wilson (1856-1924) feia pública la Declaració de Catorze Punts on pretenia redefinir les fronteres dels imperis adequant-los a les realitats nacionals preexistents a Europa.³¹ Neixen estats com Àustria, Txecoslovàquia, Hongria, Lituània, Estònia, Letònia i Finlàndia, la qual cosa contradueix les tesis dels que diuen que el dret

30 PI I MARGALL, *Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federal*, pàg. 705.

31 UCELAY-DA CAL, *Breve historia del separatismo catalán*, pàg. 184.

a l'autodeterminació es va pensar per a les colònies. Agafant aquesta idea, Layret el març de 1920 diu al Congreso de los Diputados: «*Va obrint-se pas aquesta nova orientació i aquesta nova realitat que en el futur de la política internacional no haurà de ser política d'ambicions imperialistes ni de conquestes; —sinó— que l'haurà de canviar per complet, perquè haurà de fonamentar-se sobre el principi de la lliure determinació dels pobles, de com es va fer bandera durant els quatre anys llargs de guerra*».³²

El dia abans de morir, el 29 de novembre de 1920 Layret havia fet una conferència vibrant sobre Francesc Pi i Margall al Círcol Republicà Federal de Sabadell en el dinovè aniversari de la seva mort. Els republicans d'inicis del XX sabien de les continuïtats.³³

32 Traducció de l'edició: «*Va abriéndose paso esta nueva orientación y esta nueva realidad de que en lo futuro la política internacional no habrá de ser política de ambiciones imperialistas ni de conquistas; que la política internacional habrá de cambiarse por completo, porque habrá de asentarse sobre el principio de la libre determinación de los pueblos, de que se hizo bandera durante los cuatro años largos de guerra*». Diario de las Sesiones de Cortes. Archivo del Congreso de los Diputados 5-3-1920.

33 Deixeu-me escriure una petita maldat: No va fer

A molts països, una proposta revolucionària com l'espanyola és una petita reforma i a l'Estat espanyol una petita reforma necessita una revolució que es combat amb cavalls o tancs. Ja ho deia el gran escriptor i execrable ciutadà Josep Pla (1897-1981):³⁴ «*És trist que en aquest país, per a remoure una petita cosa, s'hagi de fer una revolució cada setmana*».³⁵

La Primera República espanyola no la va tombar el poble sinó l'exèrcit. De fet, com sempre. Però de la Primera República cal recordar el que Fontana escrivia que «*hi havia altres visions alternatives*» i tal vegada que hi havia «*altres progressos possibles, que no tenien els mateixos costos socials*» i que «*cap victòria de l'ordre establert contra el futur no es mai completa: cada derrota deixa almenys llavors per un*

una conferència sobre Valentí Almirall.

34 Josep Pla, per no referir-nos a la ja coneguda i fosca relació amb el franquisme, va escriure uns articles als anys 1970 a *Destino*, contraris al procés democràtic de la Revolució dels Clavells de 1974 i elogiant la dictadura portuguesa. El director Baltasar Porcel l'obligà a deixar de col·laborar amb la revista.

35 PLA, *El quadern gris*, pàg. 90.

nou combat». ³⁶ Crec que el simple atreviment de pensar que les coses podien ser d'una altra manera, d'imaginar un món millor, ja és un èxit. Només intentar-ho, dedicar-hi energies, criticar la reacció ja és en si mateix un bon propòsit i marca el camí a seguir per les futures generacions.

Tenien raó els republicans federals. Si Pi i Margall, com a president de la Primera República, hagués pogut governar quatre anys, i no 37 dies, els pagesos catalans haguessin viscut molt millor sense la rabassa morta, els obrers haguessin viscut molt millor podent-se sindicar i aconseguint viure en molt millors condicions, i Catalunya hagués tingut un Estat català amb una Constitució catalana pactada sinal·lagmàticament, és a dir, amb totes les competències que el poble català volgués. Haguéssim tingut també un president de l'Estat català escollit per sufragi universal, masculí probablement; i fent política ficció, hauria estat Josep Anselm Clavé o Ildefons Cerdà (1815-1876), que foren presidents de la Diputa-

ció de Barcelona en aquells dies; o Baldomer Lostau (1846-1896). Líders republicans socialistes molt estimats per la classe obrera catalana i els pagesos d'aquells anys. ³⁷

Clavé només és recordat pels Cors de Clavé, i per la funesta idea ridiculitzada per la dreta que volia treure els obrers de la taberna per fer-los cantar, quan en realitat el que volia era emancipar la classe obrera de l'explotació mitjançant la cultura; però era un polític amb visió, que a la revista que dirigia —*El Cohete*— va deixar escrit: «*Demostrar que no pot ser república federativa el país que espontàniament ha pres aquesta forma des del primer moment de la revolució [...] és el summum del talent*». ³⁸

No podem deixar de preguntar-nos què estariem discutint avui. Qui ha fracassat? El fracàs és el de la

³⁷ Josep Anselm Clavé és president de la Diputació a les eleccions de març de 1871, suspès el 19-6-1871 i recupera el càrrec del 22 de juliol de 1872 fins el 10-13 de desembre de 1872 per renovació parcial. Ildefons Cerdà el maig de 1873 és president accidental de la Diputació de Barcelona per la dimissió de Benet Arago, també republicà federal, fins cop d'estat de Manuel Pavía el 3 de gener de 1874. Veure DE RIQUER, *La Diputació revolucionària*, pàg. 199-216.

³⁸ PORTILLO, «L'hidra del federalisme i la seva testa jacobina (1808-1973)».

classe dirigent reaccionària catalana i espanyola, que mai han aconseguit resoldre la ubicació de Catalunya a Ibèria, i han reaccionat de forma immisericable davant de qualsevol proposta de reforma social o territorial, que servís perquè els catalans accedissin a nivells de vida raonables. A més, la dreta ha generat tres guerres carlines, absència de llibertats en la major part del temps i dues dictadures. Això sí que és un fracàs de país.

L'esquerra catalana té un passat heroic; en temps de desorientació potser que donem un cop d'ull a aquest passat i n'aprenuem. El filòsof Antoni Domènech (1952-2017) en el seu comiat a la memorable conferència a la Universitat Progressista d'Estiu de Catalunya de juliol de 2017 es va referir a una frase de Voltaire: «*Aquests idiotes creuen que les nostres àvies caminaven a quatre grapes*» i va citar l'historiador Edward Palmer Thompson (1924-1993): «*No es pot mirar el passat amb condescendència. El pitjor error que es pot cometre, i és el nucli ideològic i moral de la dreta, és mirar el passat de l'esquerra amb condescendència*». Si estudiem les esteles traçades dels que ens han

³⁶ FONTANA, *La fi de l'antic règim i la industrialització*, pàg. 271 i 247.

Alguna cosa bona ha de tenir la paraula federal quan la Constitució de 1978 l'única vegada que la cita és per prohibir-la

precedit ens hauríem d'adonar que com ens deia Domènech, «eren més intel·ligents que nosaltres i molt més cultes que nosaltres».

Potser el que cal és aprendre una cosa que deia Antonio Gramsci (1891-1937): La història ensenya, el problema és que no té deixebles. Per aquesta raó, és importantíssim refer ponts generacionals des de la generositat dels grans cap als joves per fer el que expressava Walter Benjamin (1892-1940) quan escrivia que «hi ha una cita secreta entre les generacions passades i la nostra».³⁹ El problema és que pel mig hi ha moltes generacions mancadades que donen pistes falses.

Alguna cosa bona ha de tenir la paraula federal quan la Constitució de 1978 l'única vegada que la cita és per prohibir-la. La veritat és que és impossible ser federalista i monàrquic a l'Estat espanyol. Els poders de l'Estat reaccionari saben que obre la porta a la república catalana. Una part de l'esquerra, la que no és independentista, hauria de tenir present una idea de Conrad

Roure (1841-1928) «*Les persecucions continuades de les quals foren objecte ell —Clavé— i els seus amics el convenceren que la monarquia a Espanya era incompatible amb el socialisme*».⁴⁰ De fet, com ara. Els republicans independentistes d'avui som molt més hereus de la Primera República del que hom creu. Dos dels quatre presidents de la Primera República foren catalans: Estanislau Figueras (1819-1882) i Francesc Pi i Margall. És l'únic intent en la història de fer una constitució republicana federal; en això va superar a la Constitució de la Segona República. De fet, Lluís Companys (1882-1940), quan proclama el 6 d'octubre de 1934 l'Estat català dins de la República Federal espanyola, ho fa amb una fórmula de la Primera República.⁴¹ Crec que caldria revisar alguns conceptes; afirmar que els que volien un Estat català, una república catalana i una constitució per Catalunya no eren catalanistes és complicat i requereix una reflexió.

40 PORTILLO, «L'hidra del federalisme i la seva testa jacobina (1808-1973)», pàg. 30.

41 DOMÈNECH, *Un haz de naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*, pàg. 85

Per reblar el clau, tenim la figura de Josep Narcís Roca i Farreras,⁴² que edita un fulletó de 1859 anomenat *La Independència*. I qui era aquest personatge? Doncs, un republicà federal, és clar. Encunya el concepte de «patriotisme social», i promou un catalanisme federal, democràtic, revolucionari, el que ell anomena «catalanisme progressiu». Afirmava «*No diem visquen els furs!, sinó visca Catalunya com a Estat lliure, autònom, sobirà, independent*». Al 1886 escriu uns articles amb el títol de *La nacionalitat catalana*, vint anys abans que Enric Prat de la Riba (1870-1917) publicués el seu conegut assaig amb el mateix nom. Al 1878 va ser acusat del «delicte de rebel·lió per mitjà de la impremta». I el 1886, Roca Farreras, va escriure el que es considera el primer gran discurs independentista català, llegit el juliol d'aquell any en un multitudinari acte al Teatre Novedades de Barcelona.

Una darrera figura d'aquesta baula és Josep Conangla (1875-1965). Francesc Macià (1859-1933) al 1928

42 Veure ROCA I FARRERAS, J. Narcís. *El catalanisme progressiu*; i STRUBELL, Josep Roca Farreras i l'origen del nacionalisme d'esquerres.

39 BENJAMIN, *Sobre el concepte d'història*.

l'hi demana la redacció d'una Constitució provisional de la república catalana, coneguda com Constitució de l'Havana. Conangla es definia així: *«les meves preferències es devien a les ensenyances de Dom Francesc Pi i Margall el venerable apòstol republicà federalista»*.⁴³

Espero, amb aquestes notes, esclarir una mica les arrels del republicanisme català que continuen essent poc conegudes i massa sovint mal conegudes. Una part del desconeixement, però, no és solament desídia sinó que té intencionalitat. La lluminositat que va tenir la Primera República hauria d'ajudar-nos a imaginar escenaris de futur. ■

⁴³ CONANGLA: *Memorias de mi juventud en Cuba*. pàg. 54.

■ Bibliografia

BENJAMIN, Walter. *Sobre el concepte d'història*. Barcelona: Editorial Flâneur, 2019.

CANETTI, Elias. *Masa y poder*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.

CARDÓ, Carles. *El gran refús*. Barcelona: Editorial Claret, 1994

CARMONA, Àngel. *Dues Catalunyes. Jocfloralescos i xarons*. Palma: Traus, 2010. Publicat al 1967 per Edicions Ariel Esplugues de Llobregat.

CONANGLA, Josep: *Memorias de mi juventud en Cuba*. Barcelona: Ediciones Península, 1998.

CUCURULL, Fèlix. *Orígens i evolució del federalisme català*. Barcelona: Arts Gràfiques Rafael Sardà, 1970.

DE RIQUER, Borja. «La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el sexenni» a *La Diputació revolucionària 1868-1974*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Pàg. 39-81.

DOMÈNECH, Xavier. *Un haz se naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*. Madrid: Península, 2021.

DUARTE, Àngel. *Història del republicanisme a Catalunya*. Vic: Eumo, 2004.

FONTANA, Josep. *La fi de l'antic règim i la industrialització*, vol. V de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar. Barcelona: Edicions 62, 1988.

FONTANA, Josep. *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcàdia, 2018.

GUILLAMET, Jaume. *Abdón Terradas. Primer dirigent republicà. Periodista i alcalde de Figueres*. Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos. 2000.

MARX, Karl; ENGELS, Friedrich. *La revolución en España*. Madrid: Ariel, 1969.

MAURÍN, Joaquim. «El problema agrario en Cataluña». A *Leviatá*, el 4 d'agost del 1934, pàg. 42-50.

MILL, John Stuart. *Sobre la libertad*. Prólogo de Isaiah Berlin. Madrid: Alianza Editorial, 1992.

MOTA MUÑOZ, José Fernando. *Francesc Layret a Sant Cugat*. Sant Cugat del Vallès: Ajuntament de Sant Cugat, 2022.

PI I MARGALL, Francesc. *La reacción y la revolución*. Barcelona: La Revista Blanca, 1954

PI I MARGALL, Francesc. *Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònòmics. 2010.

PISARELLO, Gerardo. *Dejar de ser súbditos. El fin de la restauración borbónica*. Madrid: Akal, 2021.

PLA, Josep. *El quadern gris*. Barcelona: Edicions Destino.

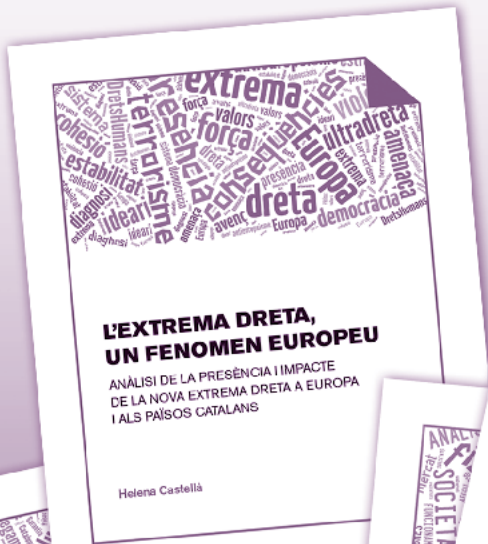
PORTILLO, Albert. «L'hidra del federalisme i la seva testa jacobina. (1808-1973)». A *DDAA: L'arbre de les llibertats*, Republicanisme als Països Catalans. Illa. Palma. 2023.

PRESTON, Paul. *Franco. Caudillo de España*. Barcelona: Grijalbo, 1996.

ROCA I FARRERAS, J. Narcís. *El catalanisme progressiu*. Edició de Jordi Llorens. Barcelona: Edicions de la Magrana. Barcelona, 1983.

STRUBELL, Toni. *Josep Roca Farreras i l'origen del nacionalisme d'esquerres*. Arenys de Mar: Els llibres del Set-ciències. 2000

UCELAY-DA CAL, Enric. *Breve historia del separatismo catalán*. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, 2018.

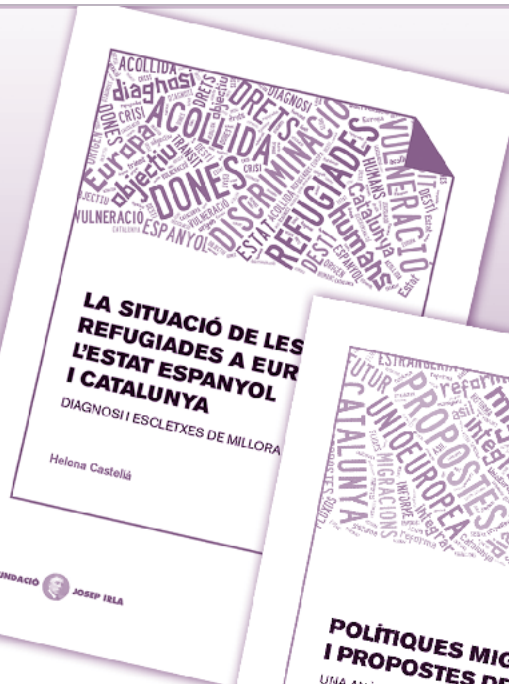

L'EXTREMA DRETA, UN FENOMEN EUROPEU

ANÀLISI DE LA PRESENCIA I IMPACTE
DE LA NOVA EXTREMA DRETA A EUROPA
I ALS PAÏSOS CATALANS

Helena Castellà

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

LA SITUACIÓ DE LES REFUGIADES A L'ESTAT ESPANYOL I CATALUNYA

DIAGNOSI I ESCLETXES DE MILLORA

Helena Castellà

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

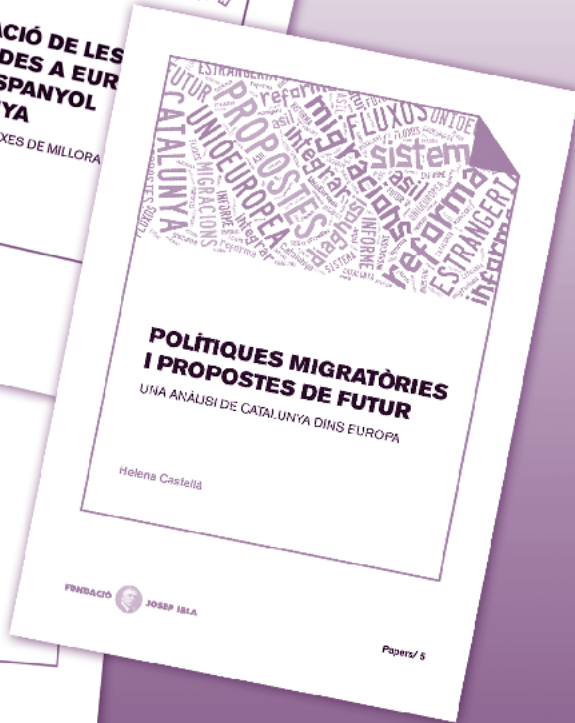
FISCALITAT EUROPEA I MERCAT ÚNIC

CAP A UNA HARMONITZACIÓ EFECTIVA

Sergio Martínez

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

Papers/ 2

POLÍTIQUES MIGRATÒRIES I PROPOSTES DE FUTUR

UNA ANÀLISI DE CATALUNYA DINS EUROPA

Helena Castellà

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

Papers/ 5

explorador

Davallada demogràfica i noves polítiques natalistes al Japó

vista prèvia >

El descens continuat de la natalitat i la fecunditat és una dinàmica en la que convergeixen els països desenvolupats. Una societat que s'ha caracteritzat per ser pionera pel que fa a la rapidesa del procés és la japonesa, que des del 2010 perd població a un ritme cada cop més accelerat. Fins a tal punt ha arribat aquesta disminució poblacional que el govern nipó ha aprovat durant el 2023 un paquet de «mesures sense precedents» destinades a facilitar i augmentar la natalitat.

Rosalia Avila Tàpies

Doctora en Lletres per la Universitat de Kyoto
Directora del Centre Cultural Barcelona (CCB), Kyoto, Japó
r.avilatapies@bcncenter.jp

A les primeres dècades del segle XXI la dinàmica natural i l'estructura de la població japonesa han despertat un interès particular a causa del ràpid envelliment demogràfic —l'augment de la mitjana d'edat de la seva població— i de la davallada poblacional. Aquesta evolució demogràfica ha estat promoguda per una caiguda brusca de la fecunditat, precedida al seu torn per una baixa mortalitat en totes les edats i d'una alta esperança de vida, que ha donat lloc a una situació anomenada en japonès «*shôshi-kôreika*» —baixa natalitat i envelliment poblacional— fins al punt d'arribar al descens de la població absoluta. Convé destacar que tots ells són uns fenòmens que s'han consolidat al Japó abans que a cap altra nació avançada del món.¹

Pel que fa a la natalitat i la fecunditat, les estadístiques vitals corresponents al 2022² mostren uns mínims històrics de 770.759

1 AVILA TAPIES, «El repte demogràfic al Japó. El problema demogràfic i les seves implicacions socioeconòmiques».

2 MINISTRY OF HEALTH, LABOUR AND WELFARE (MHLW), «Reiwa 4-nen [2022] jinkô dôtai tôkei (kaku-teisû) no gaikyô».

naixements i 1,26 fills per dona de mitjana —molt per sota del nivell que assegura el reemplaçament generacional, que és de 2,1. Tal com s'ha assenyalat, aquestes dades són les més baixes d'ençà que hi ha registres moderns al país que es remunten al 1899, i confirmen la persistència de la dinàmica demogràfica negativa i el declivi poblacional dels darrers anys, perquè les defuncions doblen la xifra de naixements —creixement natural negatiu— i el saldo migratori no ho compensa.

És important remarcar que la disminució de la població absoluta fou detectada al tombant de segle, i que s'ha anat confirmant després en tots els registres de població posteriors a l'any censal 2010 —que va registrar un màxim històric de 128,1 milions d'habitants. Actualment, el declivi està generalitzat a tot el país. Així, l'1 de gener del 2023 es va confirmar la disminució de la població en totes les 47 prefectures respecte a l'any anterior, per primera vegada des que Okinawa fou incorporada al recompte al 1972, després de l'etapa d'ocupació dels EUA.

Impactes socioeconòmics a llarg termini

D'aquesta manera queda palesa la continuïtat d'una situació demogràfica que ha estat pionera entre els països més desenvolupats, i que està caracteritzada per tres fenòmens: primerament, per una natalitat i fecunditat molt baixes; en segon lloc, per una estructura per edats molt envellida; i finalment, per la disminució de la població absoluta.

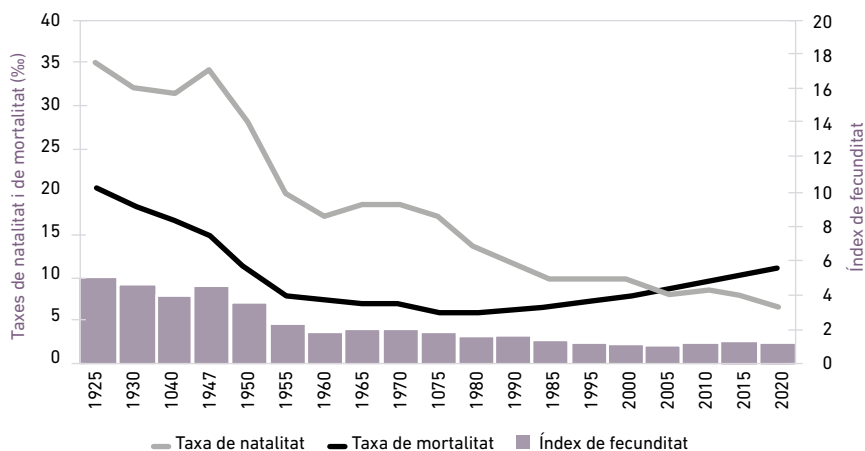
Això preocupa els governants japonesos pels seus efectes en el sistema econòmic actual que serà més difícil de mantenir —a causa de la reducció progressiva de la força laboral, dels consumidors i dels contribuents a les despeses públiques, entre d'altres raons, tot i encara que pugui augmentar la productivitat i la participació laboral de gent gran i de dones³—, i també en el seu posicionament global com a «tercera economia mundial» i estat amb forta presència a la comunitat internacional⁴. Igualment, es preveuen efectes negatius en la vitalitat de

3 ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH INSTITUTE (ESRI), «Demographic change and economic growth».

4 KODOMO MIRAI SENRYAKU GIKAI. «Kodomo mirai senryaku hôshin (an)».

No és previsible la reversió de la situació demogràfica sense una política governamental efectiva

Figura 1
Evolució de les taxes de natalitat, mortalitat i l'índex de fecunditat al Japó (1925-2020)

Font: Kōseirōdōshō (Ministeri de Salut, Treball i Benestar). Estadístiques vitals. Elaboració pròpia.

la societat japonesa, cada cop més necessitada de recursos de tot tipus per l'augment de la proporció de gent gran i de les seves necessitats.

Davant d'aquestes preocupacions locals, toca dir que no és previsible la reversió de la situació demogràfica sense una política governamental efectiva, o més efectiva que la que s'ha practicat fins ara al Japó. Així doncs, per tal d'afrontar aquesta situació, a inicis del 2023 el primer ministre ja-

ponès Fumio Kishida (1957) ha decidit finalment posar fil a l'agulla, aprovant un paquet de «mesures sense precedents» destinades a lluitar contra el fenomen de la caiguda de la natalitat i fecunditat, i que s'implementaran el pròxim any fiscal, abril de 2024. Així, el propassat dia 13 de juny, en una roda de premsa des de la seva Oficina a Tòquio, Kishida va reconèixer que «*el descens poblacional al Japó és un problema imminent que no es pot ignorar i que afecta el conjunt de les*

activitats socials i econòmiques», i en va assegurar que: «*Aquesta dècada és l'última oportunitat per intentar revertir la tendència de la disminució de la natalitat*». Sobre la que pensa actuar amb la «Política estratègica pel futur dels infants» —*Kodomo mirai senryaku hōshin (an)*, 13 de juny de 2023— contra la disminució de la natalitat i el declivi poblacional, que ha aprovat el Consell de Ministres.

Noves mesures natalistes «shōshika-taisaku»

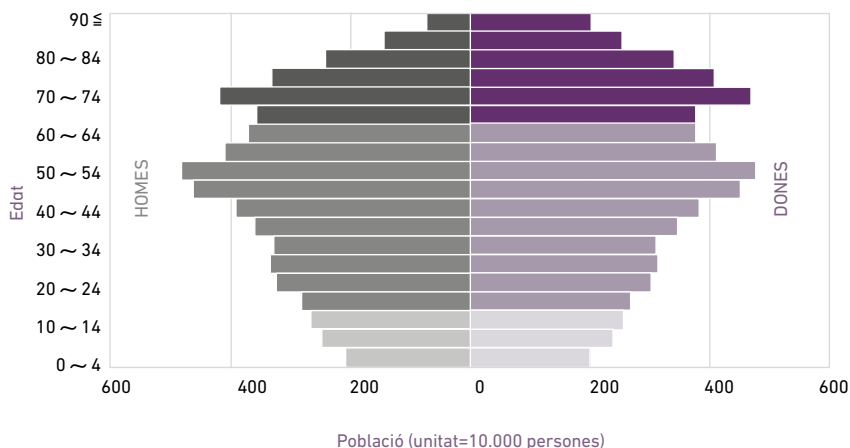
En principi, les noves mesures impulsades des del govern van dirigides a combatre la disminució de la natalitat, a través de reforçar el suport econòmic als pares i mares, enfocant-se a augmentar els ingressos de la gent jove, ja que es conclou que les generacions joves i en edat de reproducció dubten a tenir fills per l'alt cost que suposa la seva criança al Japó. En efecte, segons l'informe de l'Institut Nacional de Recerca sobre població i seguretat social del Japó (IPSS) pel 2015⁵, la raó més citada

⁵ NATIONAL INSTITUTE OF POPULATION AND SOCIAL SECURITY (IPSS). «The Fifteenth Japanese

En la proposta no s'ha clarificat, però, la manera en la qual el govern aconseguirà els recursos econòmics per dur a terme aquest programa natalista

Figura 2

Piràmide d'edat del Japó, a 1 d'agost del 2023

Font: Sômushô (Ministeri d'Affers Interns i Comunicacions): Estimació provisional de la població total al Japó per grups d'edat i sexe. 1 d'agost de 2023. Elaboració pròpia.

per la qual les parelles no tenen el seu nombre ideal de fills és perquè «costa massa criar i educar els fills» —56,3%—, seguida per la de «desagrada aguantar canalla amb l'edat» —39,8%—, entre d'altres.

Concretament, el primer ministre es compromet a augmentar el pres-

supost nacional relacionat amb la infància durant els tres anys vinents, destinant uns 3,5 bilions de iens —aproximadament uns 22.000 milions d'euros— addicionals anualment.

De moment, s'entreveuen dos eixos d'acció. Així, el primer seria el que promou el subsidi per cada fill i el segon el que actua sobre la cobertura salarial per descans laboral per maternitat/paternitat —permís postnatal parental. Aquestes mesures es concreten en:

- Subsidi per cada fill: eliminació del llindar màxim d'ingressos familiars a l'hora de rebre subsidis per la criança, i extensió dels subsidis a totes les famílies amb menors a càrrec seu; ampliació dels ajuts mensuals per fills fins als 18 anys: 10.000 iens pel primer i segon fill, i 30.000 iens pel tercer fill en endavant.
- Cobertura salarial per permís postnatal parental, referit al descans laboral per maternitat/paternitat: augment de les partides destinades a cobrir el sou d'aquells pares que descansen per permís de maternitat/paternitat, i ajuts per afrontar les despeses del part.

En la proposta no s'ha clarificat, però, la manera en la qual el govern aconseguirà els recursos econòmics per dur a terme aquest programa natalista. Sobre aquest punt, el primer ministre ha declarat que farà una anàlisi exhaustiva de la despesa pública per trobar prou recursos financers per poder implementar les noves mesures sense haver d'apujar impostos. Ha assegurat que

National Fertility Survey in 2015 Marriage Process and Fertility of Married Couples Attitudes toward Marriage and Family among Japanese Singles.

Malgrat l'esperat anunci de noves mesures, el país roman escèptic i no s'han generat gaires expectatives sobre la seva eficàcia

aviat elaborarà un full de ruta per garantir els fons necessaris i el farà públic.⁶

Opinió pública davant les mesures

Les mesures han suscitat un gran debat. Malgrat l'esperat anunci de noves mesures, el país roman escèptic i no s'han generat gaires expectatives sobre la seva eficàcia, segons ens informen els sondeigs d'opinió de l'emissora pública japonesa NHK⁷. Els sondeigs de la NHK ens permeten monitorar el nivell d'acceptació de les propostes governamentals a través d'enquestes telefòniques amb preguntes tancades. Afegim que són enquestes mensuals, d'àmbit nacional i dirigides a unes 2.500 persones de més de 18 anys, amb una taxa de resposta del 50%, aproximadament.

Tot seguit, presentem les tres últimes que consulten sobre les noves mesures natalistes i les seves respostes —obviem «altres» i «no ho sé, no contesto».

⁶ A data de publicació d'aquest article, encara no s'havia concretat aquest full de ruta econòmic.

⁷ NIPPON HÔSO KYOKAI (NHK). *NHK seronchôsa*.

A l'última enquesta pública —NHK seronchôsa, 7-9 juliol 2023— on es tracta aquesta qüestió es va recollir la següent informació, a partir d'un enunciat sobre les noves «*mesures contra la disminució de la natalitat, per les quals el govern té previst assegurar un pressupost anual de 3 bilions de iens durant els tres anys vinents, centrant-se en l'ampliació de les ajudes per fills*». El 7% dels enquestats va dir que tenia grans expectatives, el 26% va dir que tenia algunes expectatives, el 41% va dir que tenia poques expectatives i el 21% va dir que no en tenia.

El mes anterior —NHK seronchôsa, 9-11 juny 2023— ja s'havien recollit les següents respostes a dos enunciats que demanaven la valoració de les mesures per frenar la caiguda de la natalitat. Primerament, i preguntant sobre l'efecte de les mesures, el 39% va contestar que se n'esperen i el 56% que no se n'esperen. En segon lloc, i amb un enunciat sobre «*els recursos financers destinats a les mesures per combatre la disminució de la natalitat, que el govern ha dit que garantirà mitjançant reformes a la despesa de la seguretat social i també un nou sistema de subvencions*

de suport, però quan se li pregunta sobre els detalls concrets, diu que ho ha d'examinar a partir d'ara». El 44% dels enquestats va dir que s'hauria de mostrar l'esquema general aviat i el 48% va dir que s'hauria de prendre temps per examinar-ho bé.

Dos mesos abans —NHK seronchôsa, 12-14 maig 2023— i sota la pregunta de «*quina creien que hauria de ser la principal manera d'aconseguir recursos financers per posar en pràctica les mesures contra la disminució de la natalitat*», el 8% va dir «emissió de bons nacionals», el 9% «augmentar els impostos», el 19% «revisió de les primes de la seguretat social» i el 53% «retallar altres pressupostos».

Veiem, doncs, que els japonesos es mantenen escèptics respecte a l'efectivitat de les mesures públiques, però no indiferents. Igualment, i sabent que viuen al país desenvolupat més endeutat del món, amb un deute públic estratosfèric —el 263% del PIB el març de 2023—, desitgen que el govern reorganitzi la despesa pública per finançar les propostes, sense haver d'augmentar-la, ni apujar impostos.

Conclusions

El 13 de juny del 2023, el primer ministre japonès va presentar la seva «Política estratègica pel futur dels infants» en roda de premsa. Aquesta pretén afrontar el repte demogràfic del Japó amb un programa natalista contundent, o més concretament, amb unes mesures sense precedents per frenar la caiguda del nombre de naixements i de la fecunditat. Les mesures inclouen l'ampliació de les prestacions per a fills i els permisos de cura dels infants. El punt clau de la política és augmentar els ingressos dels joves i de la generació que cria, amb el creixement econòmic i les mesures contra la disminució de la natalitat anant de la mà.

En la proposta oficial hi ha, però, moltes incògnites importants, també, particularment pel que fa al seu finançament. Tals com: els recursos financers per implementar les noves mesures natalistes es generaran revisant i reduint l'atenció mèdica i les cures geriàtriques, per exemple? Quan es tindran els detalls sobre els recursos financers necessaris per implementar les mesures? Es poden garantir recursos financers estables

i desenvolupar plans institucionals sostenibles?

Per acabar, s'ha de considerar que l'enfocament oficial a la resolució de la disminució de la natalitat i del declivi poblacional és insuficient, perquè les noves mesures se centren en un marc de suport econòmic a les famílies joves. Caldria combinar aquestes mesures amb actuacions en altres variables que també influeixen en el comportament demogràfic de la població. Cal actuar també, doncs, amb polítiques socials, educatives i migratòries per canviar actituds i normes discriminatòries, i així poder crear les condicions per a una veritable conciliació de la vida laboral i familiar, i una distribució més igualitària de les tasques domèstiques entre homes i dones per tal de recuperar la natalitat. Així com també cal certa obertura a la immigració internacional per frenar la davallada poblacional i adaptar-se millor als reptes futurs. ■

■ Bibliografia

AVILA TÀPIES, Rosalia. «El repte demogràfic al Japó. El problema demogràfic i les seves implicacions socioeconòmiques». A *dCIDOB*, 2007, núm. 101, pàg. 29-33. Disponible a: <www.raco.cat>.

ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH INSTITUTE (ESRI). «Demographic change and economic growth». A *ESRI International Conference 2023*, celebrada a Tòquio el 3 agost 2023. Disponible a: <www.esri.cao.go.jp>.

KISHIDA, Fumio. *Roda de premsa a l'Oficina del primer ministre*. Tòquio: 13 juny 2023. Disponible a: <www.kantei.go.jp>.

KODOMO MIRAI SENRYAKU GIKAI. «Kodomo mirai senryaku hōshin (an)». Juny 2023. Disponible a: <www.cas.go.jp>.

MINISTRY OF HEALTH, LABOUR AND WELFARE (MHLW). «Reiwa 4-nen (2022) jinkō dōtai tōkei (kakuteisū) no gaikyō». Setembre 2023. Disponible a: <www.mhlw.go.jp>.

NATIONAL INSTITUTE OF POPULATION AND SOCIAL SECURITY (IPSS). «The Fifteenth Japanese National Fertility Survey in 2015 Marriage Process and Fertility of Married Couples Attitudes toward Marriage and Family among Japanese Singles. March, 2017». Disponible a: <www.ipss.go.jp>.

NIPPON HŌSO KYOKAI (NHK). *NHK seronchōsa*. Enquestes d'opinió pública de: 7-9 juliol 2023, 9-11 juny 2023 i 12-14 maig 2023. Disponible a: <www.nhk.or.jp>.

finestra

Sahar Zand

“Per què es tallen els cabells les iranians per «Dona, vida, llibertat»”

TEDxLondonWomen
Febrer 2023

Fotografia: Ted Talk

Sahar Zand (1989) va néixer a Teheran i és una presentadora de televisió i ràdio britànica iraniana reconeguda com una de les millors documentaristes de la BBC. Ha realitzat documentals de gran impacte retratant la vida a l'Afganistan, al Marroc o a Indonèsia, entre d'altres, amb històries humanes que relaten com són les societats, com per exemple, l'acord nuclear amb l'Iran, el moviment #metoo a Bollywood, la salut mental a l'Afganistan, la crisi del canvi climàtic, la violència domèstica, els tiroteigs policials als EUA, la guerra contra les notícies falses o la fama a través de les xarxes socials.

Una dona compromesa amb el canvi i amb l'alliberament de les dones, arreu del món i sobretot al seu país d'origen, que es constitueix en una veu imprescindible del feminisme actual.

Quan éreu petits, què volíeu ser de grans? Futbolistes? Actors? Metges?

Bé, jo quan era petita, sempre que em feien aquesta pregunta, la meva resposta era gairebé sempre la mateixa: «Quan sigui gran, vull ser un home».

Per la meva lògica, aquesta era l'única manera de poder viure una vida lliure de les restriccions sufocants que les dones del meu país natal, l'Iran, es veien obligades a suportar.

No sé ben bé d'on va sorgir aquest pensament, però em ve al cap una tarda d'estiu especialment calorosa. Tenia nou anys i, juntament amb la meva família, com fèiem a totes les vacances d'estiu, havíem viatjat al nord de l'Iran, a un petit poble costaner anomenat Chamkhaleh. Que recordi, alguns dels meus millors records d'infantesa són de quan nedava al mar Caspi, xipollejava entre les onades i feia castells de sorra a les seves magnífiques platges. Tots aquells records encantadors, però, estaven a punt de ser reescrits.

A la República Islàmica de l'Iran, quan una nena arriba als nou anys,

esdevé legalment una dona adulta. I això significa haver de seguir una sèrie de normes restrictives escrites pels homes, la més simbòlica de les quals és probablement l'ús obligatori del hijab. Aquell any, la meva mare em va haver de fer seure i explicar-me tristament que ara era massa gran per ficar-me a l'aigua amb banyador. Ara que tenia nou anys, era il·legal. I si volia ficar-me a l'aigua, havia de ficar-m'hi totalment coberta, de cap a peus, com totes les altres dones. Havia de ficar-m'hi duent uns pantalons, un top de màniga llarga i una túnica baldera anomenada «manto» per cobrir-ho tot. I és clar, el mocador al cap. Encara recordo el nus a la gola al ficar els peus a l'aigua. Ja no sentia la frescor del mar Caspi contra la meua pell. En canvi, les meves capes –ara humides– em picaven i se'm feia estrany. Encara recordo sentir els ulls atents de la policia moral, l'anomenada policia de la moral, assegurant-se que jo i les altres noies no ensenyéssim massa cabells ni massa pell i que –Déu nos guard– incités els homes. Era com si les meves llibertats d'abans s'arrossegessin amb cada marea i corrent d'aigua.

Als dotze anys, juntament amb la meva mare i la meva germana petita, vam escapar de l'Iran

Seguidament, em trobo ficada a l'aigua. Era una bona nedadora, però les meves capes eren tan pesades i estrenyedores... Intentava glopejar aire, però el mocador no deixava de tapar-me la cara. Els corrents em tiraven cada cop més i més lluny. Podia veure la mare i el pare a la platja, intentava demanar ajut a crits, però no em sentien. Potser la meua veu quedava ofegada pel rugir de les motos amb les que patrullava la policia moral per les platges. Les corrents seguien tirant-me cada cop més i més lluny i la desesperació va començar a endinsar-se'm.

Després, em desperto a la platja, amb fred, xopa, tremolant. Resulta que el meu pare m'havia guipat a temps fent els meus esforços i s'havia afanyat a treure'm. Va ser l'última vegada que vaig posar els peus al meu estimat mar Caspi.

Al fer-me més gran, a la República Islàmica de l'Iran cada dia em sentia com si estigués passant per la mateixa experiència, però de formes diferents. I mirant les dones de la meua vida, semblava que també passaven pel mateix, de diferents maneres. I com més anava creixent,

més creixia la sensació que m'estava tirant cada cop més lluny la marea de l'opressió, la injustícia i la desigualtat. Allà on anés, eren sempre presents la vergonya, la por, i sobre-tot la desesperació.

Les dones a l'Iran són ciutadanes de segona classe. Gairebé no tenen drets pel que fa a alguns dels més bàsics, com el divorci, la custòdia dels fills o, fins i tot, viatjar. No tenen protecció legal contra l'assetjament sexual i la violència domèstica. No se'ls permet cantar en públic ni tenir relacions sexuals fora del matrimoni, i només se'ls permet mostrar la cara i les mans en públic. En els 20 anys més o menys des que gairebé em vaig ofegar, res ha canviat. Les dones iranianes es troben a la deriva en una mar vasta d'opressió. La seva única sortida, per a les que poden, és deixar-se a mercè dels traficants de persones, emprant viatges perillosos amb l'esperança de trobar la seguretat en una terra llunyana.

Això és el que em va passar a mi. Als dotze anys, juntament amb la meua mare i la meua germana petita, vam escapar de l'Iran. I després d'anys de viure en camps de refugiats arreu

d'Europa, dormint al ras i estant a mercè d'uns traficants de persones molt, molt poc fiables, finalment vam trobar refugi segur aquí, al Regne Unit. Per als meus amics i familiars que es van quedar enrere, hi havia poques esperances de canvi.

I així, quan el setembre del 2022, la Mahsa Jina Amini, de 22 anys, va sortir del metro al bullici dels carrers de Teheran, no hi havia cap raó per esperar un canvi de l'estatu quo. De la mateixa manera que li ha passat a la meua pròpia mare i a moltes altres dones que conec, la Mahsa va ser arrestada per l'anomenada policia de la moral perquè, segons la seva opinió, mostrava més cabells del que els semblava acceptable. Tres dies més tard, la Mahsa va morir mentre estava sota custòdia policial.

Aquest cop, però, sí que va canviar alguna cosa. Gràcies al poder de les xarxes socials i als periodistes valents que treballen durament sobre el terreny, la notícia de l'assassinat de la Mahsa no va ser ofegada per la propaganda implacable del règim. De la mateixa manera que l'assassinat injust d'en George Floyd va encendre el moviment *Black Lives Matter*,

l'assassinat injust de la Mahsa Amini va provocar a tot l'Iran les protestes contra el règim més grans des de la formació de la República Islàmica el 1979. Per primer cop en dècades, les dones de l'Iran finalment s'atreveixen a desafiar les estrictes lleis de moralitat. En la lluita per la igualtat i la dignitat, es treuen els mocadors, els cremen a les fogueres, i algunes es tallen els cabells. I canten «*Zan, Zendeji, Azadi*», «Dona, vida, llibertat».

Les multituds enrabiades exigeixen democràcia i llibertat d'expressió, mentre que molts altres demanen la caiguda del líder suprem, Ali Khomeini. És el líder espiritual de l'Iran i té l'última paraula sobre tots els assumptes governamentals. Per primer cop en molt i molt de temps, sembla que hi ha esperança a l'aire. Esperança que potser el canvi a l'Iran sigui possible. I és precisament per això que la repressió ha estat tan brutal i mortal.

Aquestes són les cares de les manifestants que van lluitar per la llibertat però que no viuran per veure-la. Des que va començar la protesta fa gairebé cinc mesos, unes 500 persones han mort. Gairebé 80 d'aquests, nens. Unes 18.000 manifestants han estat

detinguts. I hi ha notícies de tortures psicològiques, físiques i sexuals a les presons. Hi ha hagut una sèrie de judicis precipitats, confessions forçades i execucions públiques dels manifestants.

El règim autoritari de l'Iran està clarament desesperat perquè es mati qualsevol esperança, perquè saben que mentre ens manqui l'esperança, claudicarem davant la seva opressió i injustícia. Però tal com la història ha demostrat una i altra vegada, la llum de l'esperança emergeix de la profunditat de la foscor. L'esperança està enfadada. És desafiant. L'esperança és perillosa. L'esperança és mantenir-se als carrers de l'Iran, corejant «Dona, vida, llibertat». L'esperança és a les presons polítiques, a l'espera del moment, sostenint aquells que estan engrillonats. L'esperança s'ha estès ara als quatre vents al meu país natal.

Com a periodista, no puc viatjar a l'Iran. Però com han fet les meves germanes de Teheran, Mashhad, Shiraz, Balutxistan, Kurdistan, Shomal, Jonoob, Shargh, Gharb, a tot l'Iran, jo també em tallaré els cabells per mostrar la meva solidaritat amb el moviment.

(Crits i aplaudiments)

Al públic, una veu: Llibertat per a les dones!

Aquest cabell, durant massa temps, s'ha entrellaçat amb la religió i la política. Però dic amb les meves germanes a l'Iran: PROU! I dic amb elles: Dones, per reivindicar els nostres drets.

Vida, per les vides injustament arrabassades.

Llibertat, per l'alliberament del meu poble.

Estic aquí amb els cabells a la mà, amb l'esperança d'un futur on cap nena hagi de desitjar ser un home perquè tingui por de poder-se ofegar cada dia.

Sí, la repressió és brutal. I sí, potser no hi ha solució a l'interior encara. Però l'únic que pot ajudar a crear-ne i mantenir-ne és l'esperança.

L'única cosa que pot ajudar a crear i mantenir-se a un mateix, és l'esperança. I cadascú de nosaltres podem fer un pas endavant i fer el nostre

Fem tot el possible per assegurar-nos que els que estem a la riba fem saber als que estan a la mar que els veiem

paper. Estic ara aquí parlant amb vosaltres. Molts no iranians i iranianes fora de l'Iran han estat signant peticions, anant a protestar, pressionant els seus governs perquè, al seu torn, pressionin el règim i el govern iranians. Durant els darrers mesos, he estat parlant amb manifestants dins de l'Iran, i em diuen quant els importa que a fora estiguem informats i compromesos. Per tant, fem tot el possible per assegurar-nos que els que estem a la riba fem saber als que estan a la mar que els veiem, que sentim els seus crits.

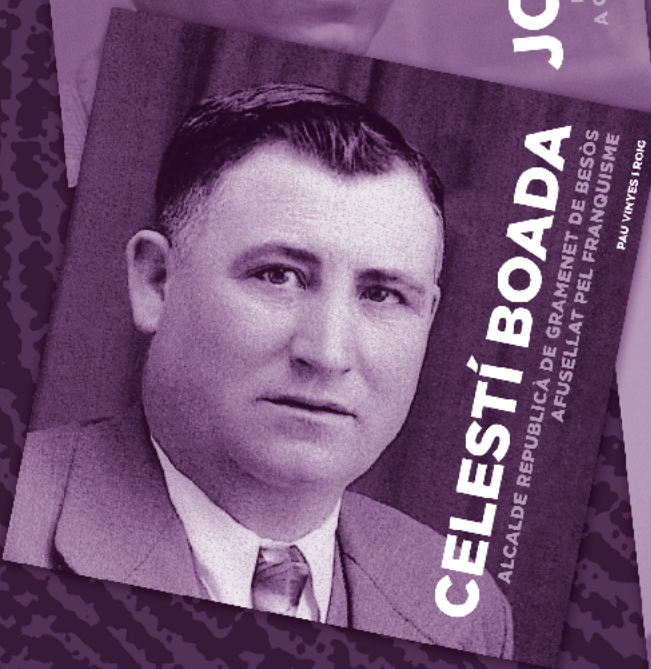
Gràcies per fer un pas cap a un futur on la llibertat no sigui només un somni, sinó una realitat. No només per a dones, sinó per a tothom. I no només a l'Iran, sinó a tot arreu. ■

JOAN SELVES
DE L'ALCALDIA REPUBLICANA DE MANRESA
A GOVERNAR L'ORDRE PÚBLIC DE CATALUNYA
JOAN ESCULIES

JOAQUIM FORT
ALCALDE REPUBLICÀ DE TARRAGONA
CRISTIAN FERRER GONZÁLEZ · GUILLEM PUIG VALLVERDÚ

CELESTÍ BOADA
ALCALDE REPUBLICÀ DE GRAMENET DE BESÒS
AFUSELLAT PEL FRANQUISME
PAU VINYES I ROIG

JOSEP MASCORT
REPUBLICÀ LLEIAL, CATALANISTA DEVOT
JOSEP PASTELLE MASCORT

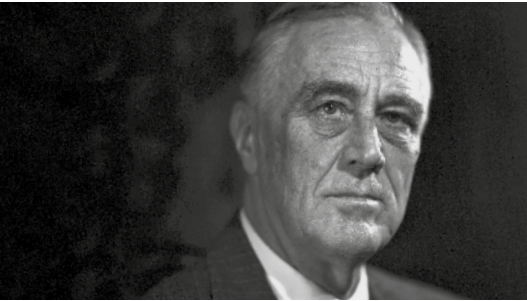
www.irla.cat/publicacions

BIOGRAFIES POLÍTIQUES

clàssic

Sobre la reforma del Tribunal Suprem

Franklin D. Roosevelt

President dels EUA
(9 de març de 1937)

Durant la dècada de 1930, davant els estralls de la Gran Depressió, el president nord-americà Franklin D. Roosevelt va desplegar un ambiciós programa de reformes econòmiques i socials, en sentit igualitarista, conegudes com el *New Deal* [Nou Pacte]. El Tribunal Suprem, dominat pels conservadors, va erigir-se en tercera cambra no-electa per tal de frenar el gruix d'aquestes reformes. Per tal de fer-hi front, Roosevelt va amenaçar amb expandir el nombre de jutges del Tribunal, de manera que es conformés una majoria progressista. El pla no va prosperar, però el Tribunal Suprem es va veure cominat a abandonar el seu obstruccionisme i a permetre el desplegament del *New Deal*. En presentar el seu pla de reforma del Tribunal, en una de les seves famoses «converses a la vora de la llar de foc» retransmeses per la ràdio, Roosevelt va assenyalar els perills de l'excés de poder dels tribunals.

[Amics meus,] Dijous passat vaig descriure amb detall alguns problemes econòmics que tothom entén ara que afronta la Nació. Als molts missatges que m'han arribat després d'aquell discurs, i als quals és físicament impossible respondre d'un en un, aprofito aquest mitjà per dir «gràcies».

Aquest vespre, assegut al meu despatx a la Casa Blanca, informo al poble per ràdio per primer cop al meu segon mandat.

Me'n recordo d'aquella tarda de març, fa quatre anys, quan us vaig oferir el meu primer informe radiofònic. En aquell moment, estàvem enmig de la gran crisi bancària.

Poc després, amb l'autoritat del Congrés, vam demanar a la Nació que entregués tot l'or en mans privades, dòlar a dòlar, al govern dels EUA.

La recuperació d'avui demostra l'èxit d'aquella política.

Però quan va arribar al Tribunal Suprem, gairebé dos anys després, la seva constitucionalitat només es va confirmar per un vot de cinc a

quatre. El canvi d'un sol vot hauria fet tornar al caos desesperat tots els afers d'aquesta gran nació. En efecte, quatre jutges van dictaminar que el dret d'exigir fer valdre un contracte privat és més sagrat que el gran objectiu de la Constitució, el d'establir una Nació duradora.

Al 1933, tant vosaltres com jo sabíem que no hem de permetre mai més que es desballesti el nostre sistema econòmic, que no ens podem permetre el luxe d'assumir el risc d'una altra gran depressió.

També vam entendre que l'única manera d'evitar la repetició d'aquells dies foscos era disposar d'un govern amb poder per prevenir i curar els abusos i les desigualtats que havien fet desballestar-se el sistema.

Aleshores vam iniciar un programa per posar remei a aquests abusos i desigualtats —per donar equilibri i estabilitat al nostre sistema econòmic— per fer-lo a prova de bomba contra les causes del 1929.

Avui només estem a mig camí d'aquell programa, i amb la recuperació s'està accelerant fins al

punt que els perills del 1929 tornen a entreveure's, potser no aquesta setmana o aquest mes, sinó d'aquí a un any o dos.

Es necessiten lleis federals per a completar aquell programa. Els esforços individuals, locals o estatals per si sols no ens poden protegir ara, el 1937, més que no pas fa deu anys.

Caldrà temps —i molt— per elaborar els nostres remeis administrativament, fins i tot després d'aprovar la legislació. Per tant, per a completar el nostre programa de protecció a termini, no podem demorar ni un moment en assegurar-nos que el nostre govern federal tingui el poder per a dur-ho a terme.

Fa quatre anys l'acció no va arribar fins a última hora. Era gairebé massa tard.

Si hem après alguna cosa de la depressió, és que no ens podem permetre donar voltes de nou amb discussions i debats inútils, postergant sempre el moment de decidir. El poble dels EUA ha après la lliçó de la depressió. Perquè en les últimes tres eleccions federals una majoria

aclaparadora va votar un mandat perquè el Congrés i el president comencessin la tasca de proporcionar aquesta protecció, no pas després de llargs anys de debat, sinó ara mateix.

Els Tribunals, però, han posat en dubte la capacitat del Congrés electe per protegir-nos de la catàstrofe per via d'afrontar inequívocament les nostres condicions socials i econòmiques modernes.

Ens trobem en crisi, en una crisi de la nostra capacitat de procedir amb aquesta protecció. És una crisi tranquil·la. No hi ha cues d'impositors davant de bancs tancats. Però per als perspicaços, aquesta crisi té un gran abast quant a les seves possibilitats de perjudicar els EUA.

Vull parlar-vos de manera planera [aquest vespre] sobre la necessitat d'aquesta acció davant d'aquesta crisi: la necessitat d'afrontar el repte, al qual per un terç de la nació, mal alimentat, mal vestit, que viu en habitatges deficients, no s'ha donat resposta.

Dijous passat vaig descriure la forma de govern als EUA com un equip de

tres cavalls disposat per la Constitució pel poble estatunidenc perquè el seu camp sigui ben llaurat. Els tres cavalls són, és clar, les tres branques de govern –el Congrés, l'Executiu i els Tribunals. Dos dels cavalls [el Congrés i l'Executiu] estiren avui a l'uníson; el tercer, no. Els que han insinuat que el president dels EUA està intentant conduir aquest equip, passen per alt el simple fet que el president, com a cap de l'executiu, és ell mateix un dels tres cavalls.

És el mateix poble dels EUA qui està al seient del conductor.

És el mateix poble dels EUA el que vol llaurar.

És el mateix poble dels EUA qui espera que el tercer cavall estiri a l'uníson amb els altres dos.

Espero que aquestes últimes setmanes hàgiu rellegit la Constitució. Com la Bíblia, s'ha de llegir un cop rere un altre.

És un document fàcil d'entendre si recordeu que va ser creat perquè els articles de la Confederació sota els quals els tretze Estats origi-

nals van intentar operar després de la Revolució, mostraven la necessitat d'un govern federal amb el poder suficient per fer front als problemes nacionals. En el seu Preàmbul, la Constitució diu que es pretenia formar una Unió més perfecta i promoure el benestar general; i els poders brindats al Congrés per dur a terme aquests propòsits es poden descriure millor dient que eren tots els poders necessaris per fer front a tots i cadascun dels problemes que aleshores tenien caràcter nacional i que no es podien atendre merament mitjançant l'acció local.

Però els redactors [de la Constitució] van anar més enllà. Tenint en compte que, en les generacions successives, molts altres problemes que llavors no s'havien ni somiat es convertirien en problemes nacionals, van brindar al Congrés amplies facultats «*per recaptar impostos... i garantir la defensa comuna i el benestar general dels EUA*».¹

Això, amics meus, és el que sincerament crec que va ser el propòsit clar i implícit dels patriotes que van redactar

una Constitució Federal per crear un govern nacional amb poder nacional, amb la intenció, com deien, de «*formar una unió més perfecta... per a nosaltres mateixos i per als nostres descendents*».

Durant gairebé vint anys no hi va haver conflicte entre el Congrés i el Tribunal [Suprem]. Aleshores, el 1803, el Congrés va aprovar una llei que el Tribunal va dictaminar que violava una disposició expressa de la Constitució. El Tribunal va reivindicar la facultat de declarar-la inconstitucional i així ho va fer. Però una mica més tard, el mateix Tribunal va admetre que declarar inconstitucional una llei era un poder extraordinari i per dictamen del senyor jutge Washington, va establir aquesta limitació. [Ell va dir] «*No és sinó per respecte decent a la saviesa, la integritat i el patriotisme del cos legislatiu pel qual s'aprova qualsevol llei, pel que es presumeix a favor de la seva validesa fins que no es demostrï la conculcació de la Constitució més enllà de qualsevol dubte raonable*».

Però des de l'auge del moviment modern pel progrés social i econòmic a través de la legislació, el Tribunal ha afirmat cada cop més sovint i amb més atreviment un poder de vetar

¹ Cita l'article 1, secció 8 de la Constitució d'EUA.

les lleis aprovades pel Congrés i les Legislatures² dels Estats sense tenir en compte aquesta limitació original [que acabo de llegir].

En el darrers quatre anys, s'ha abandonat la sana regla de donar a les lleis el benefici de tot dubte raonable. El Tribunal ha actuat no com a òrgan judicial, sinó com a òrgan polític.

Quan el Congrés ha intentat establir l'agricultura nacional, millorar les condicions laborals, salvaguardar les empreses contra la competència deslleial, protegir els nostres recursos nacionals i, de moltes altres maneres, atendre les nostres necessitats clarament nacionals, la majoria del Tribunal ha anat assumint el poder d'ometre la saviesa d'aquests actes del Congrés —i d'aprovar o censurar les polítiques públiques assentades en aquestes lleis.

Aquesta no és només una acusació meva. És acusació dels magistrats més distingits de l'actual Tribunal Suprem. No tinc temps per citar-vos tot el llenguatge utilitzat pels jutges discrepant en molts d'aquests casos. Però, per exemple, en el cas de la Llei dels jubilats del ferrocarril, considerada inconstitucional, el jutge president Hughes va dir en una opinió discrepant que el dictamen majoritari era «una desviació de *sans principis*» i que imposava «una limitació injustificada a la clàusula de comerç».³ I tres jutges més van estar d'acord amb ell.

En el cas de determinar inconstitucional l'AAA,⁴ el jutge Stone va dir de l'opinió majoritària que es tractava d'una «construcció torturada de la Constitució». I dos jutges més van estar d'acord amb ell.

En el cas en el que es determinà inconstitucional la llei del salari

mínim de Nova York, el jutge Stone va dir que, de fet, la majoria estava projectant en la Constitució llurs pròpies «*predileccions econòmiques personals*» i que si no es deixa lliure el poder legislatiu perquè triï els mètodes per resoldre els problemes de pobresa, subsistència i salut d'un gran nombre de la comunitat, aleshores «*el govern quedarà impotent*». I dos jutges més van estar d'acord amb ell.

Davant d'aquestes opinions discrepants, no hi ha cap fonament per a l'afirmació d'alguns membres del Tribunal que algun element a la Constitució els ha obligat, lamentablement, a frustrar la voluntat popular.

Davant d'aquestes opinions discrepants, queda perfectament clar que, com ha dit el jutge president Hughes, «estem sotmesos a una Constitució, però la Constitució és el que diguin els jutges».

El Tribunal, a més de l'ús adequat de les seves funcions judicials, s'ha erigit indegudament com una tercera cambra del Congrés —un superlegislador, tal com l'ha anomenat un dels magistrats— projectant en la

2 A 27 estats, els legislatius s'anomenen Legislatura o Legislatura estatal (*Legislature* o *State Legislature*), mentre que a 19 se'n diu Assemblea General (*General Assembly*). A Massachusetts i New Hampshire, els legislatius s'anomenen Cort General (*General Court*), mentre que a Dakota del Nord i Oregon se'ls anomena Assemblea Legislativa (*Legislative Assembly*).

3 La *Commerce Clause* descriu un dels poders que assigna la Constitució al Congrés. Estableix que aquest tindrà potestat «*per regular el comerç amb les nacions estrangeres, i entre els diversos estats, i amb les tribus índies*».

4 *Agricultural Adjustment Act*, llei federal de l'era del *New Deal* dissenyada per mantenir els preus agrícoles mitjançant la reducció d'excedents.

Constitució paraules i implicacions que no hi són, i que mai va haver la intenció que hi fossin.

Per tant, com a nació hem arribat al punt en què hem d'actuar per defensar la Constitució del Tribunal i el Tribunal de si mateix. Hem de trobar la manera de manllevar un recurs del Tribunal Suprem a la mateixa Constitució. Volem un Tribunal Suprem que faci justícia sota la Constitució i no damunt d'ella. Als nostres tribunals volem l'imperi de les lleis i no dels homes.

Jo vull, com vol tot el poble dels EUA, un poder judicial independent tal com proposaren els redactors de la Constitució. Això significa un Tribunal Suprem que faci complir la Constitució tal com està escrita, que repudiarà esmenar-la mitjançant l'exercici arbitrari del poder judicial, és a dir, pel vistiplau judicial. No significa un poder judicial tan independent que pugui negar l'existència de fets universalment reconeguts.

Com podem procedir, doncs, a complir el mandat que se'ns ha encomanat? Es va dir al programa del partit

Demòcrata de l'any passat, al 1936 [i cito les paraules]: «*Si aquests problemes no es poden resoldre eficaçment dins de la Constitució, buscarem una esmena aclaridora que garanteixi poder promulgar aquestes lleis, per regular adequadament el comerç, protegir la salut i la seguretat pública i salvaguardar la seguretat econòmica*». En altres paraules, vam dir que buscaríem una esmena només si fracassaven tots els altres mitjans possibles de la legislació.

Quan vaig començar a revisar la situació, amb el problema ben davant meu, vaig arribar, per un procés d'eliminació, a la conclusió que sense esmenes, l'únic mètode que era clarament constitucional i que alhora permetia portar a terme altres reformes molt necessàries, era impregnar tots els nostres tribunals de sang nova. Hem de tenir homes ben dignes i preparats per fer justícia imparcial. Però alhora, hem de tenir jutges que aportin als tribunals el sentit actual de la Constitució —jutges que mantinguin en els tribunals les funcions judicials d'un tribunal, i rebutgin el poder legislatiu que avui han assumit els tribunals.

[Ens convé recordar, que] En 45 dels 48 Estats de la Unió, els jutges són escollits no per a tota la vida, sinó per a un període d'anys. En molts estats, els jutges s'han de jubilar als 70 anys. El Congrés ha proporcionat seguretat financera oferint pensions vitalícies de paga completa per als jutges federals de tots els tribunals que estiguin disposats a jubilar-se als 70. En el cas dels jutges del Tribunal Suprem, aquesta pensió és de 20.000 dòlars anuals.⁵ Però tots els jutges federals, un cop nomenats, poden, si ho volen, ocupar el càrrec de per vida, sense importar l'edat que arribin a tenir.

Quina és la meva proposta? És simplement aquesta: sempre que un jutge d'un tribunal federal o del Suprem hagi complert 70 anys i no aprofiti l'oportunitat de jubilar-se amb una pensió, el president designarà un nou membre, amb l'aprovació del Senat dels EUA, tal com exigeix la Constitució.

⁵ Equivalent a uns 398.000 dòlars actuals (373.000 euros), segons el calculador d'inflació actual.

Aquest pla té dos objectius principals. Introduint al sistema judicial un flux constant i continu de sang nova i més jove, espero en primer lloc fer que l'administració de tota la justícia federal [de baix a dalt] sigui més ràpida i, per tant, menys costosa; en segon lloc, aportar a la presa de decisions sobre els problemes socials i econòmics homes més joves que han tingut experiència personal i contacte amb els fets i circumstàncies d'avui en dia en què l'home mitjà ha de viure i treballar. Aquest pla salvarà la nostra Constitució nacional de l'enduriment de les artèries judicials.

El nombre de jutges a nomenar dependria totalment de la decisió dels jutges actuals, que ara tenen més de 70 anys, o dels que posteriorment arribaran a aquesta edat.

Si, per exemple, algun dels sis magistrats del Tribunal Suprem que ara tingui més de 70 anys es jubila tal com preveu el pla, no es crearia cap plaça addicional. En conseqüència, tot i que mai no poden ser més de quinze, n'hi podria haver només catorze, o tretze, o dotze. I potser només n'hi hauria nou.

No hi ha res de nou ni radical en aquesta idea. Pretén mantenir la magistratura federal en ple vigor. Ha estat discutida i aprovada per moltes persones de gran autoritat des que una proposta similar va ser aprovada per la Cambra de Representants el 1869.

Per què s'ha fixat l'edat als 70 anys? Perquè les lleis de molts estats, i la pràctica a la funció pública, els reglaments de l'exèrcit i la marina, i les normes de moltes de les nostres universitats i de gairebé totes les grans empreses privades, solen fixar l'edat de jubilació en els 70 anys o menys.

El reglament s'aplicaria a tots els tribunals del sistema federal. Gaudeix d'aprovació generalitzada pel que fa als tribunals federals inferiors. El pla només ha trobat oposició pel que fa al mateix Tribunal Suprem. [Però, amics meus] Si un pla així és bo per als tribunals inferiors, sens dubte hauria de ser igualment bo per al tribunal superior al qual no hi ha cap recurs. Els que s'oposen a aquest pla han volgut despertar prejudicis i pors, proclamant que estic buscant de

«copar»⁶ el Tribunal Suprem i que s'establirà un precedent funest.

Què volen dir amb les paraules «copar el Tribunal [Suprem]»?

Permeteu-me respondre aquesta pregunta amb una contundència que posarà fi a tota incomprensió sincera pel que fa als meus propòsits.

Si amb aquesta frase d'«copar el Tribunal» se m'acusa de voler col·locar a la judicatura titelles pusil·lànimes que farien cas omís de la llei i deliberarien tal com jo voldria que es resolguessin certs casos, responc: que cap president apte per al seu càrrec nomenaria, ni cap Senat d'homes honorables aptes per al seu càrrec no confirmaria, aquesta mena de nominats al Tribunal Suprem. Però si amb aquesta frase se m'acusa de voler nomenar, i que el Senat confirmés uns magistrats dignes de seure a la vora dels actuals membres del Tribunal que entenen [les] condicions modernes, que nomenaria magistrats que no escometrien l'anul·lació del bon judici del Congrés sobre la política legislativa, que nomenaria

⁶ El terme original és *Court-Packing*.

jutges que actuaran com a jutges i no com a legisladors; si el nomenament d'aquests jutges es pot anomenar «copar els tribunals», aleshores dic que jo, i amb mi la gran majoria del poble dels EUA, estem a favor de fer precisament això –ara.

És un precedent perillós que el Congrés canviï el nombre de jutges? El Congrés sempre ha tingut, i tindrà, aquest poder. El nombre de jutges s'ha modificat diverses vegades abans, a les administracions de John Adams i Thomas Jefferson –ambdós signants de la Declaració d'Independència–, [a les administracions] d'Andrew Jackson, d'Abraham Lincoln i de Ulysses S. Grant.

No suggereixo més que l'addició de jutges al Tribunal d'acord amb un principi clarament definit relacionat amb un límit d'edat clarament definit. Fonamentalment, si en un futur els EUA no poguéssim confiar en el fet que el Congrés que escollim evitarà abusar dels nostres usatges constitucionals, la democràcia haurà fracassat molt més enllà de la importància per a [la democràcia] de qualsevol mena de precedents pel que fa al poder judicial.

Creiem que és de l'interès públic mantenir un poder judicial vigent fins a tal punt que fomentem la jubilació dels magistrats d'edat avançada oferint-los una pensió vitalícia amb el sou complet. Per què, doncs, hem de deixar a l'atzar el compliment d'aquesta política pública o fer-la dependent del desig o del perjudici de qualsevol magistrat particular?

La clara intenció de la nostra política pública és preveure un corrent constant de sang nova i més jove vers el Poder Judicial. Normalment, cada president nomena un gran nombre de jutges de tribunals de districte i de circuit i uns quants membres del Tribunal Suprem. Fins al meu primer mandat, pràcticament tots els presidents [de la nostra història] han nomenat almenys un membre del Tribunal Suprem. El president Taft va nomenar cinc membres i un jutge president; el president Wilson, tres; el president Harding, quatre, incloent un jutge president; el president Coolidge, un; el president Hoover, tres, incloent un jutge president.

Aquesta successió de nomenaments hauria d'haver proporcionat un tribu-

nal ben equilibrat pel que fa a l'edat. Però l'atzar i la reticència dels individus a abandonar la magistratura del Suprem ens ha donat ara un Tribunal en què cinc jutges tindran més de 75 anys abans del proper juny i un, més de 70. Així doncs, una política pública sòlida ha estat tombada.

[Així que] Ara proposo que establim per llei una garantia contra tot tribunal futur tan desequilibrat. Proposo que a partir d'ara, quan un jutge compleixi els 70 anys, s'incorpori automàticament al Tribunal un jutge nou i més jove. D'aquesta manera, proposo fer complir una política pública sòlida per llei en lloc de deixar que la composició dels nostres Tribunals Federals, inclosos els més alts, sigui determinada per l'atzar o la decisió personal i individual. Si es considera que una llei com la que proposo estableix un nou precedent, no serà un precedent molt desitjable?

Com tots els juristes, com tots els estatunidencs, lamento la necessitat d'aquesta controvèrsia. Però la salut dels EUA, i de fet de la mateixa Constitució, és en el que tots hem de pensar primer. La nostra

dificultat amb el Tribunal avui no sorgeix del Tribunal com a institució sinó dels éssers humans que hi ha al seu si. Però no podem cedir el nostre destí constitucional al judici personal d'uns quants homes que, per llur por al futur, ens neguen els mitjans necessaris per fer front al present.

Aquest pla meu no és cap atac al Tribunal; pretén restaurar el Tribunal al seu lloc legítim i històric en el nostre Govern Constitucional i fer que reprengui la seva elevada tasca de construir de nou sobre la Constitució «un sistema de dret viu». És el mateix Tribunal el que millor pot desfer el que ha fet el Tribunal.

Així us he explicat els motius que hi ha darrere dels nostres esforços per aconseguir resultats mitjançant la legislació dins de la Constitució. Espero que, d'aquesta manera, el difícil procés d'esmena constitucional es faci innecessari. Però examinem aquest procés.

Hi ha moltes menes d'esmenes proposades. Cadascuna és radicalment diferent de l'altra. [Però] no hi ha grups substanciosos dins o fora del

Congrés que estiguin d'acord en una única esmena.

[Jo crec que] caldrien mesos, o anys, per arribar a un acord apreciable sobre la mena i el llenguatge d'una esmena. I després caldrien mesos i anys per aconseguir una majoria de dos terços a favor de l'esmena a les dues cambres del Congrés.

Després vindria el llarg procés de ratificació per part de tres quartes parts de tots els Estats. No s'ha ratificat mai en un termini raonable cap esmena a la qual hagin tingut motius per oposar-s'hi els poderosos interessos econòmics o els líders de cap partit polític de pes. I tretze estats que només tenen el 5% de la població amb dret a vot poden bloquejar la ratificació encara que els 35 estats amb el 95% de la població hi estiguin a favor.

Un percentatge molt elevat d'editors de diaris, de cambres de comerç, i de col·legis d'advocats, i d'associacions de fabricants que intenten donar la impressió que de veritat volen una esmena a la Constitució, serien els primeríssims en exclamar tan bon punt es proposa una

esmena, «Oh! Si jo estava ben a favor d'una esmena, però aquesta esmena que vostè ha proposat no és la mena d'esmena en què estava pensant. Per tant, dedicaré el meu temps, i els meus esforços, i els meus diners a blocar aquesta esmena, tot i que estaria extraordinàriament encantat d'ajudar a fer que es ratifiqui una altra mena d'esmena».

Dos grups s'oposen al meu pla perquè estan a favor d'una esmena constitucional. El primer inclou aquells que s'oposen fonamentalment a la legislació social i econòmica de tenor modern. Es tracta del mateix col·lectiu que durant la recent campanya va intentar bloquejar el mandat del poble.

Ara estan dreçant una última resistència. I l'estratègia d'aquesta darrera resistència és suggerir el procés d'esmena, costós com és en termes de temps, per tal de matar mitjançant el seu perllongament la legislació que exigeix aital mandat. A aqueixa gent li dic: no crec que puguem enganyar el poble estatunidenc pel que fa als vostres propòsits. L'altre grup està format per aquells que sincerament creuen que el

procés d'esmena és el millor, i que estarien disposats a donar suport a una esmena raonable si poguessin acordar-ne una.

A ells els dic: no podem confiar en una esmena com a resposta immediata o única a les nostres dificultats actuals. Quan arribi el moment d'actuar, trobareu que molts dels que fingeixen donar-vos suport sabotejaran qualsevol esmena constructiva que es proposi. Mireu aquests insòlits aliats. Quan els heu trobat, de veritat, al vostre costat abans en les vostres lluites pel progrés?

I recordeu una cosa més. Fins i tot si s'aprova una esmena, i fins i tot si en els propers anys s'hagués de ratificar, el seu significat dependria del tipus de jutges que estarien sent a la sala del Tribunal Suprem. Perquè una esmena, com la resta de la Constitució, és el que diuen els jutges que és, més que no pas el que esperaven els redactors, o vosaltres, que sigui.

La meva proposta no infringirà gens ni mica les llibertats civils o religioses tan estimades per tot el nostre poble.

Els meus antecedents com a governador i com a president demostren la meva devoció per aquestes llibertats. Vosaltres que em coneixeu, no heu de témer que toleri la destrucció per part de qualsevol dels poders de govern de qualsevol part del nostre patrimoni de llibertat.

L'intent actual per part dels contraris al progrés d'explotar els temors a l'amenaça a la llibertat personal recorda de nou aquella estratègia de propaganda sobre els sous, crua i cruel, que va intentar la mateixa oposició per posar els treballadors dels EUA contra la Llei de la Seguretat Social. Aleshores, els treballadors no es van deixar enganyar per aquella propaganda. I el poble no es deixarà enganyar per aquesta propaganda ara.

Estic a favor de l'acció mitjançant la legislació:

Primer, perquè crec que es podrà aprovar en aquesta sessió del Congrés.

En segon lloc, perquè proporcionarà un poder judicial renovat i de men-

talitat⁷ progressista necessari per oferir de baix a dalt una justícia més ràpida i més barata.

En tercer lloc, perquè proveirà d'una sèrie de tribunals federals disposats a fer complir la Constitució tal com està escrita, i no pas disposats a atorgar-se poders legislatius inscrivint-hi les seves pròpies polítiques públiques i econòmiques.

Durant l'últim mig segle, l'equilibri de poder entre els tres grans poders de govern federal ha estat desestabilitzat pels tribunals en oposició directa als elevats propòsits dels redactors de la Constitució. El meu propòsit és restablir aquest equilibri. Vosaltres, que em coneixeu, acceptareu la meva solemne garantia que en un món en què la democràcia està sota amenaça, tracto de fer que la democràcia d'EUA reïxi. Vosaltres i jo hi posarem de la nostra part. ■

⁷ En l'original en anglès es fa servir el terme «liberal», que en el context nord-americà significa una cosa semblant a «progressista» o «socialdemòcrata» en el context europeu.

1934 · 1939

PIONERES

DEL MUNICIPALISME FEMINISTA

EXPOSICIÓ ITINERANT

FUNDACIÓ
IRLA

tribut Nawal El Saadawi

Mònica Ramoneda
Periodista i escriptora
@mramoneda

Un dia de tardor de 1974, Nawal El Saadawi (1931-2021) visita la presó d'Alcanàtir, a Egipte. És psiquiatra i està fent un estudi sobre neurosis en dones. Li parlen d'una presa, la Firdaus, condemnada a mort per haver matat al seu maltractador. A un d'ells.

La carcellera li explica que sovint la veu ajupida en un racó de la cel·la, escrivint frenèticament. El Saadawi demana poder entrevistar-s'hi, però li diuen que serà difícil que accepti rebre-la, que no parla amb ningú i que fins i tot ha rebutjat l'ofertament que li han fet de demanar un indult al president. Ella ho entén. De què li serveix a una persona al corredor de la mort explicar com se sent? Però per sort, o potser per atzar, que la vida a vegades té aquestes coses, pocs dies abans de ser executada,

la Firdaus accepta parlar amb la psiquiatra. I li explica tot, a raig. «Deixa'm parlar, no m'interrompis, no tinc temps per escoltar-te». D'aquesta conversa neix el llibre *Dona al punt zero*.

Mai sabrem què escrivia la Firdaus, ajupida a la seva cel·la, perquè li van prendre els papers abans d'executar-la. Tenim la sort, però, que Nawal El Saadawi es posés a escriure —gairebé a transcriure, de fet— només assabentar-se de la seva mort, aquella conversa, evitant així que la història d'aquesta dona, que podria ser la de tantes altres, es perdés.

El Saadawi va escriure, amb la història de la Firdaus, un llibre fundacional, possiblement la primera novel·la feminista de l'Orient Mitjà. I és que és un llibre que assenyala el punt zero de la lluita pels drets de les dones, aquell punt on encara està tot per fer.

La història de la Firdaus és la d'una dona que no es conforma amb no ser lliure. Des de petita, busca que la compreguin i poder aprendre, però no aconsegueix ni una cosa ni l'altra. Tot el contrari: només rep cops i sempre venen dels homes.

A l'exili, va entendre que només hi ha un món, no tres; que el tercer món és una fal·làcia i que tot està basat en el mateix sistema de despotisme

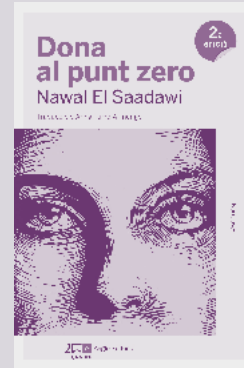
Per això, pren una decisió: serà una prostituta abans que una esposa esclava. «Perquè la dignitat té molt a veure amb poder pagar les teves despeses» i «només és lliure qui és digne». Es guanya a pols la llibertat, tot i que no per sempre. Només fins que apareix un home, un més, que li diu que li farà de proxeneta. En una baralla, ella resulta ser més ràpida que ell amb el ganivet. «El vaig matar, però amb la veritat, no amb la navalla. I per això em condemnen. Allò que els fa por és la meva veritat».

El Saadawi explicava sempre que conèixer la Firdaus li havia canviat la vida. No va poder seguir acceptant la mentida ni la hipocresia, no va poder seguir callant. I aquesta força, la seva lluita, la va arribar a portar a la presó i enviar a l'exili. A la presó, va fer com la Firdaus i va escriure les seves memòries en un rotllo de paper higiènic, amb un llapis que havia aconseguit de contraban. A l'exili, va entendre que només hi ha un món, no tres; que el tercer món és una fal·làcia i que tot està basat en el mateix sistema de despotisme.

A la introducció afegida a l'edició del 2017, El Saadawi explica una

anècdota que resumeix el valor indiscutible d'aquest llibre: «*Quan era a l'exili donava classes a universitats. Molts nois i noies havien llegit abans alguns dels meus llibres i quan els preguntava per què s'havien matriculat a les meves classes, molts em deien que perquè havien llegit Dona en el punt zero. Em semblava normal que la Firdaus canviés la vida de qualsevol noia que la llegís, tal com havia canviat la meua, però em sorprenia que també fos capaç de canviar la vida d'un noi. Doncs bé, he de dir que em vaig adonar que la novel·la havia influït en un nombre tan gran de nois com de noies*».

Nawal El Saadawi va morir el 21 de març de 2021, als 89 anys. Eterna aspirant al premi Nobel de literatura, va escriure mig centenar d'obres, que s'han traduït a 40 idiomes. Ella, com la Firdaus, es mereix tots els tributs.

Dona al punt zero **Nawal El Saadawi**

Angle Editorial
Barcelona, 2017

Nascuda al si d'una família acomodada d'Egipte, l'autora es va convertir en un referent del feminisme al món àrab, on va abanderar lluites per la dignitat de les dones i contra la mutilació genital. Un referent que amb les seves novel·les va abocar reflexió i aprofundir en el retrat d'una societat que, com tantes altres, maltracta i discrimina les dones. Una contribució que li va portar diversos reconeixements, com ara el Premi Internacional Catalunya el 2003. ■

filmoteca

The summer I turned pretty

Marta Pontnou

Assessora d'imatge

@martapontnou

***The summer I turned pretty* [El verano que me enamoré], que encara no es pot veure a català, és una sèrie meravellosa, de les més vistes a Amazon Prime Video a l'estiu del 2022. S'ha popularitzat entre adolescents i adults i a mi m'ha frapat. És una adaptació de la trilogia dels llibres de la Jenny Han (1980) publicada per Simon & Schuster: *The summer I turned pretty, It's not summer without you* i *We'll always have summer*. Potser us semblaran uns títols frívols, uns arguments insubstancials i mediocres, però he descobert que m'encanta passar-me els vespres al costat de ma filla adolescent veient discussions de primer de batxillerat i sospirant pel triangle amorós sense pensar massa en els problemes nostres del dia a dia. Tots els capítols contenen la paraula «amor», una pista que no t'espera un assaig filosòfic sobre l'evolució del coneixement.**

La sèrie està catalogada per les edats d'entre set i setze anys —segons el país— amb un excés de sucre en el seu plantejament però que no em tira enrere, sinó que m'esperança en aquest món de merda en el que vivim. Ens hem afartat de

veure a les plataformes d'streaming *realities* de futbolistes o *celebrities* on només s'expliquen mentides i es frustren les generacions futures amb falses expectatives. També pel·lícules i sèries de drames, assassinats o por psicològica que no et deixen anar a dormir en pau.

Que sí, que el títol original de la sèrie és un despropòsit per la lluita contra la pressió estètica, però per sort aquesta vegada la traducció al castellà l'ha encertat i fa que li puguis donar una oportunitat sense pinça al nas.

Plena de tòpics americans: *looks* perfectes, balls de nois i de noies, la festa del 4 de juliol, presentacions en societat, casa d'estiu amb *muffins* i *pancakes* acabats de fer... Però me l'empasso i comparteixo estones de patiment, plorant quan el Conrad no li fa cas a la Belly, remugant indignada per entremaliadures de nenes «pijetes» i morint amb el somriure del Jeremiah... I això ens ha unit més que mai en aquestes edats que tot són tibantors de mare-filla.

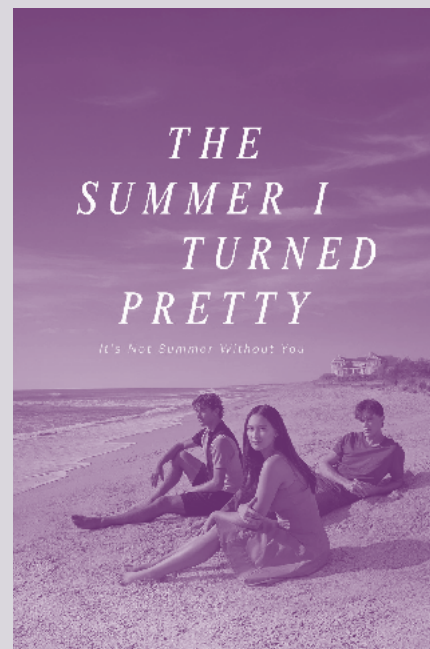
A la sèrie es tracten relacions afectives entre adolescents; hi ha

A la sèrie es tracten relacions afectives entre adolescents; hi ha respecte, consentiment, responsabilitat i molta delicadesa en les escasses escenes eròtiques

respecte, consentiment, responsabilitat i molta delicadesa en les escasses escenes eròtiques. Venint de l'escàndol dels darrers temps amb els continguts sexuals i violents que consumeixen les nostres criatures, és d'agrair que vulguin veure una sèrie així d'ensucrada. Les mares estem fartes que ens posin la por al cos i el pes de la responsabilitat d'allò que consumeix la nostra canalla, culpabilitzant-nos de l'accés precoç a les pantalles, del consum del porno i de la música amb lletres sexistes i agressives.

Per això, que en una de les sèries més vistes dels darrers mesos es resolguin els conflictes d'una manera honrada em reconforta i em fa oblidar els problemes classistes, que hi ha, a les dues primeres temporades estrenades. Vull creure que per a les adolescents, que sempre han funcionat per imitació dels seus ídols o referents, veure una història d'amor i autodescobriment així, els ajudarà a amarar-se de relacions boniques i responsables, i sabran actuar amb conseqüència davant dels problemes similars que se'ls plantegin a la vida.

Si segueix el mateix ordre que la trilogia de novel·les en què es basa la sèrie, només quedaria una temporada per estrenar-se i s'adaptaria el tercer llibre de la història —*We'll always have summer*. Una tercera temporada en forma d'*spin-off* on es resolgui el triangle Belly, Conrad i Jeremiah. Jo ja friso! ■

The summer I turned pretty
Jenny Han, escriptora i productora

2022

pinzell

Gotes entre el passat i el futur

Octavi Arrizabalaga
Artista moralista

➤ JOAN VILA

Octavi Arrizabalaga - ARYZ (1988) és un artista muralista establert a Cardedeu. S'inicia en l'art del graffiti a principis de la dècada dels 2000. Llicenciat en Belles Arts a Barcelona el 2011, els seus murals es poden veure a Dinamarca, Finlàndia, França, Madagascar, el Marroc, el Japó, Polònia, el Regne Unit, Ucraïna, Veneçuela o la Xina. La seva obra també es pot veure en fires de prestigi com Art Basel de Hong Kong o Arco Madrid.

En aquesta secció presentem una de les seves darreres obres: «Criança», una gran peça mural o un colossal retaule exposat a l'altar de l'església del Pi de Barcelona. L'obra mostra dues figures, una mare en una postura pietosa, i un fill que és abraçat per la progenitora, formant una pietat.

Els colors usats són majoritàriament plans, d'aquesta manera l'artista fa servir els diferents tons per recalcar les parts de l'anatomia. També veiem gotes de colors més vius en les figures: petits triangles vermells o grocs que semblen esquitxats per una pluja despistada.

La peça és fruit d'unes pintades vandàliques als murs de la mateixa església. La comunitat eclesial local, en lloc de culpar els habituals pels fets, va decidir començar a parlar amb pintors murals i grafeters. L'Associació B-Mural hi va contactar amb la voluntat d'aixecar ponts de diàleg entre l'art urbà i el món eclesial, connectant les seves pulsions artístiques i socials actuals. I l'artista s'hi va posar de ple. Sense miraments es va posar a crear, tot finançant ell mateix l'obra.

El resultat és una de les obres que més defineixen l'artista. Un tractat de composició i de cerca d'identitat. Com explica ell mateix, la pietat és *«la relació entre dues persones en un moment de desesperació»* i les figures responen a l'ambició d'un artista que sap portar el cartellisme a l'art religiós.

«Criança» és, doncs, una obra que mostra com els artistes joves catalans estan reinterpretant els símbols del país. Una reinterpretació que ens apropa al passat i ens projecta al futur, sense oblidar que som el nostre context, com les gotes de colors vius que escampa l'artista o els vitralls de l'Església. ■

galeria

L'art d'explicar històries

Maria Contreras Coll

Visual Storyteller

@MContrerasColl

➤ HELENA BERTRAN CALLAO

La Maria Contreras Coll (1991) ha rebut nombrosos premis en fotografia: des del 2017, ha estat guardonada amb el Premi Nacional de Cultura de Catalunya, ha rebut l'*International Women Photographers Award*, i ha obtingut el *National Geographic Society Meridian Grant*, entre molts d'altres. Les seves fotografies han estat exposades a tot el món, passant per Barcelona i l'Empordà —on viu—, fins a Londres, Beirut, Aspen o Milà. Col·labora amb mitjans com *National Geographic*, *The New York Times* o *The Washington Post*, i en l'actualitat també és professora a la Universitat Autònoma de Barcelona.

El seu treball està guiat per la intenció de narrar. Contreras Coll, que es considera *storyteller*, utilitza la seva càmera per explicar al món allò que la preocupa. Un d'aquests eixos és la menstruació: quan va descobrir que, en zones rurals del Nepal, la regla encara és un tabú, va dedicar el projecte del qual parlem a retratar l'esclatxa que hi ha entre l'aïllament que pateixen les dones que menstruen i l'activisme per l'educació menstrual que es duu a terme en moltes d'aques-

tes zones. Es titula *Journey to Impurity*, i en les tres fotografies que en podem observar se'ns mostra aquesta separació tradicionalment imposada a les dones que tenen la regla: sagnar significa ser impura, i, per tant, moltes dones i nenes es veuen obligades a viure fora de les seves cases, a no tocar res més que els objectes que identifiquem en la segona imatge — estris per alimentar-se, un raspall de dents i una pinta— i, sovint, a morir a causa de mantenir condicions de vida extremes durant els dies que dura la menstruació.

«No només senten el que estic sentint jo, sinó que, a més, són públicament rebutjades» explica Contreras. Aquest pensament és el que la duu a dialogar amb elles al llarg del seu viatge, i a trobar la llum en aquesta tradició: en els últims anys l'activisme menstrual ha començat a instaurar nous hàbits. I així ho veiem en la tercera imatge, on la companyia i el benestar il·luminen la soledat menstrual.

Contreras Coll relata ben bé una història: des del dolor de la tradició, fins a la calma de la renovació. Un fil d'empoderament femení que ens acompanya i ens emmiralla. ■

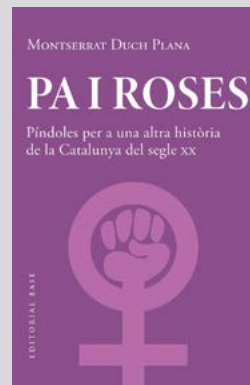
llibreria

Els hàbits que els faran feliços
Alba Castellví i Miquel

Angle Editorial
Barcelona, 2023

Buscar la felicitat és sempre un dels objectius vitals en totes les etapes de la vida. També dels pares i mares cap als seus fills. Aquest és el propòsit del llibre, donar pautes i propostes concretes per ajudar a construir a partir dels infants i del jovent persones segures, espavilades i autònomes capaces de relacionar-se de manera feliç amb l'entorn i amb ells mateixos. Un llibre que neix per donar eines per afrontar la vida quotidiana i els reptes del moment, i per aproximar la felicitat que tant es busca.

Pa i roses. Píndoles d'una altra història del segle XX
Montserrat Duch

Editorial Base
Barcelona, 2023

Sovint el paper de la dona al llarg de la història ha quedat amagat. I no cal anar molt lluny, la pròpia història del segle XX a Catalunya n'és la prova. Aquest llibre recull diversos articles acadèmics de la darrera dècada que han realitzat historiadores del país amb la voluntat de situar el paper de la dona a la història, una tasca que moltes vegades s'ha fet al marge de la historiografia oficial, i que ara pren més força que mai.

Idiota
Raül Romeva i Rueda

Pagès Editors
Barcelona, 2023

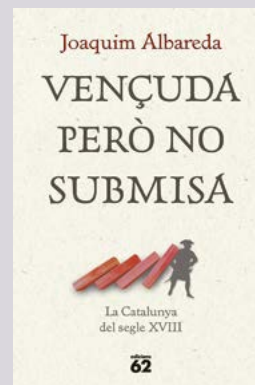
L'ascens de l'extrema dreta és un fet constatable i producte de molts elements. En aquest assaig es defensa que la pèrdua del respecte a la societat, centrat en tres àmbits: el populisme polític, el simplisme comunicatiu i el narcisisme social, aporten el caldo de cultiu que l'extremisme necessita. El respecte a la pluralitat, la diversitat i la complexitat ens porta a unes societats cohesionades, sanes i inclusives. Apostar per aquesta via és l'aportació d'aquest manual a un dels reptes més grans que té la nostra societat actual.

En defensa de la Renda Bàsica
Jordi Arcarons Bullich, Julen Bollain Urbietta, Daniel Raventós i Lluís Torrens Mèlich

Deusto, Barcelona, 2023

La Renda Bàsica és una proposta que ha irromput de forma clara els últims anys en el debat polític. En aquest estudi s'afronta a partir de l'anàlisi d'alguns aspectes controvertits. Per una banda, s'ofereix un retrat dels plans pilots que hi ha hagut arreu del món i que han estat favorables. Per altra, abordar la proposta de finançament per fer front a aquest canvi de paradigma de les prestacions socials, validant aquesta proposta.

Vençuda però no submissa: la Catalunya del segle XVIII
Joaquim Albareda i Salvado

Edicions 62
Barcelona, 2023

Diu un dels tòpics sobre Catalunya que l'endemà de l'11 de setembre de 1714 la gent va tornar a treballar i refer la seva vida. Una afirmació que pot portar a pensar que Catalunya va passar pàgina i que en gran mesura es va acomodar dins del nou règim borbònic. Aquest estudi demostra que malgrat la repressió i la malfiança cap a les noves autoritats espanyoles, els catalans van continuar reivindicant la recuperació de les llibertats i oposant-se al règim centralista dels Borbons. ■

eines

ACONSEGUIU
ELS NÚMEROS ANTERIORS

eines@irla.cat

FUNDACIÓ
IRLA

DESEMBRE 2022

GENERACIÓ
ALÇADA:
REPTES
I HORIZONS
DEL JOVENT

eines⁴⁵

GENERACIÓ ALÇADA: REPTES I HORIZONS DEL JOVENT
Julia R. Sánchez
"Som una generació conscientada sobre el reptes climàtic, però calen accions reals per canviar el sistema econòmic i ecològic"
Una conversa amb Maria Forcadell

JUNY 2022

ACTUALITZAR
LA POLÍTICA
LINGÜÍSTICA

eines⁴³

ACTUALITZAR LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA
Marina Massagué
"Sempre que hi ha hagut un model de país en sentit ampli, aquest model ha anat de bracet amb un projecte lingüístic"
Una conversa amb Ramon Vilà

MAIG 2023

MIRADES
REPUBLICANES
AL TERRITORI

eines⁴⁶

MIRADES REPUBLICANES AL TERRITORI
María Sistierna
"Ha faltat el lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial. Ara tenim una feïnada"
Una conversa amb Jordi Sánchez

OCTUBRE 2022

(RE)
INDUSTRIALITZAR
EL PAÍS

eines⁴⁴

(RE)INDUSTRIALITZAR EL PAÍS
Alicia Bosch
"Tot i àbrica que no acostii per les tecnologies vinculades a la nova indústria iè els dies comptats"
Una conversa amb Roger Torrens

OCTUBRE 2023

ECONOMIA
AMB ULLERES
LILES

eines⁴⁷

ECONOMIA AMB ULLERES LILES
Olympia Arango
"L'economia feminista planteja un canvi envers una vida més sostenible per al conjunt de la població"
Una conversa amb Teresa Forgas

eines⁴⁸

PORTAL

Impugnar el règim del 78

Teresa Jordà

CONNEXIONS

Transició i democràcia a l'Estat

Espanyol: una herència enverinada

Francesc Viadel

Els biaixos —conservadors— del sistema espanyol

Toni Rodon

La politització de la justícia i la judicialització de la política

Mercè Espasa

Independentisme català i *Deep State* espanyol. Impugnació i defensa de la raó d'estat

Damià del Clot

NAVEGADOR

Revolució, conflicte i transició: el cas de Portugal

Clara Morer

FÒRUM

Irene Montero

**“El règim del 78 és un concepte que ens
serveix per entendre una correlació de
forces que ha entrat en una crisi
molt profunda”**

Una conversa amb Gabriel Rufián

VARIABLES

El preu d'una inversió insuficient

Mònica Peinado

FULL DE CÀLCUL

Individualisme estatista: la filosofia pública de l'estat del benestar suec

Lars Trägårdh

ARXIU

La Primera República espanyola, l'Estat català o quan lo poble vol ser rei

Jordi Serrano

EXPLORADOR

Davallada demogràfica i noves polítiques natalistes al Japó

Rosalía Avila Tàpies

FINESTRA

“Per què es tallen els cabells les iranianes per «Dona, vida, llibertat»”

Sahar Zand

CLÀSSIC

Sobre la reforma del Tribunal Suprem

Franklin D. Roosevelt

TRIBUT

Nawal El Saadawi

Mònica Ramoneda

FILMOTECA

The summer I turned pretty

Marta Pontnou

PINZELL

Gotes entre el passat i el futur

Octavi Arrizabalaga

GALERIA

L'art d'explicar històries

Maria Contreras Coll

LLIBRERIA